

ΚΤΙΖΟΝΤΑΣ ΓΕΦΥΡΕΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ

ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Μπέντζαμιν Τζ. Μπρούμ

Πανεπιστήμιο Arizona State

Ακαδημαϊκός Φουθμπόλ στην Κύπρο

Σε αυτό το βιβλίο-οδηγό, ο Μπέντζαμιν Μπρουμ ερευνά τη δυναμική της διαπολιτισμικής επικοινωνίας κατά τη διάρκεια ανεπίσημων επαφών κατά μήκος της Πράσινης Γραμμής στην Κύπρο. Το βιβλίο αρχίζει με μια γενική επισκόπηση των προσπαθειών των τελευταίων τριών δεκαετιών για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των δύο πλευρών, με μια εξέταση των εμποδίων που αντιμετώπισαν όσοι συμμετέσχαν σε αυτές τις εργασίες. Αντλώντας εμπειρίες από τα δικοινοτικά εργαστήρια που συντόνισε την τελευταία δεκαετία, ο συγγραφέας περιγράφει τις εντυπώσεις, τόσο τις αρνητικές όσο και τις θετικές, που έχει η κάθε πλευρά για την άλλη, βοηθώντας τον αναγνώστη να εντοπίσει τις διαφορές που διαχωρίζουν τις δύο κοινότητες, καθώς και να εκτιμήσει τα κοινά σημεία που συνδέουν Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Αποκαλύπτει ζητήματα ταυτότητας, δείχνοντας πόσο περίπλοκα συνδέονται με τη σύγκρουση που χωρίζει τις κοινότητες. Γίνονται πρακτικές εισηγήσεις για την αποκατάσταση της αλήθειας, τη δέσμευση σε διάλογο και τη συνεργασία σε κοινά προγράμματα. Τέλος, συζητεί τον κοινωνικό και ψυχολογικό αντίκτυπο της διακοινοτικής επαφής και της σημασίας της για την προετοιμασία της ζωής μετά από έναν ενδεχόμενο διακανονισμό. Σχεδιασμένο για οποιονδήποτε επιθυμεί να κατανοήσει τις προκλήσεις και τις υποσχέσεις της επικοινωνίας των δύο πλευρών της Πράσινης Γραμμής, θα φανεί χρήσιμο για αρχάριους και για βετεράνους εξίσου, πέρα από τρίτους που εργάζονται στην Κύπρο και για κάθε σοβαρό επισκέπτη που επιζητεί να κατανοήσει την περιπλοκότητα των δικοινοτικών σχέσεων σε αυτό το μοιρασμένο από τη σύγκρουση νησί της Ανατολικής Μεσογείου.

Ο Μπέντζαμιν Μπρουμ είναι καθηγητής επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο της Πολιτείας της Αριζόνα στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Κατά την τελευταία δεκαετία έχει συντονίσει εργαστήρια, εκπαιδευτικά προγράμματα και σεμινάρια για κοινοτικές ομάδες, Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς και ομάδες προγραμμάτων στην Κύπρο, εστιάζοντας στη διαπολιτισμική επικοινωνία, την οικοδόμηση ειρηνικών σχέσεων και την επίλυση συγκρούσεων.

ΚΤΙΖΟΝΤΑΣ ΓΕΦΥΡΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΡΑΜΜΗ

ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Μπέντζαμιν ΤΖ. Μπρούμ

Πανεπιστήμιο Arizona State
Ακαδημαϊκός Φουθμπάιτ στην Κύπρο

Copyright © 2005
Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών
UNPA, Τ.Θ. 21642, 1590 Λευκωσία, Κύπρος

Σχεδιασμός: Action Global Communications
Εξώφυλλο: Action Global Communications
Τα Ενετικά Τείχη της Λευκωσίας με την Διαχωριστική
(Πράσινη) Γραμμή που μοιράζει την πόλη.

Εκτύπωση: Ι.Γ. Κασουρίδης & Υιός Ατδ, Λευκωσία, Κύπρος

Απαγορεύεται η με οποιοδήποτε τρόπο αναπαραγωγή ή ηλεκτρονική αποθήκευση,
ή αναπαραγωγή όλης της ύλης ή μέρους του βιβλίου,
με φωτοτυπικές ή οποιοσδήποτε άλλες μεθόδους, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

ISBN: 9963-627-02-1

Η έκδοση αυτή υποστηρίζεται από το
Δικονομικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης
με χρηματοδότες το UNDP και το USAID
και εκτελείται από το UNOPS

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η έκδοση του οδηγού χορηγήθηκε από Δικαινοτικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (BDP), το οποίο χρηματοδοτείται από την Υπηρεσία Διεθνούς Ανάπτυξης των Ηνωμένων Πολιτειών (USAID) και το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) και εκτελείται από το Γραφείο Προγραμμάτων των Ηνωμένων Εθνών (UNOPS). Θα ήθελα να εκφράσω την εκτίμησή μου προς τον πρώην Διευθυντή Προγραμμάτων του BDP στην Κύπρο, κο. Μίραν Ρέκτερ, για την καθοδήγηση και υποστήριξη τού έργου. Είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στον κο. Θόρ Χάνσεν, πρώην Βοηθός Διευθυντής Προγράμματος, και την κα. Έτζε Ακτσάογλου, Αναλυτής Προγράμματος του Δικαινοτικού Αναπτυξιακού Προγράμματος, οι οποίοι οδήγησαν το έργο από την αρχική πρόταση σε ένα επιτυχές αποτέλεσμα. Επιπλέον, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο γραφείο του USAID, ιδιαίτερα στην κα. Ελισάβετ Κασσίνη και την κα. Κίμ Φουκάρη, η συμπαράσταση των οποίων υπήρξε καταλυτική στην επιτυχή ολοκλήρωση του έργου. Ιδιαίτερος έπαινος ανήκει στον κο. Κλάρκ Πράϊς που με ενθάρρυνε να ασχοληθώ με το έργο αυτό. Χρυστώ, επίσης, ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη στον πρώην Πρέσβη των Ηνωμένων

Πολιτειών στην Κύπρο, Ντόναλντ Μπάντλερ, για την εμπιστοσύνη του στην ικανότητά μου να συγγράψω αυτόν το χρήσιμο οδηγό.

Με την υποστήριξη του BDP και με την ανεκτίμητη βοήθεια του Ελληνικού Κέντρου για την Ευρωπαϊκή και Εξωτερική Πολιτική (ELIAMEP) στην Αθήνα και του Πανεπιστημίου Σαμπάτσι στην Κωνσταντινούπολη, το καλοκαίρι του 2001 είχα την ευκαιρία να οργανώσω και να παραδώσω μια σειρά σεμιναρίων, τα οποία πραγματοποιήθηκαν στην Κύπρο, την Ελλάδα και την Τουρκία, για να καταλήξουν στο Μπριζ του Βελγίου και έφεραν μαζί Ελληνοκύπριους, Τουρκοκύπριους, Τούρκους και Έλληνες σε διάλογο για πιθανές δραστηριότητες επαναπροσέγγισης στην περιοχή. Πολλές από τις ιδέες που περιέχονται στον οδηγό αυτό πηγάζουν από εκείνες τις συναντήσεις και είμαι ευγνώμων στους συμμετέχοντες για τη διάθεσή τους να μοιραστούν τις εμπειρίες και τη διορατικότητά τους. Το πλήρες κείμενο αναφοράς των σεμιναρίων θα διατίθεται, μετά από αίτηση, στα γραφεία της UNOPS στη Λευκωσία.

Πάνω από όλα, θα ήθελα να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στους Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους φίλους και συνεργάτες που συμμετέσχαν στα δικοινοτικά εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν κατά την διάρκεια της παραμονής μου στην Κύπρο από το 1994 μέχρι το 1996, οι οποίοι έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στις δικοινοτικές δραστηριότητες της τελευταίας δεκαετίας. Μέσω αυτών των ανθρώπων κατάλαβα τόσο τις δυσκολίες, όσο και την ανταμοιβή που μπορεί να προέλθει από το "κτίσιμο" αυτών των "γεφυρών" πάνω από την Πράσινη Γραμμή. Εάν ο οδηγός αυτός αποδειχθεί χρήσιμος, ο έπαινος ανήκει στους γενναίους και αποφασιστικούς αυτούς ανθρώπους, οι οποίοι υπήρξαν πρωτοπόροι στο να κτιστεί ένα καλύτερο μέλλον για την Κύπρο.

Μπέντζαμιν Μπρούμ

Τέμπε, Αριζόνα, ΗΠΑ

Οι πληροφορίες, το περιεχόμενο και η γλώσσα που περιλαμβάνει το παρόν κείμενο είναι του συγγραφέα και μόνον και δεν αντανακλούν τις θέσεις ή τις γνώμες του Δικιοινοτικού Προγράμματος Ανάπτυξης, των χορηγών του ή του εκτελεστικού του οργάνου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ευχαριστίες	i
Κατάλογος Περιεχομένων	iii
Πρόλογος	v
1. Εισαγωγή	1
2. Η Είσοδος σε Άγνωστο Έδαφος	5
3. Η Πρώτη Επαφή	11
Ιστορικό Δικονοτικών Επαφών	13
Πολιτικές Επαφές	15
Επιχειρηματικές και Ακαδημαϊκές Συναντήσεις	18
Συγκεντρώσεις και Ανταλλαγές Πολιτών	20
Δραστηριότητες Επίλυσης Συγκρούσεων	23
Πρωτοποριακές Δικονοτικές Ομάδες	30
Ειδικές Εργασίες	34
4. Η Αντιμετώπιση των Εμποδίων	41
Χρήση Δικονοτικών Εκδηλώσεων ως Πολιτικού Εργαλείου	43
Αρνητική Απεικόνιση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	46
Ανησυχίες για την "Αναγνώριση"	48
Προσωπική Κριτική	52
Αντιμετώπιση των Απογοητεύσεων	52

5. Αντικρύζοντας Εικόνες	55
Πώς βλέπουν οι Τουρκοκύπριοι τους Ελληνοκύπριους	57
Πώς βλέπουν οι Ελληνοκύπριοι τους Τουρκοκύπριους	61
Εκτιμώντας τις Διαφορές	63
Αναγνωρίζοντας την ποικιλομορφία	65
Ανακαλύπτοντας τις Ομοιότητες	66
6. Εξέταση της Ταυτότητας	69
Δεσμοί με τις μητέρες πατρίδες	74
Στοργή προς την Κύπρο	77
Το βάρος του Κυπριακού Προβλήματος	78
Σχέσεις με την άλλη κοινότητα	80
Πολιτιστικά Χαρακτηριστικά	81
Δεσμοί με τη Διεθνή Κοινότητα	83
Ταυτότητα και Αλληλεξάρτηση μέσα από το Κυπριακό Πρόβλημα	84
7. Τα Βήματα προς την Επιτυχία	89
Δημιουργώντας Κλίμα Εμπιστοσύνης	90
Κτιζοντας ένα Ασφαλές Περιβάλλον για Διάλογο	96
Δουλεύοντας Μαζί Δημιουργικά	101
8. Δίνοντας Μορφή στο Μέλλον	105
Κοινωνικές και Ψυχολογικές Επιδράσεις	107
Προετοιμάζοντας το Έδαφος για τη Ζωή μετά τη Λύση	112
Συμβουλές από Βετεράνους	115
Συμπέρασμα	117
Αναφορές	119
Πηγές Αναφοράς στο Διαδίκτυο	125
Λίγα λόγια για το Συγγραφέα	129

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Για πάνω από μια δεκαετία έγιναν συστηματικές προσπάθειες από Κύπριους και των δύο κοινοτήτων για την προαγωγή των επαφών και της συνεργασίας ανάμεσα στις δύο πλευρές της Γραμμής Αντιπαράταξης (γνωστής ως "Πράσινης Γραμμής"), η οποία χωρίζει τον Ελληνοκυπριακό από τον Τουρκοκυπριακό πληθυσμό για περισσότερες από τρεις δεκαετίες. Γνωστές ως "δικοινοτικές δραστηριότητες", οι προσπάθειες αυτές κυμαίνονταν από εντατικά εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων μέχρι ακαδημαϊκά σεμινάρια, συζητήσεις με ειδικούς, πολιτιστικές εκδηλώσεις, περιβαλλοντικά έργα, καλοκαιρινές κατασκηνώσεις και άλλες νεανικές συναντήσεις και εορτασμούς επετείων διάφορων διπλωματικών αντιπροσωπειών. Οι δικοινοτικές συναντήσεις γίνονταν συνήθως μετά από πρωτοβουλίες τοπικών παραγόντων, όμως σε πολλές περιπτώσεις έχρηζαν βοήθειας τρίτων, ενώ σε μεμονωμένες περιπτώσεις ήταν αναγκαία και η πείρα εκπαιδευτών από το εξωτερικό ή και άλλων ειδικών σε συναφή τεχνικά θέματα. Στο μεγαλύτερο μέρος τους, οι εκδηλώσεις αυτές αποτελούσαν το μόνο είδος συναναστροφής μεταξύ Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων στην Κύπρο.

Παρόλα αυτά, πρόσφατες δραματικές εξελίξεις στην Κύπρο επηρέασαν ουσιαστικά τις επαφές των δύο κοινοτήτων, όπως και το ρόλο της προώθησης των μεταξύ τους δεσμών μέσω των δικαιοδικών δραστηριοτήτων. Η πρώτη εξέλιξη ήρθε τον Απρίλιο του 2003, όταν αναστάληκαν μερικώς οι περιορισμοί που για πολύ καιρό εμπόδιζαν την επικοινωνία και την επαφή των δύο πλευρών λόγω της ύπαρξης της Γραμμής Αντιπαράθεσης, επιτρέποντας για πρώτη φορά μετά από σχεδόν τριάντα χρόνια σε απλούς πολίτες από την Ελληνοκυπριακή και Τουρκοκυπριακή κοινότητα να ανταλλάξουν επισκέψεις στα σπίτια τους, να καθίσουν μαζί σε καφενεία και εστιατόρια, να ψωνίσουν από τα μαγαζιά τους, ακόμα και σε περιορισμένο βαθμό, να δουλέψουν μαζί¹.

Η δεύτερη καθοριστική εξέλιξη, το Δεκέμβριο του 2003, ήταν οι εκλογές στη βόρεια Κύπρο, κατά τις οποίες αναδείχθηκε στην εξουσία ένα κόμμα πιο ευνοϊκό προς την ιδέα της επαναπροσέγγισης, που ευνοούσε τις δικαιοδικές επαφές. Η παλιά αντίσταση Τουρκοκυπρίων επισήμων κατά των δικαιοδικών επαφών εξαλείφθηκε και για πρώτη φορά οι Τουρκοκυπριακές αρχές εκφράστηκαν υπέρ της συνεργασίας με την άλλη πλευρά. Πολλά άτομα στη βόρεια Κύπρο, τα οποία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εκλογή των κομμάτων που ήταν υπέρ της λύσης του προβλήματος, υπήρξαν ενεργά μέλη των δικαιοδικών δραστηριοτήτων στο παρελθόν και πολλοί από αυτούς δήλωναν ότι οι θέσεις τους ήταν αποτέλεσμα των δικαιοδικών επαφών και των έντονων συνομιλιών και διαλόγου με τους Ελληνοκύπριους σε θέματα ουσίας του Κυπριακού προβλήματος. Η ανέλιξή τους σε θέσεις κλειδιά συνέβαλε σημαντικά στη μείωση (όχι, όμως, στην εξάλειψη) των κοινωνικών πιέσεων, στις οποίες υποβάλλονταν για χρόνια οι ‘δικοινοτιστές’ μέσω του τύπου.

Η πιο πρόσφατη εξέλιξη, και ίσως η πιο βαρυσήμαντη, συνέβη στις 24 Απριλίου 2004. Τον Ιανουάριο του 2004 άρχισαν εκ νέου οι συνομιλίες υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, με αμοιβαία συμφωνία από τους αρχηγούς των δύο κοινοτήτων ότι η τελική μορφή του ‘Σχεδίου Ανάν’, το οποίο ήταν αρχικά το επίκεντρο των διαπραγματεύσεων του 2003, θα υποβαλλόταν σε χωριστά δημοψηφίσματα στις δύο κοινότητες. Μετά την αποδοχή του από

τους ψηφοφόρους των δύο κοινοτήτων, το σχέδιο θα τίθετο σε ισχύ την 1η Μαΐου 2004, την ημέρα κατά την οποία η Κύπρος είχε προγραμματιστεί να καταστεί μόνιμο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), δίνοντας έτσι την ευκαιρία στην Κύπρο να εισέλθει στην ΕΕ ως ενωμένο κράτος. Ενώ οι Τουρκοκύπριοι ψήφισαν στην πλειονότητά τους υπέρ του σχεδίου, οι Ελληνοκύπριοι καταψήφισαν το σχέδιο, αποτρέποντας έτσι την εφαρμογή του. Η αρνητική ψήφος από τους Ελληνοκύπριους όχι μόνο έκανε την εξεύρεση λύσης στο σύντομο μέλλον αδύνατη αλλά και αποθάρρυνε όλους όσοι ήταν αναμειγμένοι στην ειρηνευτική προσπάθεια, συμπεριλαμβανομένων Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι είχαν δουλέψει σκληρά για χρόνια για την επαναπροσέγγιση. Οι ελπίδες για μια μεγάλης κλίμακας συνεργασία μεταξύ των κοινοτήτων εξαφανίστηκαν και τα άτομα και οι οργανώσεις που δούλεψαν για μια συμφωνία αναγκάστηκαν να ξαναοργανωθούν και να αναθεωρήσουν τη στρατηγική τους.

Θα ήταν δύσκολο να γνωρίζουμε το επόμενο βήμα κατά τη συγγραφή αυτού του βιβλίου, τόσο για τις προοπτικές μιας πολιτικής συμφωνίας, όσο και για το μέλλον των δικοινοτικών πρωτοβουλιών στον νησί. Ένα όμως είναι σίγουρο: οι δυναμική των ενδοκοινοτικών σχέσεων έχει αλλάξει αμετάκλητα μετά τις πρόσφατες εξελίξεις. Ακόμα και χωρίς πολιτικό διακανονισμό, θα ήταν απίθανο η 'Πράσινη Γραμμή' να ξαναλειτουργήσει ως αδιαπέραστο τείχος μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Χιλιάδες άτομα θα συνεχίσουν να περνούν απέναντι, επί καθημερινής βάσης, άλλοι για να δουλέψουν ή να ψάξουν για υπηρεσίες, άλλοι για να ψωνίσουν, να φάνε, να επισκεφθούν φίλους ή να πάνε εκδρομές. Με ή χωρίς λύση, το πιο πιθανό είναι ότι θα ξεκινήσουν και άλλα κοινά έργα υποδομής, περιβάλλοντος, παιδείας και υγείας, ενώ οι επιχειρηματικές συνεργασίες θα γίνονται ολοένα και πιο σύνθητες φαινόμενο.

Η προσωπική επικοινωνία με μέλη της άλλης κοινότητας είναι πια μια αναπόφευκτη πραγματικότητα για πολλούς στην Κύπρο, από τους καταστηματαρχες στην οδό Λήδρας μέχρι τους γιατρούς και τις νοσοκόμες στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας, τους σερβιτόρους στην Κερύνεια και στο Μπέλαπαϊς, τους οδηγούς ταξί των δύο κοινοτήτων και το ευρύτερο κυπριακό κοινό. Άτομα που

ποτέ πριν δεν θα διανοούνταν την πιθανότητα να συμμετάσχουν σε δικοινοτικές δραστηριότητες υπό την επίβλεψη τρίτων, αισθάνονται την ανάγκη να συναναστραφούν με τους ‘άλλους’. Οικονομικά και πρακτικά κίνητρα για συνεργασία ωθούν σε επαφές και πολλές ευκαιρίες για κοινά έργα δημιουργούνται σε όλο και ευρύτερο φάσμα της κοινωνίας.

Επιφανειακά μπορεί να φανεί σε τρίτους ή ακόμα και σε Κύπριους ότι δεν υπάρχουν προβλήματα ‘επικοινωνίας’ μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Όταν οι άνθρωποι συναναστρέφονται ο ένας τον άλλο, αυτό σημαίνει ότι περνούν καλά μεταξύ τους και ότι απολαμβάνουν ο ένας την παρέα του άλλου. Και από τότε που ‘ανοίξαν’ τα οδοφράγματα, είναι γεγονός ότι δεν υπήρξαν σοβαρά κρούσματα βίας ή άλλου είδους προβλήματα που να φανερώνουν ότι οι δύο κοινότητες δεν μπορούν να συμβιώσουν. Η επικοινωνία, όμως, για την πλειοψηφία των Κυπρίων, δεν έχει περάσει πέρα από την επιφάνεια, παρά το γεγονός ότι περνούν την ‘Πράσινη Γραμμή’ ή ότι συναντούν στην κοινότητά τους επισκέπτες από την άλλη κοινότητα. Οι Κύπριοι και από τις δύο κοινότητες τείνουν ως λαός να είναι ευγενείς και διακριτικοί προς τους ξένους και είναι αυτά τα στοιχεία του χαρακτήρα τους που βοηθούν να διατηρείται η σχέση τους σε φιλικό επίπεδο – όσο, φυσικά η συναναστροφή κινείται σε ‘ασφαλή’ θέματα. Το βάρος του Κυπριακού προβλήματος, όμως, παραμένει στο μυαλό όλων και το να καθήσουν για καφέ ένα Κυριακάτικο απόγευμα στην άλλη κοινότητα δεν αφαιρεί από το βάρος τού να ζει κανείς σε μια μοιρασμένη χώρα. Ακόμα και το να κουβεντιάζει κανείς με κάποιον είναι διαφορετικό από το να δουλεύει μαζί του επί καθημερινής βάσης, από το να παλεύει για την επίλυση διαφορών, ή από το να διαχειρίζεται εποικοδομητικά τις συγκρούσεις.

Δυστυχώς, πολύ λίγοι άνθρωποι αντιλαμβάνονται (αν αντιλαμβάνονται καθόλου) τις απόψεις της άλλης κοινότητας και πολλοί άνθρωποι διατηρούν εσφαλμένες εικόνες για την άλλη κοινότητα. Η αντιμετώπιση δυσκολιών θα ήταν αναπόφευκτη, χωρίς, όμως, την κατάλληλη γνώση, τέτοιες δυσκολίες εύκολα θα μπορούσαν να έχουν αρνητικές συνέπειες. Για να είναι αποτελεσματική αυτή η ανταλλαγή και για να λειτουργήσουν ομαλά οι συνεργασίες θα πρέπει οι παρά-

γοντες που είναι αναμειγμένοι στη διαδικασία να αντιληφθούν τη δυναμική της διαπολιτιστικής επικοινωνίας, να μάθουν όσο περισσότερα μπορούν για την ‘πραγματικότητα’ της άλλης κοινότητας και να είναι έτοιμοι να χρησιμοποιήσουν τις εμπειρίες τους μέσα σε πλαίσια, τα όποια θα τους βοηθήσουν να βγουν από τη σύγχυση και την αβεβαιότητα, η οποία αναπόφευκτα συνοδεύει τέτοιου είδους επαφές.

Δεν υπάρχει ‘μυστική συνταγή’ που να εγγυάται την επιτυχία των επαφών των δύο πλευρών, μπορούμε όμως να αντλήσουμε σοφία μέσα από τις εμπειρίες αυτών που αναμείχθηκαν στις δικαιοδικές επαφές της τελευταίας δεκαετίας. Επιπρόσθετα, και παρά το γεγονός ότι η κάθε περίπτωση είναι μοναδική, ένας μεγάλος όγκος ήδη υπάρχοντος φιλολογικού έργου για τη διαπολιτιστική επικοινωνία θα μπορούσε να προσφέρει ορισμένες βασικές αρχές, οι οποίες διέπουν τέτοιους είδους διαπολιτιστικές ανταλλαγές. Αυτός ο οδηγός σχεδιάστηκε με σκοπό να μοιραστεί τη σοφία των ανθρώπων που έχουν ήδη βιώσει το δικαιοδικό μονοπάτι, καθώς επίσης και να εισηγηθεί τρόπους με τους οποίους οι δικαιοδικές εμπειρίες θα αποβούν όσο το δυνατό πιο προσοδοφόρες. Θα φανεί χρήσιμος σε όσους ασχολούνται με δικαιοδικές επαφές, έμπειρους και μη. Ελπίζω επίσης ότι θα είναι χρήσιμο σε τρίτους, ακόμα και σε μέλη της διεθνούς κοινότητας που δουλεύουν με Κύπριους, ξένους που ζουν στην Κύπρο και στις Ελληνικές και Τουρκικές οργανώσεις, οι οποίες συνεργάζονται με Κυπριακές μη κυβερνητικές οργανώσεις, με επιχειρήσεις και άλλους οργανισμούς.

Κάποιος Τουρκοκύπριος αξιωματούχος ανέφερε πρόσφατα: ‘Οι μέρες της διαπολιτιστικής σύγκρουσης δίνουν τόπο στην εποχή της διαπολιτιστικής συνεργασίας’². Εδώ και αρκετό καιρό οι Κύπριοι ασχολούνταν κυρίως με τη σύγκρουση. Είναι τώρα καιρός να στρέψουν την προσοχή τους πρωτίστως στη συνεργασία και στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης. Η Κύπρος και οι άνθρωποί της δεν έχουν την ευχέρεια να παραμένουν προσκολλημένοι σε ένα οδυνηρό και μη λειτουργικό παρελθόν. Είναι καιρός να αντικρύσουν το μέλλον και να γίνουν μέρος ενός ποικιλόμορφου κόσμου, στον οποίο ανήκουν όλοι οι Κύπριοι.

¹ Η αναστολή των περιορισμών διέλευσης της Πράσινης γραμμής υπήρξε σημαντική για πολλούς λόγους. Πρώτον, η απόφαση να επιτραπεί η επαφή σε τέτοια κλίμακα ξάφνιασε τους πάντες. Η αναστολή των περιορισμών ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη με την πολιτική του παρελθόντος εκ μέρους της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας, η οποία είχε περιορίσει τις επαφές μεταξύ των δύο κοινοτήτων στις περισσότερες μορφές της, ενώ για πολλά χρόνια είχε επιβάλει τέτοιους περιορισμούς στις δικαιοδικές επαφές που ισοδυναμούσαν με εμπάργκο. Ούτε η διπλωματική κοινότητα αλλά ούτε και οι Ελληνοκυπριακές αρχές δεν προέβλεψαν μια τέτοια αναστολή, ενώ οι ειρηνευτικές οργανώσεις πολιτών και των δύο κοινοτήτων δεν υπήρξαν ποτέ αισιόδοξες για την αναστολή των υφιστάμενων περιορισμών στις επαφές τους πριν την ανεύρεση λύσης. Δεύτερον, η ανταπόκριση του κόσμου της Κύπρου στις καινούργιες 'ελευθερίες' ήταν πιο θετική από ότι αναμενόταν. Οι διαδικασίες μετάβασης συμπεριλάμβαναν την αναγκαστική παρουσίαση διαβατηρίου για τους Ελληνοκύπριους (κανονισμός που αποσύρθηκε αργότερα) και είχε υποτεθεί ότι οι περισσότεροι Ελληνοκύπριοι θα αρνούταν να 'αναγνωρίσουν' το τουρκοκυπριακό καθεστώς παρουσιάζοντας το διαβατήριό τους στο οδόφραγμα. Η εξόρμηση όμως στην Πράσινη Γραμμή άρχισε σχεδόν ταυτόχρονα με την εφαρμογή των καινούργιων κανονισμών και η μετακίνηση παραμένει σταθερή από τότε, με περισσότερο από το μισό πληθυσμό του νησιού να έχει μεταβεί στην αντίθετη πλευρά τουλάχιστον μια φορά, ενώ αρκετοί το κάνουν σε τακτική βάση. Τρίτον, οι φόβοι ότι οι δικαιοδικές εχθροπραξίες θα ξανάρχιζαν με την ελεύθερη διακίνηση εξανεμίστηκαν. Δεν παρατηρήθηκε καμία ακραία πράξη βίας, και παρόλο που οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων δεν έχουν σταθεροποιηθεί, οι επαφές παραμένουν ομαλές λαμβάνοντας υπόψη την αρνητική προπαγάνδα για την άλλη πλευρά, στην οποία υποβλήθηκαν και οι δυο κοινότητες όλα αυτά τα χρόνια.

² Από άρθρο της εφημερίδας *Cyprus Mail* (Πέμπτη, 15 Ιουλίου, 2004) του Δρ. Χασάν Αλιτσίκ, Προέδρου του Προγράμματος Σχεδίου Παιδείας και Ανάπτυξης.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Μάιο του 1994 ταξίδεψα στην Κύπρο για πρώτη φορά, μπαίνοντας σε έναν κόσμο, ο οποίος ήταν ταυτόχρονα γνωστός και άγνωστος. Πριν από δεκατέσσερα χρόνια είχα περάσει ένα χρόνο διδάσκοντας στο Αμερικάνικο Κολέγιο στην Ελλάδα και στο μεσοδιάστημα είχα επιστρέψει στην Ελλάδα και στο Αιγαίο αμέτρητες φορές. Βγαίνοντας λοιπόν από το αεροπλάνο στην Κύπρο, βλέποντας τις επιγραφές στα Ελληνικά, ρίχνοντας μια γρήγορη ματιά προς τη θάλασσα της Μεσογείου και αφήνοντας τον καυτό ήλιο να πέφτει από το βαθύ, μπλε ουρανό, ένιωσα αμέσως άνετα. Μου έγινε όμως πολύ σύντομα σαφές ότι δεν ήμουν πια στην Ελλάδα. Ακριβώς δίπλα από το χώρο έξω από το αεροδρόμιο στεκόταν ένα πανέμορφο τζαμί, στις ακτές της αλυκιάς τής Λάρνακας. Οδηγώντας προς τη Λευκωσία, περάσαμε από ένα στρατιωτικό σημείο, ψηλά στις κορφές ενός λόφου, στους πρόποδες του οποίου απλωνόταν ένα χωριό, ενώ καθώς κοντεύαμε προς την πόλη, η εικόνα της τουρκικής σημαίας ξεπετάχτηκε μπροστά στα μάτια μου από τις βουνοκορφές του Πενταδακτύλου. Όταν άνοιξα τις κουρτίνες του δωματίου μου στο ξενοδοχείο στη Λευκωσία, αντίκρισα συρματοπλέγματα και κίτρια τρυπημένα από σφαίρες κατά μήκος της Γραμμής Αντιπαράθεσης που χωρίζει την πόλη και ολόκληρο το

νησί. Συμπληρώνοντας την ξενάγηση μου, μετέβην την επομένη στον κατεχόμενο βορρά της Κύπρου, διασταυρώνοντας οδοφράγματα παρά τη γραμμή του 'χρόνου'. Η Πράσινη Γραμμή δεν ήταν πια για μένα διακεκομμένη γραμμή πάνω στο χάρτη της Κύπρου.

Κανένα από αυτά τα σημάδια της διχοτόμησης δεν ήταν έκπληξη για μένα, αφού το Κυπριακό πρόβλημα αποτέλεσε μέρος του ακαδημαϊκού μου κόσμου από το 1980, τότε που οι Έλληνες και Ελληνοκύπριοι φοιτητές μου στο Αμερικάνικο Κολέγιο στην Αθήνα με εντυπωσίασαν με τις δικές τους εκδοχές των γεγονότων. Αργότερα οι Τούρκοι φοιτητές μου στις Ηνωμένες Πολιτείες με βοήθησαν να δω και την άλλη όψη της κατάστασης και η δική μου έρευνα βοήθησε να τα δω όλα από μια ευρύτερη οπτική γωνία. Το να αντικρίζω, όμως, τα πάντα σε προσωπικό επίπεδο ήταν συντριπτικό. Έβλεπα και άκουγα από πρώτο χέρι τα σημάδια, τα σύμβολα και τη ρητορική που είχα μάθει προηγουμένως μέσα από άλλα 'μάτια' και άλλα 'αυτιά'.

Από την αρχή της παραμονής μου στην Κύπρο ένιωσα το βάρος του προβλήματος. Ήμουν στην Κύπρο όχι ως τουρίστας, αλλά ως οργανωτής και το γιγάντιο μέγεθος τού έργου που είχα αναλάβει φανερώθηκε όχι μόνο από τα σημάδια της διχοτόμησης στο τοπίο, αλλά και από τις συζητήσεις που είχα με τους ανθρώπους γύρω μου. Μου φαινόταν αδύνατο να συζητήσω με οποιονδήποτε – τους οδηγούς ταξί, τους καταστηματάρχες, τους γείτονές μου, τους αξιωματούχους - χωρίς να αναφερθεί το Κυπριακό πρόβλημα στη συζήτηση. Η ένταση με την οποία το συζητούσαν, μάλιστα, η πόλωση και από τις δύο πλευρές, οι ασυμβίβαστες στάσεις τους και ο δεσποτισμός τους με άφηγε με όλο και λιγότερες ελπίδες ότι θα μπορούσα να εξυπηρετήσω το σκοπό μου στην Κύπρο.

Πήρε πολύ λίγο χρόνο, όμως, για να εισέλθουν και οι πιο θετικές δυνάμεις στο προσκήνιο, γεγονός που μου ανύψωσε λίγο το ηθικό. Άρχισα να έχω συναντήσεις με ανθρώπους που συμμετείχαν σε δικοινοτικές δραστηριότητες. Δεν ήταν τόσο πολλοί τότε, αλλά το κουράγιο τους και η αφοσίωσή τους ήταν για μένα εντυπωσιακά και μου πρόσφεραν την ακτίδα φωτός που χρειαζόμουν για να στραφώ στις σκοτεινές 'σπηλιές'. Με την πάροδο του χρόνου η αρχική μου απογοήτευση και έκπληξη με εγκατέλειψαν και απέκτησα αυτό που συχνά ονομάζεται σε διπλωματικούς κύκλους, 'μετρημένη αισιοδοξία.'

Με τα χρόνια, όσο το δικοινοτικό κίνημα μεγάλωνε, κέρδιζα όλο και περισσότερο το σεβασμό των πρωτοπόρων αυτών Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων της επαναπροσέγγισης. Τους είδα να παλεύουν με πολλές δυσκολίες, οι περισσότερες από τις οποίες θα μπορούσαν να κάνουν το μέσο άνθρωπο να τα παρατήσει. Τους είδα να κάνουν λάθη, αργοπορώντας έτσι στο έργο τους, ανασηκώνονταν, όμως, και συνέχιζαν. Αργότερα είδα άτομα να αποσύρονται από διάφορες δικοινοτικές ομάδες λόγω απογοήτευσης και παρακολούθησα ανθρώπους που συμμετείχαν στις δικοινοτικές ομάδες να κάνουν τα ίδια λάθη με άλλους στο παρελθόν. Ήταν τότε που κατάλαβα ότι όσοι συμμετείχαν αργότερα στη δικοινοτική προσπάθεια, θα μπορούσαν να ωφεληθούν από τη σοφία των πρωτοπόρων, έστω και αν οι καινούργιοι είχαν τεράστια ενέργεια και νέες ιδέες να προσφέρουν. Έτσι γεννήθηκε η ιδέα τού οδηγού αυτού.

Επιστρέφοντας στα ακαδημαϊκά μου καθήκοντα στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1996, είχα την ευκαιρία να παρουσιάσω δημόσια, να συμμετάσχω σε ακαδημαϊκά συνέδρια και να γράψω άρθρα σε αρκετές ακαδημαϊκές περιοδικές εκδόσεις, καθώς και κεφάλαια για βιβλία προς έκδοση. Στον οδηγό αυτό έχω δανειστεί αρκετά στοιχεία από τα προηγούμενα άρθρα μου. Οι προηγούμενες αυτές εκδόσεις (βλέπε: Αναφορές), έχουν θεωρηθεί από συναδέλφους στην Κύπρο και έχουν περάσει από τη νενομισμένη ακαδημαϊκή διαδικασία θεώρησης, άρα έχουν εξεταστεί πολύ προσεκτικά. Παρόλα αυτά, πολλές από τις παρατηρήσεις μου ίσως προκαλέσουν διαφωνίες. Εάν είναι λόγω λανθασμένων παρατηρήσεων εκ μέρους μου, τότε αναλαμβάνω πλήρως την ευθύνη. Ταυτόχρονα, όμως, έχω καταλήξει στο συμπέρασμα ότι εάν δεν προκαλούσα κάποιου είδους διαφωνία, θα είχα γράψει κάτι χωρίς κανένα νόημα. Ελπίζω ότι όσοι θα διαφωνήσουν με τις ιδέες μου, θα μοιραστούν τα σχόλιά τους μαζί μου. Ξέρω ότι και η δική μου γνώση θα συνεχίσει να διευρύνεται με το πέρασμα του χρόνου, καθώς οι ιδέες επανεξετάζονται καθημερινά στο πολύπλοκο κόσμο της διαπολιτιστικής ανταλλαγής.

Οι Κύπριοι που ξεκινούν συνεργασίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων έχουν να αντιμετωπίσουν μοναδικές καταστάσεις και έχουν ανάγκη γνώσης της συγκεκριμένης κατάστασης, όπως επίσης έχουν την ανάγκη γενικών αρχών και καθοδήγησης. Μέσα από αυτό

τον οδηγό, λοιπόν, προσπάθησα να παραθέσω ισοζυγισμένες πληροφορίες που θα είναι χρήσιμες στη συγκεκριμένη περίπτωση, βασισμένες σε ήδη ελεγμένες αρχές για τη δημιουργία διαπολιτιστικών σχέσεων, για τη δημιουργία συναισθηματικής ταύτισης, για την επίλυση διαπροσωπικών συγκρούσεων και για την παραγωγική συνεργασία μεταξύ των δύο μερών.

Κάθε φορά που κάποιος τρίτος προσφέρει συμβουλές και καθοδήγηση σε αυτούς με τους οποίους αυτός ή αυτή δουλεύει, χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Παρόλο που ο λαός της Κύπρου είναι η οικογένειά μου και οι φίλοι μου και το μέλλον τους με αφορά ιδιαίτερα, αναγνωρίζω πάντοτε ότι είμαι ξένος προς το πρόβλημα της Κύπρου. Δεν έχω την εμπειρία της διχοτόμησης και είναι απίθανο να υποφέρω τις άμεσες επιπλοκές της αποτυχίας εξεύρεσης μιας ικανοποιητικής συμφωνίας. Η θέση μου ως 'γνώστη τρίτου' μου επιτρέπει να έχω έναν ξεχωριστό ρόλο στο πρόβλημα, δεν μου δίνει, όμως, το κλειδί της 'αλήθειας'. Αντίθετα, με τοποθετεί στη θέση να μπορώ να δω την αλήθεια μέσα από τις προοπτικές και των δύο κοινοτήτων. Εάν δεν χρησιμεύσει σε οτιδήποτε άλλο, ελπίζω τουλάχιστον να βοηθήσει τους αναγνώστες να φτάσουν στο ίδιο σημείο με μένα στο ταξίδι τους διαμέσου της Πράσινης Γραμμής.

2. Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΕ ΑΓΝΩΣΤΟ ΕΔΑΦΟΣ

Οι Τουρκοκύπριοι και οι Ελληνοκύπριοι ζούσαν μαζί ειρηνικά πριν από την Τουρκική εισβολή του 1974. Ήμασταν γείτονες, και περνούσαμε καλά μαζί, πηγαίναμε στους γάμους τους και αυτοί στους δικούς μας και σε άλλες γιορτές. Δυστυχώς η Τουρκία θρήκε αφορμή να δείξει τις προθέσεις της για την Κύπρο και χρησιμοποιώντας βία για να μας χωρίσει, κατέστρεψε την ειρήνη στο όμορφο νησί μας.

Ελληνοκύπριος καταστηματαρχής

Πριν την Ειρηνευτική Επιχείρηση του 1974, οι Ελληνοκύπριοι μάς αντιμετώπιζαν πάντα ως δεύτερης κατηγορίας πολίτες. Είχαν έλεγχο των πάντων και έκαναν τη ζωή μας μίζερη. Δεν νιώθαμε ασφάλεια όταν ταξιδεύαμε, ούτε όταν πηγαίναμε στα χωράφια μας ή σε άλλες εργασίες. Αντιμετωπίζαμε σφαγές και μια συστηματική προσπάθεια εκδίωξης από το νησί. Ευτυχώς που η Τουρκία ήρθε να μας σώσει όταν τα πράγματα έφτασαν στο απροχώρητο (με το πραξικόπημα της Ελλάδας) και τώρα, για πρώτη φορά, έχουμε την ευκαιρία να ζήσουμε ειρηνικά.

Τουρκοκύπριος Επιχειρηματίας

Οι δύο κύριες κοινότητες της Κύπρου χωρίστηκαν γεωγραφικά πριν από σαράντα χρόνια, όταν ξέσπασαν οι δικαιοδικές εχθροπραξίες το Δεκέμβριο του 1963, που κατέληξαν στη δημιουργία της Πράσινης Γραμμής κατά μήκος της Λευκωσίας και τη δημιουργία

Τουρκοκυπριακών θυλάκων σε ολόκληρη την Κύπρο. Ο πόλεμος του 1974, ο οποίος χώρισε το νησί σε δύο εθνικές γεωγραφικές περιοχές, απέκοψε κάθε επικοινωνία ή επαφή μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Χωρίς την ευκαιρία να δουλέψουν μαζί, να κοινωνικοποιηθούν ή να γνωρίσουν καλύτερα ο ένας τον άλλο ως γείτονες, δημιουργήθηκε μεταξύ των Κυπρίων ένα πλατύ χάσμα, το οποίο γέννησε παρεξηγήσεις, λανθασμένες αντιλήψεις και έλλειψη εμπιστοσύνης. Όσο περνούσε ο καιρός, οι αρνητικές εικόνες του ενός για τον άλλο παγιώθηκαν και ήταν πιο δύσκολο να αλλάξουν. Οι άνθρωποι που κάποτε γνωρίζονταν ως γείτονες έχασαν επαφή και η νέα γενιά, χωρίς καμιά άμεση εμπειρία της άλλης κοινότητας, αφέθηκε στις αρνητικές απόψεις των γονέων, των δασκάλων και του τύπου. Στο σημερινό κόσμο, όπου οι περισσότερες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από εθνική και πολιτιστική ποικιλομορφία, η Κύπρος έφτασε να αποτελεί μια ανωμαλία, φαινομενικά ανέπαφη από τους ανέμους της παγκόσμιας αλλαγής.

Μέχρι πρόσφατα, ο μόνος μηχανισμός επαφής μεταξύ των δύο κοινοτήτων ήταν ένας μικρός αλλά σταθερά αυξανόμενος αριθμός δικοινοτικών δραστηριοτήτων, μερικές από τις οποίες οργανώνονταν μέσω τοπικών φορέων και άλλες από τη διεθνή κοινότητα. Εργαστήρια, σεμινάρια, εκπαιδευτικά προγράμματα, πολιτιστικές εκδηλώσεις, κοινωνικές συναντήσεις και πολλά κοινά προγράμματα έφεραν μαζί ανθρώπους των δύο κοινοτήτων, δίνοντάς τους ποικίλες ευκαιρίες να γνωριστούν. Αυτές οι δραστηριότητες λειτούργησαν θετικά στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Βοήθησαν επίσης στο να διαφοροποιηθούν μερικές από τις ανακριβείς εικόνες που είχε η μια κοινότητα για την άλλη, καθώς επίσης και να δημιουργηθούν φιλικές και συνεργασίες. Οι δικοινοτικές εκδηλώσεις βοήθησαν να δημιουργηθεί ένας ζωτικός σύνδεσμος μεταξύ των δύο πλευρών της Γραμμής Αντιπαράθεσης, αφήνοντας ανοικτό ένα κανάλι επικοινωνίας και την πιθανότητα ενός κοινού μέλλοντος.

Σήμερα το νησί βρίσκεται σε μια θέση, την οποία δύσκολα κανείς θα φανταζόταν πριν από λίγα μόνο χρόνια. Για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες, επιτρέπεται η διακίνηση διαμέσου της Πράσινης Γραμμής, καθιστώντας δυνατό για κοινούς ανθρώπους να

ζήσουν την εμπειρία και για πολλούς να ικανοποιήσουν την ανάγκη για επαφή πέρα από τις κοινοτικές γραμμές¹.

Η δυνατότητα, όμως, για μάθηση σε αμοιβαίο επίπεδο μέσω των δικοινοτικών επαφών δεν είναι εύκολο να γίνει πραγματικότητα και η πιθανότητα της απογοήτευσης, της αποθάρρυνσης και της παραπλάνησης παραμένουν. Για πολλούς από τους ανθρώπους που πήραν τη 'γέυση' των δικοινοτικών ομάδων, η εμπειρία δεν ήταν ικανοποιητική, με αποτέλεσμα συχνά να έχουν οδηγηθεί σε απογοήτευση και οδυνηρά συναισθήματα. Για ορισμένα άτομα, η συνάντηση με την άλλη πλευρά βοήθησε μόνο να επαληθευθούν οι αρνητικές εικόνες που είχαν από πριν.

Υπάρχουν αρκετά εμπόδια στην επιτυχημένη και ευχάριστη εμπειρία της Πράσινης Γραμμής και η πιθανότητα κατάρρευσης μιας τέτοιας εμπειρίας θα είναι μεγάλη αν δεν προετοιμαστεί προσεχτικά. Εξάλλου, μια ευχάριστη συνάντηση προϋποθέτει την κατάλληλη προεργασία για να προκαλέσει αμοιβαίο ενθουσιασμό. Η παραγωγικότητα και η επιτυχία μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με τη γνώση των απαραίτητων στοιχείων σε τέτοιου είδους θετικές δικοινοτικές σχέσεις.

Σε αυτές τις λίγες σελίδες ελπίζω να προσφέρω καθοδήγηση σε όσους έρχονται σε επαφή με άτομα της άλλης κοινότητας διαμέσου των δικοινοτικών γραμμών στην Κύπρο. Θα αρχίσω παραθέτοντας το ιστορικό των δικοινοτικών επαφών μεταξύ των δύο κοινοτήτων, εξετάζοντας μερικά από τα πολλά είδη ομάδων, οι οποίες διαμορφώθηκαν την τελευταία δεκαετία. Στη συνέχεια θα αναφερθώ στα πιθανά αποτρεπτικά στοιχεία προς την επιτυχία των δικοινοτικών συναντήσεων, παρουσιάζοντας μερικούς από τους 'πονοκεφάλους' και τις δυσκολίες, τις οποίες θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν όσοι έρχονται σε επαφή με μέλη της άλλης κοινότητας. Θα εξετάσω, μετά, τις διαφορές και τις ομοιότητες στις αντίστοιχες αντιλήψεις των Τουρκοκυπρίων και των Ελληνοκυπρίων. Θα ακολουθήσει ανάλυση των θεμάτων ταυτότητας στην Κύπρο και ειδικότερα του πώς επηρεάζουν το Κυπριακό πρόβλημα. Ακολούθως θα προτείνω αριθμό ενεργειών για άτομα και οργανώσεις, για την προώθηση θετικών και ικανοποιητικών δικοινοτικών σχέσεων. Τέλος, θα μελετήσω την πιθανή συμβολή των δικοινοτικών επαφών στο μέλλον

της Κύπρου και θα παραθέσω μερικές σκέψεις για την προετοιμασία για τη ζωή μετά τη λύση. Στο τέλος του βιβλίου, θα εισηγηθώ έναν κατάλογο αναφορών στο διαδίκτυο για όσους θα ήθελαν να μάθουν περισσότερα για την επαναπροσέγγιση στην περιοχή και για τη διαπολιτιστική επικοινωνία και την επίλυση συγκρούσεων γενικότερα.

Οι ιδέες που παρουσιάζονται στο βιβλίο αυτό είναι βασισμένες στις εμπειρίες χιλιάδων ανθρώπων στην Κύπρο, οι οποίοι πήραν μέρος σε δικοινοτικές δραστηριότητες κατά την τελευταία δεκαετία. Στάθηκα αρκετά τυχερός ώστε να λάβω μέρος σε πολλές από τις δικοινοτικές αυτές ομάδες, όπως επίσης και σε αριθμό τετραμερών σεμιναρίων, τα οποία οργανώθηκαν στο εξωτερικό. Οι συζητήσεις που είχα με τις ομάδες αυτές και οι δυσκολίες τις οποίες ξεπεράσαμε μας πρόσφεραν ένα θησαυρό πληροφοριών που θα μπορούσαν να ωφελέσουν και άλλους. Ήμουν παρατηρητής των αγώνων των περισσότερων ομάδων για εξεύρεση τρόπων επίλυσης των διαφορών τους. Υπήρξα μάρτυρας των αλλαγών από τις οποίες πέρασαν πολλά άτομα καθώς επανεξέταζαν τις απόψεις που είχαν για την άλλη κοινότητα. Μίλησα με ανθρώπους οι οποίοι περνούσαν τη διαδικασία επεξεργασίας νέων πληροφοριών που τους προκάλούσαν σύγχυση, μέσω των συζητήσεων που είχαν για την άλλη κοινότητα. Είχα επίσης το προνόμιο να διεκπεραιώσω δικοινοτικούς διαλόγους για φλέγοντα ζητήματα στον πυρήνα του κυπριακού προβλήματος. Στις σελίδες αυτές σκοπός μου είναι να παρουσιάσω τη συλλογική σοφία, η οποία αντλήθηκε μέσα από αυτές τις συναντήσεις, τα σεμινάρια, τα εργαστήρια και τις ασκήσεις στις οποίες έλαβα μέρος, βάζοντάς τα σε μια μορφή η οποία θα είναι χρήσιμη και για άλλους.

Είναι, πιστεύω, σημαντικό να είμαι ρεαλιστής στην περιγραφή των δυσκολιών και των διαφορών που μπορεί να αντιμετωπίσει κάποιος. Έτσι, μέρος της αναφοράς μου μπορεί να φανεί άμεσο ή οι προειδοποιήσεις μου να φανούν σκληρές. Η πρόθεσή μου δεν είναι να αποθαρρύνω κανέναν από την εμπειρία της δικοινοτικής επαφής, πιστεύω, όμως, ότι είναι σημαντικό να εισέλθει κάποιος σε ένα τέτοιο πεδίο με πλήρη γνώση των πιθανών ανατροπών, όπως και των υποσχέσεων. Οι φαινομενικά ομαλές επιφάνειες μπορεί να αποδειχθούν κινούμενη άμμος και να παγιδεύσουν αιφνιδιαστικά ανυποψίαστους ταξιδιώτες.

Ελπίζω ότι οι πληροφορίες που περιέχονται σε αυτόν τον οδηγό θα διαμορφώσουν την ποιότητα της εμπειρίας αυτών που θα βρεθούν στις συνομιλίες, στις ομαδικές συζητήσεις και στους συνεταιρισμούς του δικοινοτικού σκηνικού στην Κύπρο ή στο εξωτερικό. Δεν υπάρχει τίποτα που να εγγυάται την επιτυχία ή την ομαλή πλεύση και πολλές φορές τα πράγματα δεν πηγαίνουν καλά, όσο και να προσπαθήσει κάποιος, όσες αρχές και να θέσει. Την ίδια στιγμή, πολλοί άνθρωποι έχουν πλήρως ικανοποιητικές εμπειρίες χωρίς συνειδητή γνώση των πληροφοριών που περιέχονται στα επόμενα κεφάλαια. Όταν όμως βρισκόμαστε σε άγνωστο έδαφος είναι πάντοτε χρήσιμο να συμβουλευόμαστε ένα χάρτη της περιοχής και να προετοιμαζόμαστε κατάλληλα για όσα μπορεί να συμβούν. Έτσι θα αποφύγουμε τις λανθασμένες στροφές και τα αδιέξοδα και θα βοηθηθούμε να αποφύγουμε την κινούμενη άμμο και άλλες δυσκολίες.

¹ Υπολογίζεται ότι πάνω από το 50% των Κυπρίων έχουν περάσει την Γραμμή Αντιπαράθεσης τουλάχιστον μία φορά από τότε που αναστάληκαν οι περιορισμοί στη διακίνηση. Σύμφωνα με στοιχεία μελέτης του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι Ελληνοκύπριοι επισκέφθηκαν το κατεχόμενο μέρος της Κύπρου 795,740 φορές την περίοδο μεταξύ Ιουνίου και Αυγούστου 2003, ενώ ο αριθμός για τους Τουρκοκύπριους την ίδια περίοδο ήταν 664,564 φορές (από την έκδοση της 17ης Σεπτεμβρίου, 2003, της *Cyprus Mail*, www.cyprus-mail.com). Παρόλο που η διέλευση είναι συχνή τις περισσότερες μέρες στα οδοφράγματα, είναι πυκνότερη σε περιόδους αργίας ή διακοπών. Παραδείγματος χάριν, σύμφωνα με αναφορά της Ελληνοκυπριακής Αστυνομίας (βλέπε έκδοση της *Cyprus Mail*, www.cyprus-mail.com, Δεκεμβρίου 28, 2003), περισσότεροι από 5,000 Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι πέρασαν την Πράσινη Γραμμή την ημέρα των Χριστουγέννων του 2003, με τους αριθμούς να μοιράζονται ισομερώς στις δύο κοινότητες (2,667 Τουρκοκύπριοι και 2,683 Ελληνοκύπριοι).

2. Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΑΦΗ

Αντιστεκόμουν να πάω στο Λήδρα Πάλας για πολύ καιρό. Ο θείος μου είναι αγνοούμενος από το 1974 και όλη η οικογένειά μου θύμωσε που συναντήθηκα με Τουρκοκύπριους. Προσωπικά, πίστευα ότι μόλις θα έβλεπα κάποιον Τουρκοκύπριο θα ένωθα μόνο μίσος και αντιπάθεια, μετά από όσα είχαν συμβεί. Κάτι, όμως, με έκανε να θέλω να πάω – ίσως να ήταν μια στιγμιά αδυναμίας. Τώρα περνώ περισσότερο χρόνο με Τουρκοκύπριους από ό,τι με την οικογένειά μου!

Ελληνοκύπριος Δημόσιος Υπάλληλος

Την πρώτη φορά κάποιος φίλος μου με έπεισε χωρίς να το θέλω να συναντηθώ με Ελληνοκύπριους. Είχα τις αμφιβολίες μου για την ειλικρίνειά τους και δεν μπορούσα να καταλάβω τι καλό θα έβγαινε από τέτοιες συναντήσεις. Τώρα γνωρίζω ότι νιώθουν τον ίδιο πόνο όπως εγώ και αντιλαμβάνομαι ότι μέχρι να δουλέψουμε μαζί για να τον απαλύνουμε, όλοι στην Κύπρο θα συνεχίσουν να υποφέρουν.

Τουρκοκύπρια μίνα

Από μια αντικειμενική προοπτική, δεν θα έπρεπε να υπάρχει ίχνος ενθουσιασμού για επικοινωνία ή τη δημιουργία δεσμών ανάμεσα στις δύο κοινότητες στην Κύπρο. Οι αρνητικές εντυπώσεις

του ενός για τον άλλο, η προκατάληψη στο εκπαιδευτικό σύστημα και η ρητορική των πολιτικών, σε συνδυασμό με τις δυσκολίες στην επικοινωνία και την επαφή, δεν προωθούν καθόλου την επίτευξη των δικοινοτικών συναναστροφών. Ευτυχώς όμως, το 'διαχωριστικό τείχος', παρόλο που υπάρχει για πάνω από μια γενιά, δεν έχει καταστρέψει την επιθυμία των ανθρώπων να γνωρίσουν τους γείτονές τους. Πολλοί άνθρωποι επιθυμούν να συναντηθούν και δεν είναι μόνο η περιέργειά τους για τη ζωή στην 'άλλη πλευρά'. Πολλοί άνθρωποι μου δήλωσαν ότι νιώθουν ένα μέρος του εαυτού τους να λείπει λόγω αυτού του διαχωρισμού με την άλλη κοινότητα. Υπάρχει ένα είδος συναδελφωσης μεταξύ των δύο κοινοτήτων και παρόλο που δεν αναγνωρίζεται δημόσια, πολλοί άνθρωποι θα ήταν πρόθυμοι να τελειώσει αυτή η 'οικογενειακή βεντέτα', ούτως ώστε να μπορέσουν να επανακτήσουν μια κανονική σχέση με τα 'ξαδέλφια' τους.

Πριν από δεκαπέντε χρόνια, υπήρχε μια χούφτα ανθρώπων οι οποίοι αναμειγνύονταν σε τακτικές δικοινοτικές επαφές. Όσο περισσότερες δραστηριότητες οργανώνονταν, τόσο πιο εμφανές γινόταν ότι υπήρχε μια μεγάλη σιωπηρή επιθυμία για συνάντηση με ανθρώπους από την άλλη κοινότητα. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές την περίοδο μεταξύ 1994-1997, όταν χιλιάδες άτομα πήραν μέρος σε εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων και χιλιάδες άλλοι πήραν μέρος σε δικοινοτικές εκδηλώσεις. Η αύξηση στον αριθμό των δραστηριοτήτων αυτών επιβραδύνθηκε, αλλά δεν διακόπηκε, μετά από απόφαση των Τουρκοκυπριακών αρχών το Δεκέμβριο του 1997, να σταματήσει τη χορήγηση αδειών διέλευσης της Γραμμής Αντιπαράθεσης στους Τουρκοκύπριους για συναντήσεις με Ελληνοκύπριους. Ο αριθμός των ατόμων που συμμετείχε σε δικοινοτικές ομάδες συνέχισε να αυξάνεται παρά τις δυσκολίες. Η αύξηση των επαφών δεν εξάλειψε την έλλειψη εμπιστοσύνης που προϋπήρχε μεταξύ των δύο πλευρών αλλά απέδειξε την ύπαρξη θέλησης να συναντηθούν και να δουλέψουν για τη βελτίωση των σχέσεών τους και την οικοδόμηση μιας βάσης για ένα κοινό μέλλον.

Όταν επέστρεψα στα ακαδημαϊκά μου καθήκοντα στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1997, μου ζητήθηκε αρκετές φορές να παρουσιάσω την δουλειά μου σε δικοινοτικά θέματα στην Κύπρο. Εκπλήσσονταν ιδιαίτερα όσοι μάθαιναν για την ποικιλία των ομάδων

που υπήρχαν και για το μεγάλο αριθμό των ανθρώπων που έρχονταν σε επαφή με την άλλη πλευρά. Η έκπληξη ήταν ίση ανάμεσα σε Κύπριους, Έλληνες, Τούρκους και Αμερικανούς ακαδημαϊκούς, μέλη τοπικών ομάδων και άλλους παρευρισκομένους. Για τους περισσότερους, οι μόνες ειδήσεις από την Κύπρο ήταν για τις αρνητικές ενέργειες της μιας πλευράς εναντίον της άλλης. Ακόμα και τώρα, μετά από περισσότερο από ένα χρόνο ελεύθερης επαφής, λίγοι είναι γνώστες της συστηματικής προσπάθειας των τελευταίων χρόνων από ομάδες πολιτών στην Κύπρο να κτίσουν γέφυρες πάνω από την Πράσινη Γραμμή.

Στο κεφάλαιο αυτό θα δώσω ένα σύντομο ιστορικό των δικοινοτικών επαφών στην Κύπρο. Το ιστορικό αυτό, παρόλο που δεν είναι εξονυχιστικό και παρόλο που καλύπτει κυρίως την περίοδο μέχρι το 2000, θα δώσει μια εικόνα των ποικίλων τρόπων με τους οποίους άτομα τα οποία βλέπουν μπροστά βοήθησαν να κρατηθεί ζωντανή η πιθανότητα επανένωσης της Κύπρου και θα δώσει μια εικόνα του ευρύτερου πλαισίου δημιουργηθεί μέρος του οποίου είναι κάθε λειτουργική δικοινοτική σχέση. Με την ευρύτερη εικόνα κατά νου, μπορούμε να ξεπεράσουμε τις δύσκολες στιγμές και τις αναπόφευκτα πολλές απογοητεύσεις (γίνεται αναφορά σε μεταγενέστερο κεφάλαιο). Ο κάθε ένας που πορεύεται τη δικοινοτική οδό θα καταλάβει πως αρκετοί έχουν ήδη πορευτεί τον ίδιο δρόμο κι ότι θα είναι πολλοί στον ίδιο δρόμο μαζί του.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΕΠΑΦΩΝ¹

Παρόλο που οι επαφές μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων ήταν περιορισμένες από την αρχή των δικοινοτικών εχθροπραξιών το 1963, ενώ ήταν σχεδόν ανύπαρκτες από την αναγκαστική διαίρεση από το 1974 μέχρι το 2003 με το 'άνοιγμα' των οδοφραγμάτων, οι επαφές ποτέ δεν σταμάτησαν ολοκληρωτικά. Κοινότητες που ταυτίζονταν με την Ελληνοκυπριακή πλευρά παρέμειναν σε υπό κατοχή περιοχές (Μαρωνίτες στον Κορμακίτη και ένας συρρικνωμένος θύλακας από γηραιότερους Ελληνοκύπριους στην Καρπασία), στους οποίους επιτρέπονταν περιορισμένες επισκέψεις μέσω της Γραμμής Αντιπαράθεσης. Περίπου 200 Τουρκοκύπριοι ζουν στο νότο και κατά περιόδους μετά το 1974, ένας μικρός αριθμός Τουρκοκυπρίων περνούν τη Γραμμή Αντιπαράθεσης μέσω των

οδοφραγμάτων της Αμμοχώστου για να δουλέψουν στην Αγία Νάπα, στη Λάρνακα ή σε άλλες πόλεις στα νοτιοανατολικά του νησιού². Υπήρχε επίσης σημαντική επαφή μεταξύ των Κυπρίων του εξωτερικού. Για παράδειγμα, υπάρχουν σημαντικές κοινότητες Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων που συζούν στο Λονδίνο, που δουλεύουν και κοινωνικοποιούνται μεταξύ τους. Επιπρόσθετα, φοιτητές και από τις δύο κοινότητες συχνά σπουδάζουν στα ίδια πανεπιστήμια στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες, αρκετές φορές με ουσιαστικές επαφές.

Στην Κύπρο, όμως, οι περιορισμοί στην ελευθερία μετακίνησης συνεπάγονταν ειδικές διαδικασίες με σκοπό την επαφή διαμέσου της Γραμμής Αντιπαράθεσης για τους περισσότερους πολίτες. Μέχρι το κλείσιμο των οδοφραγμάτων το Δεκέμβριο του 1997, οι δικαιοδικές επαφές γίνονταν κυρίως μέσω διπλωματικών αντιπροσωπειών. Ακόμα και με τη βοήθεια αυτή, δικαιοδικές εκδηλώσεις οργανώνονταν δύσκολα έως καθόλου. Τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 υπήρξαν πολύ λίγες δικαιοδικές συναντήσεις, ενώ για ένα μικρό διάστημα μεταξύ του 1994 και το τέλος του 1997, δικαιοδικές ομάδες συναντιόνταν τακτικά. Το Δεκέμβριο του 1997 έγινε πολιτικά δύσκολο να συναντηθούν Τουρκοκύπριοι με Ελληνοκύπριους στο οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας³.

Μέχρι τη 'διακοπή' αυτή των δικαιοδικών δραστηριοτήτων, υπήρχε μια αυξανόμενη τάση για επαφές και επικοινωνία, με το ζενίθ στα τέλη του 1997, όταν συναντιόταν τουλάχιστον μια δικαιοδική ομάδα την ημέρα, φέρνοντας μαζί πάνω από 2000 άτομα από τις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής. Μετά την άρση των αδειών, οι περισσότερες συναντήσεις σταμάτησαν, αλλά αρκετές επαφές συνεχίστηκαν στο μεικτό χωριό της Πύλας, που βρίσκεται στη Γραμμή Αντιπαράθεσης δίπλα από την περιοχή των βρετανικών βάσεων. Από το 1998 μέχρι το 2003 ήταν το μόνο μέρος όπου οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι μπορούσαν να περάσουν. Σποραδικά, επιτρέπονταν μεγάλες συγκεντρώσεις παρά τη Γραμμή Αντιπαράθεσης, συνήθως υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, πολιτικών κομμάτων ή συντεχνιών. Επιπρόσθετα, λάμβαναν χώρα συναντήσεις εκτός Κύπρου και χιλιάδες άτομα διατηρούσαν επαφές μέσω τηλεφωνικών γραμμών των Ηνωμένων Εθνών και με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

Οι δραστηριότητες με σκοπό να φέρουν κοντά Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους κυμαίνονταν σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Μερικά έργα εστιάζονταν σε πρακτικά θέματα, όπως είναι η απρόσκοπτη λειτουργία του αποχετευτικού συστήματος της μοιρασμένης πόλης της Λευκωσίας. Άλλα πάλι συγκεντρώνονταν σε πολιτικό επίπεδο με συναντήσεις αρχηγών κομμάτων. Οργανώθηκαν επίσης δικοινοτικές συναυλίες, καλλιτεχνικές εκθέσεις και χορευτικές παραστάσεις. Υπήρξαν επαγγελματικές συναντήσεις δικηγόρων, αρχιτεκτόνων και μελών συντεχνιών. Διάφορες ομάδες έλαβαν μέρος σε εργαστήρια και σεμινάρια επίλυσης συγκρούσεων. Αρκετές ομάδες συναντιόνταν σε τακτική βάση για να συζητήσουν βασικές πλευρές του κυπριακού προβλήματος. Χρηματοδοτήθηκαν επίσης ειδικά έργα, τα οποία έκαναν χρήση του διαδικτύου, όπως και ομάδες ηλεκτρονικών συζητήσεων.

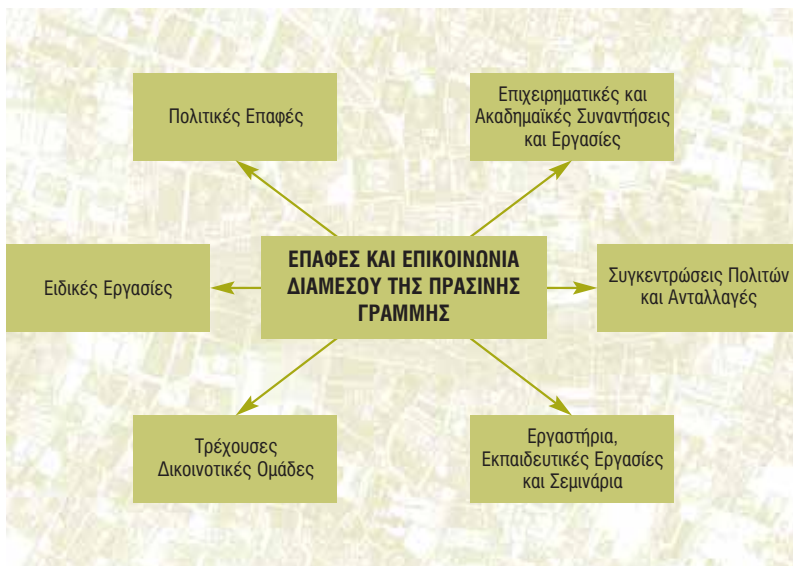
Σε γενικές γραμμές, οι δικοινοτικές δραστηριότητες διαχωρίζονται στις εξής έξι κατηγορίες: Επαφές με την πολιτική ηγεσία, επιχειρηματικές και ακαδημαϊκές συναντήσεις, συγκεντρώσεις και ανταλλαγές πολιτών, δραστηριότητες επίλυσης συγκρούσεων, πρωτοποριακές δικοινοτικές ομάδες και ειδικές εργασίες (βλέπε Σχεδιάγραμμα 1). Στο υπόλοιπο μέρος του κεφαλαίου αυτού θα περιγράψω αναλυτικά τις πιο πάνω κατηγορίες.

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΑΦΕΣ

Οι επαφές σε πολιτικό επίπεδο είναι ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία στο χειρισμό συγκρούσεων. Χωρίς διαπραγματεύσεις, χωρίς συζήτηση ή διάλογο μεταξύ πολιτικών ηγετών, οι πιθανότητες στρατιωτικής αντιπαράθεσης αυξάνονται. Ευτυχώς για την Κύπρο, τέτοιου είδους αντιπαραθέσεις αποφεύχθηκαν μετά το 1974, κυρίως λόγω την συντήρησης συνεχών διαπραγματεύσεων, συνήθως υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών. Ακόμα και όταν οι συνομιλίες διακόπτονταν χωρίς καμιά ιδιαίτερη πρόοδο ή όταν κάποια από τις δύο πλευρές αρνιόταν να συμμετάσχει, ο διάλογος δεν τερματίστηκε.

Εκτός από τις συναντήσεις σε επίπεδο πολιτικών αρχηγών των δύο κοινοτήτων, υπήρξαν και άλλου είδους πολιτικές επαφές. Για πολλά χρόνια η Πρεσβεία της Σλοβακίας χορηγούσε τακτικές συναντήσεις αρχηγών κομμάτων και από τις δύο κοινότητες. Οι

Σχεδιάγραμμα 1: Δικονοτικές Επαφές στην Κύπρο

συναντήσεις αυτές συνήθως γίνονταν στο Λήδρα Πάλας και έφτασαν να αποτελούν μια οδό μέσω της οποίας οι πολιτικοί αρχηγοί κρατούσαν επαφή και αντάλλασαν απόψεις. Κατά καιρούς οι συναντήσεις ήταν τακτικές, ενώ άλλες φορές υπήρχαν κενά χρονικά διαστήματα· όμως οι συναντήσεις συνεχίζονταν παρά ταύτα.

Υπήρχαν επίσης περιπτώσεις κατά τις οποίες οι επισκέψεις πολιτικών αρχηγών στην άλλη κοινότητα συνοδεύονταν από παραστάσεις σε κάποια συγκεκριμένη ομάδα ή που μαγνητοσκοπήθηκαν συνεντεύξεις και μεταδόθηκαν τηλεοπτικά. Πρωτοπόρος των προσπαθειών αυτών, το Μάιο του 1995, ο Γιώργος Βασιλείου, πρώην πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε συνάντηση του Συνδέσμου Νέων Τουρκοκυπρίων Επιχειρηματιών, έκανε παρουσίαση για την Ευρωπαϊκή Ένωση στη Λευκωσία. Τον Οκτώβριο του 1997, ο Μουσταφά Ακιντζί, αρχηγός του Τουρκοκυπριακού κόμματος Κίνημα Ειρήνης και Δημοκρατίας έφτασε στο στούντιο του ελληνοκυπριακού τηλεοπτικού καναλιού Σίγμα για να εμφανιστεί σε τηλεοπτική συζήτηση για πολιτικά θέματα. Μετά από τα παραδείγματα αυτά, ακολούθησαν και άλλες διαλέξεις και συνεντεύξεις τέτοιου είδους. Σήμερα, με την άρση των περιορισμών διακίνησης,

οι συναντήσεις πολιτικών κομμάτων και αρχηγών έγιναν ακόμα πιο εύκολες και πιο συχνές.

Επιπρόσθετα, οι πολιτικές συναντήσεις συμπεριλάμβαναν και αριθμό συναντήσεων των νεολαίων των πολιτικών κομμάτων. Για πολλά χρόνια γίνονταν επαφές μεταξύ οργανώσεων νεολαίας της πολιτικής αριστεράς, κυρίως εκ μέρους της ΕΔΟΝ, της ομάδας νεολαίας του ΑΚΕΛ. Το 1996, μια σειρά δικοινοτικών εργαστηρίων για ομάδες νεολαίας από όλο το πολιτικό φάσμα κατέληξε σε επίσκεψη μιας εβδομάδας στις Βρυξέλλες και χορηγήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η ομάδα αυτή συνέχισε τακτικά τις συναντήσεις και τις επαφές τον επόμενο χρόνο, όπως και οι περισσότεροι φορείς νεολαίας, ακόμα και μετά τους περιορισμούς του 1997. Το Σεπτέμβριο του 2000, φορείς νεολαίας βοήθησαν στην οργάνωση από τις αντίστοιχες πολιτικές τους παρατάξεις ένα 'Φεστιβάλ Κατανόησης' στο οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας. Η εκδήλωση ένωσε πάνω από 7000 Κύπριους των δύο κοινοτήτων. Τα ελληνοκυπριακά κόμματα που συμμετείχαν ήταν το ΔΗΣΥ, το ΑΚΕΛ, το ΚΙΣΟΣ και το κόμμα των Ενωμένων Δημοκρατών, ενώ από τουρκοκυπριακής πλευράς παρόν ήταν το Πατριωτικό Ενωτικό Κόμμα, το Ρεπουμπλικανικό Τουρκικό Κόμμα και το Κοινοτικό Απελευθερωτικό Κόμμα. Η εκδήλωση συμπεριλάμβανε δικοινοτικό πολιτιστικό πρόγραμμα με μουσική, χορό και ποίηση.

Αρκετά εργαστήρια ηγετικής πολιτικής οργανώθηκαν εκτός Κύπρου με τη συμμετοχή εκλεγμένων πολιτικών και άλλων κοινοτικών παραγόντων. Για παράδειγμα, δέκα Τουρκοκύπριοι και δέκα Ελληνοκύπριοι συμμετείχαν σε εργαστήριο στην Δυτική Βιρτζίνια των Ηνωμένων Πολιτειών τον Ιούλιο του 1994 και συνέχισαν να συναντιούνται ακόμα και μετά την επιστροφή τους στην Κύπρο. Με παρόμοιο τρόπο εκλεγμένοι αρχηγοί και πολιτικοί αναλυτές στην Κύπρο συμμετέσχαν σε διάφορα εργαστήρια και σεμινάρια εκτός Κύπρου προς τα τέλη της δεκαετίας 1990 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Παρόλο που οι συναντήσεις αυτές δεν είχαν σκοπό τη συζήτηση συγκεκριμένων θεμάτων για την επίλυση του κυπριακού, έφεραν μαζί άτομα επιρροής και από τις δύο κοινότητες, αποτρέποντας έτσι την ολοκληρωτική κατάρρευση της επικοινωνίας.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΕΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Κατά πολλούς τρόπους, τα επιχειρηματικά και ακαδημαϊκά περιβάλλοντα είναι από τους πιο 'φυσικούς' τρόπους δικαιοδικών επαφών. Μερικοί ισχυρίζονται ότι οι οικονομικοί και συναδελφικοί δεσμοί αποτελούν το κλειδί για την υπερπήδηση διαφορών και για την οικοδόμηση μιας σταθερής βάσης για μελλοντική συνεργασία. Δυστυχώς, ακριβώς αυτές οι επαφές είναι πιο δύσκολο να δημιουργηθούν και να συντηρηθούν, ειδικά όταν και οι δύο πλευρές αρνούνται να δεσμευτούν σε δραστηριότητες, οι οποίες πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να νομιμοποιήσουν τους πολιτικούς οργανισμούς της άλλης πλευράς. Παρά τα εμπόδια, αρκετές τέτοιες ομάδες ανέλαβαν πρωτοβουλίες συνάντησης την τελευταία δεκαετία, πολύ πριν χαλαρώσουν οι περιορισμοί διακίνησης το 2003.

Αρχίζοντας το 1978, ο οραματιστής δήμαρχος της χωρισμένης πόλης της Λευκωσίας, Λέλλος Δημητριάδης, και ο δήμαρχος της κατεχόμενης Λευκωσίας Μουσταφά Ακκιντζί, δημιούργησαν μια ομάδα εμπειρογνομόνων με σκοπό τη συμπλήρωση του κοινού αποχετευτικού συστήματος της Λευκωσίας, η κατασκευή του οποίου είχε διακοπεί λόγω των γεγονότων του 1974. Η επιτυχία της προσπάθειας αυτής οδήγησε στη δημιουργία μιας κοινής δύναμης που θα οδηγούσε στην σύνταξη του Nicosia Master Plan, ενός σχεδιαγράμματος ανάπτυξης ολόκληρου του φάσματος της ζωής σε μια πόλη που οι δύο δήμαρχοι έλπιζαν ότι θα επανενωνόταν κάτω από μια κυβέρνηση με ξεχωριστές εθνικές ζώνες. Αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι, κοινωνιολόγοι και οικονομολόγοι συναντιόνταν τακτικά κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, με σκοπό να αναπτύξουν ένα σχήμα δημιουργίας οικονομικών ενοριών, οικισμών, πάρκων, ακόμα και διαγραμμάτων τροχαίας.

Το Μάρτιο του 1997, αντιπρόσωποι περισσότερων από δεκαέξι εμπορικών συντεχνιών και από τις δύο κοινότητες είχαν δύο ιστορικές συναντήσεις, μια σε κάθε πλευρά της Γραμμής Αντιπαράθεσης. Το γεγονός, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ήταν το αποκορύφωμα πολύμηνου σχεδιασμού και συναντήσεων μεταξύ μελών συντονιστικών επιτροπών. Τα μέλη των συντεχνιών έθεσαν αρκετά θέματα σε ανοικτή συζήτηση, συμπεριλαμβανομένου και του θέματος της ένταξης της Κύπρου

στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, με αφορμή τη Διεθνή Ημέρα Ειρήνης, ελληνοκυπριακές και τουρκοκυπριακές συντεχνίες παρέθεσαν στα γραφεία των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο κοινή δήλωση, προτρέποντας τη διεθνή κοινότητα και την ηγεσία του νησιού να 'ακούσει το κάλεσμα της πλειοψηφίας του λαού και να εργαστεί για μια δίκαιη και ειρηνική λύση του προβλήματος'. Οι συναντήσεις αυτές συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Δύο διαφορετικές μεν, παραπλήσιες δε προσπάθειες ξεκίνησαν με σκοπό να έρθουν κοντά επιχειρηματίες. Και οι δύο προσπάθειες χρηματοδοτήθηκαν από την αντιπροσωπεία των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο. Η πρώτη ομάδα αντιπροσώπων του επιχειρηματικού κόσμου συναντήθηκε στο Λήδρα Πάλας το 1995, με πρωτοβουλία του πρεσβευτή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Κύπρο. Αργότερα, ο Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ, ο ειδικός αντιπρόσωπος του προέδρου Κλίντον για το κυπριακό, έφερε τις δύο ομάδες σε επαφή με Τούρκους και Έλληνες συναδέλφους τους για μια σειρά συναντήσεων εκτός Ελλάδας. Συγχρόνως, η Κυπριακή Επιτροπή Φούλμπραϊτ ξεκίνησε σειρά συναντήσεων νέων επιχειρηματιών, οι οποίες συνεχίστηκαν τακτικά μέχρι το 1997. Οι ομάδες αυτές εξερεύνησαν ευκαιρίες για πιθανές επιχειρηματικές συνεργασίες που θα μπορούσαν να ξεκινήσουν ακόμα και πριν από τυχόν διευθέτηση και θα συνέχιζαν σε μια ομόσπονδη Κύπρο.

Η Κυπριακή Επιτροπή Φούλμπραϊτ χορήγησε μια σειρά εκπαιδευτικών διοικητικών σεμιναρίων για διευθύνοντες μέσου και ανώτερου επιπέδου, στην οποία συμμετείχαν περισσότεροι από 250 Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι. Συνολικά επτά σεμινάρια, με διάρκεια δύο έως τριών βδομάδων το κάθε ένα, προσφέρθηκαν μεταξύ 1994 και 1997, τα πέντε για μέσου επιπέδου διευθύνοντες και τα δύο για ανώτερου επιπέδου διευθύνοντες. Τα θέματα συμπεριλάμβαναν ανάλυση επενδύσεων, μεθόδους διοίκησης, καθώς και μάρκετινγκ. Όλα τα σεμινάρια παραδόθηκαν από το Διεθνές Ινστιτούτο Ανάπτυξης Διοικήσεως του Πανεπιστημίου του Πίτσπεργκ. Οι διευθύνοντες που έλαβαν μέρος στα σεμινάρια συνέχισαν τις μεταξύ τους επαφές, συμβάλλοντας έτσι στο σχηματισμό ενός μόνιμου δικοινοτικού φορέα, μέσω του οποίου οργανώνονταν ανταλλαγές επισκέψεων διαμέσου της Γραμμής Αντιπαράθεσης.

Τελικά, αριθμός επαγγελματικών ομάδων συναντιόταν σε δικοινοτικό πλαίσιο, περιλαμβανομένων δικηγόρων, εκπαιδευτών, δημοσιογράφων, λογιστών, περιβαλλοντιστών, ιατρικών επαγγελματιών, νοσηλευτών ατόμων με ψυχικά νοσήματα και κοινωνικών λειτουργών. Ορισμένες επαγγελματικές ομάδες συναντήθηκαν εκτός Κύπρου σε εργαστήρια και εξειδικευμένα εκπαιδευτικά σεμινάρια. Για παράδειγμα, αριθμός εκπαιδευτών συναντήθηκαν στη Βοστώνη το 1996, ενώ μια ομάδα αρχισυντακτών εφημερίδων συμμετέσχε σε δημοσιογραφικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην Ουάσινγκτον το 1996. Παρόλα αυτά, οι συναντήσεις των περισσότερων ομάδων εστιάζονταν σε ειδικά προγράμματα στην Κύπρο, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους. Παραδείγματος χάριν, μια ομάδα δικηγόρων και από τις δύο κοινότητες άρχισε το 1995 συναντήσεις, οι οποίες κράτησαν μέχρι τα τέλη του 1997. Το θέμα των συζητήσεών τους ήταν οι αναθεωρήσεις που έγιναν στις νομοθεσίες των δύο κοινοτήτων από το 1974, όταν το νομοθετικό σύστημα ήταν ακόμα ενιαίο, και οι τρόποι ομαλής ενσωμάτωσης των δύο συστημάτων μετά από μια μελλοντική πολιτική διευθέτηση. Ένα άλλο παράδειγμα είναι μια ομάδα εκπαιδευτών, η οποία εργάστηκε για πάνω από ένα χρόνο για την εξεύρεση των τρόπων απεικόνισης της κάθε κοινότητας στα βιβλία ιστορίας και λογοτεχνίας της άλλης και για να συζητήσει τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά διδάσκονται τα βιβλία αυτά μέσα από το εκπαιδευτικό τους σύστημα, ενώ ταυτόχρονα εισηγήθηκαν τρόπους με τους οποίους τα αρνητικά αυτά στοιχεία θα μπορούσαν να εξαλειφθούν από τη διδακτική ύλη. Είναι δύσκολο να κρίνουμε εάν τα έργα των ομάδων αυτών είχαν επίδραση στην ευρύτερη κοινωνία· τα αποτελέσματά τους, όμως, ήταν καθοριστικά στην αλλαγή των αντιλήψεων όσων συμμετέσχαν.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ ΠΟΛΙΤΩΝ

Χωρίς επαφή μεταξύ πολιτών από όλα τα στρώματα της κοινωνίας, θα ήταν απίθανο να πετύχει οποιαδήποτε συμφωνία υπογραφόταν από τους πολιτικούς ηγέτες. Παρόλα αυτά, οι απλοί πολίτες ήταν αυτοί που σιερήθηκαν της επαφής μεταξύ τους για εικοσιεννέα χρόνια. Έτσι ήταν απαραίτητο να βρεθούν τρόποι οργάνωσης συναντήσεων και ανταλλαγών μεταξύ πολιτών. Παρά τα εμπόδια για

τέτοιες επαφές, υπήρξαν αρκετές προσπάθειες συναντήσεων ανθρώπων ποικίλων ιδιοτήτων διαμέσου της διαχωριστικής γραμμής.

Οι μεγαλύτερες δικινοτικές συγκεντρώσεις του είδους ήταν ίσως αυτές που χορηγήθηκαν από διάφορες διπλωματικές αντιπροσωπείες. Η Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο (UNFICYP), για παράδειγμα, οργανώνει κάθε χρόνο στις 24 Οκτωβρίου (Ήμέρα των Ηνωμένων Εθνών) ανοικτή εκδήλωση με δραστηριότητες ειδικά προγραμματισμένες από το προσωπικό της δύναμης. Η προσέλευση του κοινού εκ μέρους και των δύο κοινοτήτων είναι συνήθως μαζική, ξεπερνώντας τις δύο χιλιάδες παρευρισκομένων. Έχουν οργανωθεί επίσης δεξιώσεις και προγράμματα από πρεσβείες, συχνά κατά τις εορταστικές περιόδους της κάθε κοινότητας ή για να τιμηθούν ειδικοί προσκεκλημένοι στο νησί.

Εκτός από τις προαναφερθείσες εκδηλώσεις, τα Ηνωμένα Έθνη, συχνά σε συνεργασία με άλλες διπλωματικές αντιπροσωπείες, οργάνωσαν κατά καιρούς διάφορες συναυλίες. Τέτοια ήταν η συναυλία γνωστών Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων τραγουδιστών της ποπ μουσικής που οργανώθηκε υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών τον Ιούνιο του 1997, η πρώτη τέτοια συναυλία του είδους της, η οποία προσέλκυσε χιλιάδες Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους νέους. Το γεγονός συνοδεύτηκε από εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και στις δύο κοινότητες, οι παρευρισκόμενοι στη συναυλία όμως ένωσαν τα χέρια, αντάλλαξαν λουλούδια και τραγούδησαν μαζί το τραγούδι 'Give Peace a Chance'. Ακολούθησαν αρκετές συναυλίες στο Λήδρα Πάλας τις χρονιές που ακολούθησαν, με τοπικά συγκροτήματα, και οι παρευρισκόμενοι συχνά συναναστρέφονταν με ευκολία, χορεύοντας και τραγουδώντας μαζί. Εκτός από τις εκδηλώσεις αυτές, όμως, υπήρξε και σύσταση δικινοτικής χορωδίας, η οποία έχει τακτικές συναντήσεις και κάνει πρόβες σε τραγούδια τα οποία αντλεί από τις παραδόσεις και των δύο κοινοτήτων⁴.

Έχουν επίσης οργανωθεί ειδικές εκθέσεις τέχνης, φωτογραφίας και άλλων μέσων από καλλιτέχνες και των δύο κοινοτήτων. Για παράδειγμα, το 1996 χορηγήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση έκθεση πολιτικής σκιτσογραφίας από Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους σκιτσογράφους. Το Αμερικανικό Κέντρο οργάνωσε έκθεση φωτογραφίας με θέματα παρμένα από τις δύο πλευρές της Γραμμής

Αντιπαράθεσης. Το Κέντρο Ειρήνης στην ελληνοκυπριακή κοινότητα οργάνωσε εκδήλωση τουρκοκυπριακής ποίησης. Οι εκθέσεις αυτές όχι μόνο προσέλκυσαν μεγάλο κοινό, αλλά λειτούργησαν και ως σύμβολα ειρηνικής συμβίωσης.

Τέλος, οργανώθηκαν αρκετά προσκυνήματα κατά τα οποία Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι μπόρεσαν να επισκεφθούν ιερές τοποθεσίες στην άλλη πλευρά της Γραμμής Αντιπαράθεσης. Επιτράπηκε αρκετές φορές σε Ελληνοκύπριους να επισκεφθούν μια από τις πιο σημαντικές τοποθεσίες της Ορθοδοξίας στο νησί, το μοναστήρι του Αποστόλου Ανδρέα στην Καρπασία. Μέχρι και 1.300 προσκυνητές ταξίδεψαν με λεωφορεία από τη Λευκωσία μέχρι το απόμερο μοναστήρι, συχνά κατά την ημέρα του εορτασμού του Αγίου. Σε αντίστοιχη χειρονομία καλής θέλησης, οργανώθηκαν προσκυνήματα Τουρκοκυπρίων στο τέμενος Χαλά Σουλτάν Τεκκέ στη Λάρνακα, ένα από τα πιο σημαντικά ιερά του Μωαμεθανισμού. Σε καμιά από τις επισκέψεις δεν υπήρξε επαφή των προσκυνητών με τον τοπικό πληθυσμό. Παρόλα αυτά, τα προσκυνήματα βοήθησαν την επανασύνδεση των επισκεπτών με τα σημαντικά αυτά μέρη του νησιού, απαλύνοντας το πόνο της έλλειψης πρόσβασης.

Οι διάφορες αυτές συγκεντρώσεις και ανταλλαγές από απλούς πολίτες της Κύπρου δεν μπορούν από μόνες τους να φέρουν σημαντικές κοινωνικές αλλαγές. Οι δεξιώσεις, οι συναυλίες, οι εκθέσεις και οι επισκέψεις στα ιερά μέρη του τόπου δεν προσφέρουν παρά μόνο περαστικές ανταλλαγές, ενώ συχνά οι συναντήσεις του κόσμου δεν επαναλαμβάνονται. Συμβολικά, όμως, στάθηκαν σημαντικές για την προώθηση ενός καλύτερου μέλλοντος για την Κύπρο. Έδωσαν την ευκαιρία στον κόσμο να βρεθεί πρόσωπο με πρόσωπο και βοήθησαν να εξανεμιστούν μερικοί από τους μύθους που διατηρούσε η μια κοινότητα για την άλλη λόγω των εκπαιδευτικών συστημάτων και του τύπου. Είναι δυσκολότερο, αφού ακολουθήσει μια ευχάριστη συνάντηση με κάποιο συμπατριώτη Κύπριο, να συνεχίζει να σκορπίζεται μίσος. Για την επίτευξη, όμως, πραγματικής αλλαγής χρειάζεται να υπάρξει μια ευκαιρία για βαθύτερο και πιο εμπειριστατωμένο διάλογο. Αυτός είναι και ο ρόλος των δικαιοδικών δραστηριοτήτων που περιγράφονται στο επόμενο μέρος⁵.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ⁶

Οι εντονότερες και πιο επίμονες προσπάθειες προώθησης δικαιοδικών επαφών κατά την τελευταία δεκαετία ήταν υπό μορφή εργαστηρίων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σεμιναρίων γύρω από το μείζον θέμα της επίλυσης συγκρούσεων. Συμπεριλάμβαναν εργαστήρια επίλυσης προβλημάτων, εισαγωγικά και προχωρημένα εργαστήρια ανάπτυξης τεχνικής επίλυσης συγκρούσεων, συμμετοχικούς σχεδιαστικούς μηχανισμούς, εκπαίδευση διαμεσολάβησης και ειδικά σεμινάρια και προγράμματα μελέτης θεμάτων ταυτότητας, ιδιοκτησίας, διακυβέρνησης και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε μια κοινωνία όπου η σύγκρουση διεισδύει στο σύστημα, οι δραστηριότητες αυτές έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην παροχή αποτελεσματικών χειρισμών των διαφορών. Βοήθησαν αρκετά άτομα από την κάθε κοινότητα να αντιληφθούν τα θέματα μέσα από την οπτική γωνία της άλλης πλευράς, ενώ παράλληλα εισήγαγαν νέες τεχνικές στους χειρισμούς της κάθε κοινότητας. Το σημαντικότερο είναι ότι πρόσφεραν ένα 'ασφαλές πεδίο συνάντησης', μέρος του οποίου είχε το ρόλο θεραπείας και συμφιλίωσης, απαλλάσσοντας, έτσι, τους συμμετέχοντες από ένα μέρος του τεράστιου ψυχολογικού βάρους που πλήττει ολόκληρη την Κύπρο. Τέλος, οι παραπάνω δραστηριότητες κατέληξαν πολλές φορές σε δικοινοτικές φιλίες και συνεργασίες που υπό άλλες συνθήκες θα ήταν αδύνατες.

Τα σεμινάρια επίλυσης προβλημάτων στην Κύπρο έχουν τις ρίζες τους στο 1966, όταν ο Τζόν Μπάρτον και οι συνάδελφοί του στο Λονδίνο προσέφεραν ένα πενθήμερο εργαστήριο σε 'ελεγχόμενο περιβάλλον', το οποίο συγκέντρωσε αντιπροσώπους υψηλού επιπέδου και από τις δύο κοινότητες⁷. Μερικά χρόνια αργότερα, το 1973, ένα ανεπίσημο σεμινάριο πολιτικών ηγετών των δύο κοινοτήτων οργανώθηκε στη Ρώμη⁸. Κτιζοντας πάνω στην επιτυχία της εκδήλωσης αυτής, ο Λώρενς Ντούμπι σχεδίασε ένα παρόμοιο εργαστήριο στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1974, αλλά τα γεγονότα της περιόδου απέκλεισαν μια τέτοια εργασία⁹. Ένα τοπικά οργανωμένο εργαστήριο διανοούμενων, με τον τίτλο 'Επιχείρηση Λοκσμιθ', έγινε με τη συμμετοχή του Ντούμπι το 1985. Το 1979 και ξανά το 1984, εργαστήρια επίλυσης προβλημάτων οργανώθηκαν για τους αρχηγούς των δύο

κοινοτήτων από τον Χερμπερτ Κέλμαν και τους συναδέλφους του στο Πανεπιστήμιο Χαρβαρντ¹⁰. Ο Ρον Φίσερ παρέδωσε σειρά τεσσάρων εργαστηρίων μέσα σε περίοδο πέντε χρόνων, με τα δύο κύρια εργαστήρια να εστιάζουν στο εκπαιδευτικό σύστημα των δύο κοινοτήτων¹¹. Μια τοπική πρωτοβουλία ενδοκοινοτικών επαφών αναπτύχθηκε μέσα από αυτή την προσπάθεια το Σεπτέμβριο του 1989, καταλήγοντας στην από κοινού κοινωνική ομάδα με το όνομα Έλληνοκυπριακό και Τουρκοκυπριακό Κίνημα Πολιτών για τη Δημοκρατία και Ομοσπονδία στην Κύπρο¹².

Τα εργαστήρια επίλυσης προβλημάτων άρχισαν ένα καινούργιο είδος διαλόγου στην Κύπρο, βασισμένο στην προσπάθεια κατανόησης και εμπιστοσύνης παρά στη ρητορική των κατηγοριών και της καταδίκης της άλλης πλευράς. Τα εργαστήρια αυτά υπηρέτησαν ένα σημαντικό σκοπό εκθέτοντας μια μερίδα Κύπριών στον κλάδο της ακαδημαϊκής επίλυσης συγκρούσεων. Αυτό επέτρεψε να αναπτυχθεί μια τοπική πρωτοβουλία με σκοπό την ανεπίσημη διπλωματία σε επίπεδο πολιτών. Αυξήθηκαν έτσι οι εκκλήσεις για βοήθεια εκπαιδευτών και οργανωτών, με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί το υπόβαθρο για πιο επίμονη προσπάθεια προσφοράς τεχνικών επίλυσης συγκρούσεων σε ένα ευρύτερο επίπεδο της κοινωνίας.

Η εκπαίδευση σε τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων άρχισε τον Ιούλιο του 1991, όταν η Λουίζ Ντάιαμοντ, ειδική σε θέματα επίλυσης συγκρούσεων από το Ινστιτούτο Πολλαπλών Αντιλήψεων της Δημοκρατίας (IMTD) των Ηνωμένων Πολιτειών, επισκέφθηκε την Κύπρο μετά από πρόσκληση των μελών του νεοσύστατου Κέντρου Ειρήνης στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα και ξεκίνησε σύντομα εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων. Τον Οκτώβριο του 1992 προσέφερε ένα μονοήμερο εργαστήριο στην κάθε κοινότητα στη Λευκωσία υπό την αιγίδα του Κέντρου Ειρήνης¹³ και δημιουργήθηκε κοινή συντονιστική επιτροπή για σκοπούς προώθησης προσπαθειών επίλυσης συγκρούσεων στην Κύπρο¹⁴. Οι ενέργειες αυτές κατέληξαν σε ένα εργαστήριο τον Ιούλιο του 1993, όταν ομάδα αποτελούμενη από δέκα Ελληνοκύπριους και δέκα Τουρκοκύπριους μετέβησαν στην Οξφόρδη της Αγγλίας για περίοδο δέκα ημερών¹⁵. Μετά την επιτυχία του προγράμματος αυτού, αρκετά εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων ακολούθησαν το καλοκαίρι του 1994, τα οποία οργα-

νώθηκαν από την Κυπριακή Επιτροπή Φούλμπραϊτ και παρουσιάστηκαν από την Ομάδα Διεύθυνσης Συγκρούσεων (CMG) του Πανεπιστημίου Χαρβαρντ και το Εθνικό Εκπαιδευτικό Εργαστήριο με βάση τη Βιρτζίνια. Επικεφαλής της προσπάθειας αυτής ήταν η Λουίζ Ντάιαμοντ και η συνεργάτιδά της, Νταϊάνα Χήγας από το (CMG). Με χορηγία της Υπηρεσίας Διεθνούς Ανάπτυξης των Ηνωμένων Πολιτειών (USAID) και υποστήριξη από την Κυπριακή Επιτροπή Φούλμπραϊτ, προσφέρθηκαν στους συμμετέχοντες αρκετά εργαστήρια διάρκειας μιας βδομάδας, συμπεριλαμβανομένων δύο εργαστηρίων τα οποία κάλυψαν βασικές αρχές και τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων και ενός το οποίο πρόσφερε εκπαίδευση σε ενδιαφερόμενους για την τοπική οργάνωση εργαστηρίων επίλυσης συγκρούσεων. Κατά την περίοδο 1995-1997, πολλά άλλα εργαστήρια πραγματοποιήθηκαν από το Κυπριακό Consortium, τόσο στην Κύπρο όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες, συμπεριλαμβανομένου και ενός προχωρημένου επιπέδου εργαστηρίου 'εκπαίδευσης των εκπαιδευτών,' σε μέρος του οποίου οι συμμετέχοντες Κύπριοι είχαν την ευκαιρία να προσφέρουν εκπαίδευση εισαγωγικού επιπέδου τεχνικής επίλυσης συγκρούσεων σε συμπατριώτες τους, τόσο σε δικαιοδικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο.

Μια άλλη σειρά εργαστηρίων οργανώθηκε για φοιτητές πανεπιστημίων της Αμερικής, υπότροφους του Κυπριακού Προγράμματος Αμερικανικών Υποτροφιών. Τα εργαστήρια του ΚΠΑΥ (CASP) λάμβαναν χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες σχεδόν κάθε χρόνο από το 1993. Στα εργαστήρια αυτά, διάρκειας μίας περίπου εβδομάδας, συμμετείχαν περίπου εικοσιπέντε με πενήντα φοιτητές. Τα εργαστήρια στόχευαν σε τελειόφοιτους τετραετών προγραμμάτων και φοιτητές μεταπτυχιακού επιπέδου, οι οποίοι θα επέστρεφαν στην Κύπρο μετά το πέρας των σπουδών τους. Άλλα εκπαιδευτικά εργαστήρια τεχνικών επίλυσης συγκρούσεων στόχευαν σε νέους ηλικίας δεκαέξι με δεκαοκτώ χρόνων. Τα εργαστήρια αυτά ήταν υπό μορφή κατασκηνώσεων σε τοποθεσίες των Ηνωμένων Πολιτειών, αρκετά στη Σχολή Διεθνούς Εκπαίδευσης στο Βερμόντ και στο Μέιν, οι οποίες οργανώνονταν από την οργάνωση Σπόροι Ειρήνης. Σε όλες τις περιπτώσεις, μετά την επιστροφή τους στην Κύπρο, οι νεαροί συμμετέχοντες συνέχιζαν τις επαφές τους και με ποικίλους τρόπους

ανέπτυξαν αυτοί με τη σειρά τους ηγετικούς ρόλους στην προώθηση των δικοινοτικών δραστηριοτήτων.

Η εκπαίδευση στις τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων έπαιξε σημαντικό ρόλο στη γενική αύξηση των δικοινοτικών δραστηριοτήτων στην Κύπρο. Οι τεχνικές αυτές όχι μόνο έπαιξαν ένα σημαντικό ρόλο στο να εισαγάγουν καινούργιους τρόπους χειρισμού στην Κυπριακή κοινωνία, αλλά έδωσαν και το έρεισμα προς ένα καθολικό θεραπευτικό κλίμα, μέσα από το οποίο οι πολίτες θα μπορούσαν να συμβιβαστούν με τον πόνο και τη δυστυχία που γεννήθηκαν με τη διχοτόμηση. Τέτοιου είδους εκπαίδευση γέννησε νέες σχέσεις μεταξύ των πολιτών των δύο κοινοτήτων και καλύτερη αντίληψη του ενός για τον άλλο. Σημαντικότερο, ίσως, ήταν το γεγονός ότι οι δραστηριότητες επίλυσης συγκρούσεων έφεραν στο προσκήνιο ηγετικές προσωπικότητες που σύντομα θα συγκροτούσαν δυναμικότερα ειρηνευτικά κινήματα μεταξύ των πολιτών, τα οποία άρχισαν να διαφαίνονται με το ξεκίνημα συμμετοχικών εργαστηρίων με σκοπό την ανάπτυξη στρατηγικής ειρήνευσης στην Κύπρο¹⁶.

Μια σειρά τέτοιων εργαστηρίων ξεκίνησε το φθινόπωρο του 1994, αρχικά με μια ομάδα που είχε συμμετάσχει στα καλοκαιρινά εργαστήρια του 1994. Για εννέα μήνες, από τον Οκτώβριο του 1994 μέχρι τον Ιούνιο του 1995, μια διαδικασία με το όνομα Συμμετοχική Διοίκηση ξεκίνησε μια δικοινοτική ομάδα και βοήθησε τους δεκαπέντε Ελληνοκύπριους και δεκαπέντε Τουρκοκύπριους συμμετέχοντες να αναπτύξουν μια στρατηγική ειρηνευτικών πρωτοβουλιών για την Κύπρο¹⁷. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της ομάδας αναπτύχθηκαν τρία στάδια οργάνωσης και σχεδίου δράσης: (1) ανάλυση της τρέχουσας κατάστασης· (2) στόχοι για το μέλλον· και (3) ανάπτυξη συντονισμένου προγράμματος ενεργειών. Η ομάδα συναντιόταν επί εβδομαδιαίας βάσης τα βράδια και μερικές φορές τα Σαββατοκύριακα. Τους πρώτους μήνες, η Ελληνοκυπριακή και η Τουρκοκυπριακή ομάδα δούλευαν χωριστά, αφού η πολιτική κατάσταση δεν επέτρεπε δικοινοτικές συναντήσεις. Το Φεβρουάριο του 1995, η πιθανότητα μεικτών συναντήσεων κατέστη εφικτή, οπότε οι ομάδες συναντήθηκαν σε τοποθεσία κατά μήκος της Γραμμής Αντιπαράθεσης. Οι ομάδες σχεδίασαν μαζί αναλυτικά σχεδιαγράμματα των εμποδίων στην ειρηνευτική προσπάθεια στην Κύπρο,

δημιούργησαν μια δήλωση με τα οράματά τους για τις προσπάθειες ειρήνευσης στο μέλλον και ανέπτυξαν ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων, το οποίο θα ήταν καθοδηγητικό στις εργασίες τους για τα επόμενα δύο με τρία χρόνια. Το τελευταίο αποτελείτο από δεκαπέντε εργασίες, συμπεριλαμβανομένων σεμιναρίων, εργαστηρίων, παρουσιάσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων και άλλων εκδηλώσεων. Μετά την οργάνωση λαϊκής αγοράς ανοικτής σε ανεξάρτητα άτομα, περίπου 300 από αυτούς αναμείχθηκαν σε δώδεκα δικοινοτικές εργασίες¹⁸.

Ως μέρος των δεκαπέντε αρχικών εργασιών, οργανώθηκαν επιπρόσθετα εργαστήρια σχεδιασμού και αντιμετώπισης προβλημάτων κατά το 1995 και 1996 με ομάδες νεαρών επιχειρηματιών, αρχηγών νεολαίων και γυναικείων οργανώσεων. Οι ομάδες αυτές αρχικά συναντιόνταν ξεχωριστά, σε ξεχωριστά εργαστήρια για την αναλυτική φάση, αργότερα όμως ενώνονταν για σκοπούς αναγνώρισης και στήριξης για τη μελλοντική τους δουλειά. Όλες οι ομάδες συναντιώνταν για περίπου ένα χρόνο και η κάθε ομάδα χωριστά πέρασε μια εβδομάδα στις Βρυξέλλες για σεμινάρια που οργανώθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το 1997, η Συμμετοχική Διοίκηση οργάνωσε επιπρόσθετα εργαστήρια με ομάδες φοιτητών και πολιτών. Δυστυχώς τα εργαστήρια αυτά διακόπηκαν το 1997 μετά την απαγόρευση των δικοινοτικών δραστηριοτήτων και δεν κατέστη δυνατό να ολοκληρωθούν. Το Δεκέμβριο του 1997, οργανώθηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τη συμμετοχή δεκαπέντε Ελληνοκυπρίων και δεκαπέντε Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι διδάχθηκαν συμμετοχική διοίκηση και προετοιμάστηκαν έτσι ώστε να οργανώσουν εργαστήρια για άλλες ομάδες στην Κύπρο. Επιπρόσθετα, νέες προσπάθειες αναπτύχθηκαν τον Αύγουστο του 1997, με τη συμμετοχή Κυπρίων ειρηνευτών και των συναδέλφων τους στην Ελλάδα και την Τουρκία σε εβδομαδιαίο σεμινάριο συμμετοχικής διοίκησης στην πόλη Λε Διαβλερέτ, στην Ελβετία.

Γενικά, τα εργαστήρια συμμετοχικής διοίκησης βοήθησαν να αναχθεί το δικοινοτικό κίνημα σε επίπεδο πράξεων, από το οποίο οι συμμετέχοντες των προηγούμενων εργαστηρίων εξεύρεσης λύσεων και επίλυσης συγκρούσεων αναδείχθηκαν σε πρωταγωνιστές των εργασιών ανάπτυξης και εφαρμογής αναμειγνύοντας στις εργασίες

αυτές μέλη και των δύο κοινοτήτων. Η διαδικασία αυτή ήταν από τις κρισιμότερες του δικοινοτικού έργου, αφού σημάδεψε τη μετάβαση από το στάδιο της αρχικής εκπαίδευσης στο ευρύτερο στάδιο της οργανωτικής προσπάθειας και των τοπικών πρωτοβουλιών. Ο ρόλος του τρίτου μεταφέρθηκε από αυτόν του εκπαιδευτή, δασκάλου και οργανωτή σε αυτόν του συμβούλου και του ίσου εταίρου στην ανάπτυξη στρατηγικής. Οι αρχικοί ρόλοι παραμένουν σημαντικοί, όμως η κυρίως ευθύνη για το μεγαλύτερο μέρος της εκπαίδευσης και ανάπτυξης νέων πρωτοβουλιών μεταφέρθηκε στα χέρια αυτών που συμμετείχαν στα πρώτα εργαστήρια, στα εκπαιδευτικά προγράμματα και στις εργασίες αντιμετώπισης προβλημάτων.

Συμπληρωματικά προς τα προηγούμενα εκπαιδευτικά σεμινάρια επίλυσης συγκρούσεων, δόθηκε σειρά εργαστηρίων διαμεσολάβησης από τον ακαδημαϊκό του Φούλμπραϊτ Μάρκο Τουρκ το φθινόπωρο του 1997 μέχρι την άνοιξη του 1999. Ο επίσης ακαδημαϊκός του Φούλμπραϊτ, Τζον Ουνγκέρλεϊντερ, βοήθησε τον Τουρκ με τα σεμινάρια κατά το ακαδημαϊκό έτος 1997-1998. Τα εργαστήρια προσφέρθηκαν τόσο σε δικοινοτικές ομάδες όσο και σε κοινοτικές και συμπεριλάμβαναν προγράμματα διδασκαλίας από δεκαπέντε μέχρι σαράντα ώρες, με πρακτικές ασκήσεις, ανάθεση ρόλων και συζητήσεις για εφαρμογή τους στο χώρο εργασίας, στο σπίτι ή στην κοινότητα. Σε μερικές από τις ομάδες παραδόθηκε υψηλότερου επιπέδου εκπαίδευση, η οποία υπερέβαινε τις εκατό ώρες διδασκαλίας, εκπαίδευση η οποία τους έδινε τη δυνατότητα να συνεχίσουν οι ίδιοι την παράδοση σεμιναρίων σε άλλους στην Κύπρο. Συνολικά περίπου 500 συμμετέχοντες έλαβαν πάνω από 600 ώρες εκπαίδευσης διαχείρισης συγκρούσεων και διαμεσολάβησης. Τα εργαστήρια δόθηκαν σε δικοινοτικές ομάδες πολιτών, δασκάλων, ψυχιατρικών νοσηλευτών, σε ομάδα Τουρκοκυπρίων γυναικών, σε θεραπευτές ψυχικών νοσημάτων, στο Κέντρο κατά της Βίας στο Σπίτι, στην Κυπριακή Αστυνομική Ακαδημία, σε Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους πολίτες, οργανισμούς νεολαίας, σε δασκάλους της Αμερικάνικης Διεθνούς Σχολής, σε μέλη της ανθρωπιστικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών και σε πολλούς άλλους. Μετά τη διακοπή των δικοινοτικών επαφών το Δεκέμβριο του 1997, ο Τουρκ

οργάνωσε αρκετά από τα δικοινοτικά εργαστήρια διαπραγμάτευσης και μεσολάβησης στο εξωτερικό. Αργότερα, δημιούργησε κέντρο διαμεσολάβησης στην κάθε κοινότητα το οποίο οργανώνει και παραδίδει εκπαιδευτικά προγράμματα διαμεσολάβησης σε συγκεκριμένες διαφωνίες. Ο συνδυασμός όλων των εργαστηρίων εισήγαγε νέες τεχνικές για τους Κύπριους και των δύο κοινοτήτων και πρόσφερε ευκαιρίες δικοινοτικής επαφής¹⁹.

Τα εργαστήρια, η εκπαίδευση, οι συνεδρίες σχεδιασμού και οι άλλες δραστηριότητες συχνά ασχολήθηκαν με θέματα τα οποία δεν ήταν ουσιώδη για την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος. Για να συζητηθούν τέτοιας φύσεως θέματα εις βάθος οργανώθηκαν ειδικές ομάδες και σεμινάρια που μελέτησαν θέματα ταυτότητας, ιδιοκτησίας, την έννοια της ομοσπονδίας, όπως και θέματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για παράδειγμα, το 1996, σε ειδικό σεμινάριο εξετάστηκε το θέμα της ταυτότητας. Οι συμμετέχοντες συζήτησαν την έννοια τού να είναι κάποιος «Ελληνοκύπριος» ή «Τουρκοκύπριος» σε σχέση με το βαθμό κληρονομιάς από τη «μητέρα» πατρίδα, την Ελλάδα και την Τουρκία, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους και οι δύο ταυτότητες αναπτύχθηκαν σε σχέση με το Κυπριακό πρόβλημα, οι ομοιότητες και οι μοναδικότητα του καθενός στο τραγούδι, το χορό και άλλους πολιτιστικούς θεσμούς. Ήταν μια διαφωτιστική εμπειρία για όλους όσοι συμμετέσχαν, η οποία τους βοήθησε να καταλάβουν καλύτερα τη δική τους πολιτιστική κληρονομιά αλλά και αυτήν της άλλης πλευράς. Εκτός από τα σεμινάρια, δημιουργήθηκαν και άλλες ομάδες μελετών. Ένα παράδειγμα ήταν η μελέτη 'αδιαλλαξίας' που οργανώθηκε από την Κυπριακή Κοινοπραξία (Consortium) για να εξετάσει τους παράγοντες που οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση στην Κύπρο. Το Ίδρυμα Παγκόσμιας Ειρήνης χρηματοδότησε σεμινάριο στη Βοστώνη, με ακαδημαϊκούς από την Κύπρο και ειδικούς από όλο τον κόσμο για εξέταση τρόπων ανάπτυξης μιας ειρηνευτικής διαδικασίας στην Κύπρο. Ο ακαδημαϊκός του Φούλμπραϊτ Φίλιπ Σνάιντερ δημιούργησε ομάδα μελέτης περιβαλλοντικών θεμάτων. Παρόμοιες ομάδες δημιουργήθηκαν την ίδια περίπου περίοδο, με σκοπό κυρίως να μελετήσουν σε βάθος τέτοιου είδους θέματα.

ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΕΣ ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ²⁰

Τα εργαστήρια επίλυσης προβλημάτων, τα εκπαιδευτικά προγράμματα επίλυσης συγκρούσεων, τα εργαστήρια συμμετοχικού σχεδιασμού και η εκπαίδευση διαμεσολάβησης οδήγησαν στη συγκρότηση αρκετών δικοινοτικών ομάδων, οι οποίες είχαν τακτικές συναντήσεις, αρκετές σε εβδομαδιαία βάση. Οι περισσότερες από αυτές τις ομάδες υιοθέτησαν κάποιο συγκεκριμένο σημείο στο οποίο εστίασαν τις εργασίες τους, σχηματίζοντας λόγω χάριν επαγγελματικές ομάδες (π.χ. από το χώρο της εκπαίδευσης), κοινωνικά σύνολα (π.χ. ομάδες γυναικών) ή ομάδες ειδικών εργασιών (π.χ. η ομάδα εκπαίδευσης δημιουργίας δεσμών μεταξύ των ειρηνευτών της ανατολικής Μεσογείου). Μερικές από τις ομάδες προαναφέρθηκαν: για παράδειγμα, η ομάδα νεαρών επιχειρηματιών και η ομάδα νέων πολιτικών, οι οποίες δημιουργήθηκαν παράλληλα με τα εργαστήρια συμμετοχικού σχεδιασμού και αργότερα μετασχηματίστηκαν σε τακτικές δικοινοτικές ομάδες. Ο αριθμός των ομάδων που δημιουργήθηκαν κατά αυτό το τρόπο είναι αρκετά μεγάλος για να μπορέσουμε να αναφερθούμε σε όλες, περιοριζόμαστε, λοιπόν, στην περιγραφή των δραστηριοτήτων ορισμένων από αυτές τις ομάδες²¹.

Οι δικοινοτικές ομάδες 'εκπαιδευτών' δημιουργήθηκαν μετά από τα εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων το καλοκαίρι του 1994. Μετά από την εμπειρία των εργαστηρίων αυτών, πολλοί από τους συμμετέχοντες εξέφρασαν την επιθυμία να εργαστούν ως εκπαιδευτές σε μελλοντικά εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων, έτσι ενώθηκαν σε μια νέα ομάδα με άλλα άτομα, τα οποία επιθυμούσαν να προωθήσουν άλλου είδους ειρηνευτικές δραστηριότητες. Η ομάδα αυτή εργάστηκε αρχικά για εννέα μήνες σε μια σειρά συνεδριάσεων συμμετοχικού σχεδιασμού (βλέπε προηγούμενο μέρος), δημιουργώντας ένα συλλεκτικό όραμα και μια συλλογική ατζέντα για ειρηνευτικές δραστηριότητες. Το 'παζαράκι', στο οποίο αναφερθήκαμε νωρίτερα, οδήγησε στη δημιουργία αρκετών ομάδων και στην οργάνωση ειδικών έργων. Συνέχισαν να δουλεύουν μαζί και μετά την ολοκλήρωση του αρχικού έργου, δημιουργώντας μια 'συντονιστική ομάδα' ποικίλων δικοινοτικών δραστηριοτήτων και επιμόρφωσης. Μετά το 1995 η ομάδα επεκτάθηκε, με νέα μέλη εκπαιδευμένα σε προσεγγίσεις επίλυσης προβλημάτων, σε τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων,

σε μεθόδους συμμετοχικού σχεδιασμού και στην τεχνική του διαλόγου. Η μόνιμη αυτή δικοινοτική ομάδα θα αποτελέσει τον πυρήνα των περισσότερων δικοινοτικών δραστηριοτήτων στην Κύπρο από το 1994 μέχρι το 1997, όπως και το 'παιδί' της, μια ομάδα η οποία ήταν υπεύθυνη για τις περισσότερες δικοινοτικές δραστηριότητες μετά το 1997. Οι δύο ομάδες ξεπέρασαν αρκετές δυσκολίες μαζί, δημιουργώντας έτσι πολύ δυνατή ομαδική ταυτότητα. Μέσα από αυτές βγήκαν οι περισσότεροι εκπαιδευτές και συντονιστές που δούλεψαν στην Κύπρο και πολλοί από αυτούς καλούνται μέχρι σήμερα ως σύμβουλοι για διπλωματικό προσωπικό παγκοσμίως.

Η δικοινοτική ομάδα εκπαιδευτικών δημιουργήθηκε κατά το τριήμερο εργαστήριο επίλυσης συγκρούσεων τον Οκτώβριο του 1995 και το επόμενο το Μάιο του 1996. Πολλά από τα μέλη της ομάδας αυτής είχαν αρχικά ασχοληθεί με μια σειρά εργαστηρίων επίλυσης προβλημάτων στις αρχές του 1990. Μετά από επταήμερο εργαστήριο εκπαιδευτών ανώτερης εκπαίδευσης στη Βοστώνη τον Αύγουστο του 1996, πολλοί από τους συμμετέχοντες στα διάφορα εργαστήρια συναντήθηκαν για να δημιουργήσουν μια αρχική ομάδα, η οποία θα μελετούσε θέματα δημόσιας και ιδιωτικής μέσης και πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην Κύπρο. Η ομάδα αυτή ανέλαβε ένα μεγάλο αριθμό έργων, συμπεριλαμβανομένης μιας εις βάθος μελέτης του εκπαιδευτικού συστήματος όπως λειτουργούσε τότε στην Κύπρο και της επίδρασής του στις αντιλήψεις των δύο κοινοτήτων για το πρόβλημα. Ήταν επίσης υπεύθυνοι για τη δημιουργία της ομάδας Νεανικές Επαφές για την Ειρήνη (ΥΕΡ), που περιγράφεται μετριοκάτω. Σε γενικές γραμμές η ομάδα των εκπαιδευτικών ασχολείται με ένα από τα σημαντικότερα θέματα, το οποίο θα πρέπει να διευθετηθεί πριν επέλθει η ειρήνη στην Κύπρο. Όσο τα εκπαιδευτικά συστήματα και των δύο κοινοτήτων αποδίδουν μια μονόπλευρη εικόνα της σύγκρουσης και ενόσω επιδίδονται σε αρνητικές περιγραφές της άλλης κοινότητας, το πρόβλημα θα διαωρίζεται.

Η δικοινοτική ομάδα γυναικών ξεκίνησε με ένα συμμετοχικό εργαστήριο το Μάιο του 1996 και επικεντρώθηκε στους παράγοντες που προκαλούν πόνο και συμφορά στην Κύπρο, όπως τους αντιλαμβάνονται οι γυναίκες. Το εργαστήριο αυτό κράτησε για πολλούς μήνες και οδήγησε στη δημιουργία άλλων ομάδων σχετικών με

γυναικεία θέματα. Έγιναν προσπάθειες να καταγραφεί η ‘ιστορία των γυναικών’ της Κύπρου, για να εξεταστούν θέματα όπως ο ελλιπής αριθμός γυναικών σε θέσεις αποφάσεων στην Κύπρο και να δημιουργηθεί ένας ‘Κυπριακός Κρίκος’, βασισμένος στην ομάδα ‘Κρίκος της Ιερουσαλήμ’, οποίος λειτουργεί εδώ και πολλά χρόνια. Ομάδα Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων γυναικών ταξίδεψε και συμμετέσχε σε Συνέδριο Γυναικών των Ηνωμένων Εθνών το 1995 στο Πεκίνο και με πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ομάδα γυναικών επισκέφθηκε τις Βρυξέλλες το 1997. Παρόλο που αρκετά έργα συμπεριέλαβαν γυναίκες από ένα ευρύ φάσμα, η αρχική ομάδα η οποία δημιουργήθηκε το 1996, συνέχισε τις συναντήσεις και την καθοδήγηση πολλών από τις μετέπειτα προσπάθειες. Η εργασίες των ομάδων αυτών προσφέρουν μια προοπτική του κυπριακού προβλήματος η οποία μόνο από μια τέτοια ομάδα θα μπορούσε να δοθεί, ενώ ταυτόχρονα δίνουν φωνή σε μια μερίδα του πληθυσμού η οποία είναι συνήθως το θύμα των στρατιωτικών συγκρούσεων και άλλων βιαιοτήτων που δημιουργούνται από άντρες.

Η δικοινοτική ομάδα φοιτητών δημοσίων και ιδιωτικών σχολών δημιουργήθηκε τον Οκτώβριο του 1996. Οι περισσότεροι από τους φοιτητές δεν είχαν γνωρίσει ποτέ κανέναν από την άλλη κοινότητα και παρά την αρχική τους ανησυχία, δημιουργήθηκε εξαιρετική προσέγγιση στην πρώτη τους συνάντηση. Μετά από πολλές συναντήσεις, κατά τις οποίες προσέγγισαν διάφορα θέματα κοινού ενδιαφέροντος, συναντήθηκαν με τον τότε πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Κο. Κληρίδη και τον αρχηγό της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, Κο. Ντενκτάς. Αργότερα μετέβησαν για σεμινάριο μιας βδομάδας στη Βουδαπέστη και μετά την επιστροφή τους άρχισαν να μεγαθύνουν την ομάδα. Τελικά, δημιουργήθηκε δεύτερη ομάδα φοιτητών πανεπιστημίων, ενώ τα μέλη της πρώτης ομάδας οργάνωσαν εργαστήριο επίλυσης συγκρούσεων για την καινούργια ομάδα. Ακριβώς πριν από τη διακοπή των δικοινοτικών επαφών το Δεκέμβριο του 1997, οι φοιτητές συναντιόνταν ως ομάδα και σχεδίαζαν αρκετά έργα. Κατά το 1998, οι φοιτητές συναντιόνταν ξεχωριστά στις κοινότητές τους, περιμένοντας με ανυπομονησία τον καιρό που θα μπορούσαν να συνεχίσουν τα έργα τους από κοινού. Η επιτυχία των φοιτητικών ομάδων ήταν απρόσμενη, δεδομένου του

υψηλού επιπέδου ακραίων απόψεων που συναντούμε συχνά ανάμεσα στους φοιτητές. Η ικανότητα, όμως, των φοιτητών να συνεργάζονται διαμέσου της Πράσινης Γραμμής αποτελεί σημείο αναφοράς για τις πιθανότητες επαναπροσέγγισης μεταξύ αυτών που ήταν πολύ μικροί για να έχουν άμεσες εμπειρίες από τα γεγονότα του 1974²².

Τον Αύγουστο του 1997, μια περιφερειακή ομάδα ειρήνευσης συναντήθηκε για πρώτη φορά στο ελβετικό χωριό Λε Ντιαμπλερέτ. Το εξαήμερο εργαστήριο, το οποίο χορηγήθηκε από το Ελβετικό Ίδρυμα Καλών Υπηρεσιών (FOSBO), έφερε μαζί ηγετικά μέλη της ειρηνευτικής κοινότητας από την Κύπρο, την Ελλάδα και την Τουρκία με σκοπό να επεξεργαστούν τρόπους μεθόδευσης δεσμών μεταξύ ατόμων και ομάδων επαναπροσέγγισης στην ανατολική Μεσόγειο. Μετά από πολύ επιτυχείς εργασίες, κατά τις οποίες δημιουργήθηκαν αρκετά ‘τετραμερή’ έργα, με τη συμμετοχή ομάδων από την Τουρκία, την Ελλάδα και τις δύο κοινότητες στην Κύπρο, η ομάδα διατήρησε επαφή καθ’ όλη τη διάρκεια του 1997, η οποία κατέληξε σε συνάντηση στο οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας το Δεκέμβριο (Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων) και στην Κωνσταντινούπολη τον Ιανουάριο του 1998 (Ελλήνων και Τούρκων). Ακολούθησαν σχέδια για δημιουργία ινστιτούτου κάτω από την ομπρέλα του οποίου θα οργανώνονταν προσπάθειες χρηματοδότησης διάφορων εκδηλώσεων. Με τη διακοπή των δικοινοτικών επαφών το Δεκέμβριο, η ομάδα αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες στην οργάνωσή της, όπως ήταν αναμενόμενο, αλλά η επικοινωνία συνεχίστηκε μεταξύ των μελών και αρκετά από αυτά παρευρέθησαν σε τετραμερή σεμινάρια αργότερα, περιλαμβανομένου σεμιναρίου στη Σιγκτούνα της Σουηδίας το 1999. Με την οργάνωση του Τμήματος Ειρήνης και Μελέτης Συγκρούσεων του Πανεπιστημίου Αψάλα, το σεμινάριο έδωσε την ευκαιρία στα μέλη της ομάδας της Λε Ντιαμπλερέτ να ξανασυναντηθούν πρόσωπο με πρόσωπο και να οργανώσουν μελλοντικές προσπάθειες. Η ίδια ομάδα συναντήθηκε ξανά στη Χίο το 2000 (ξανά με οργάνωση του Πανεπιστημίου Αψάλα) και το 2001 μια τετραμερής συνάντηση (με συμμετέχοντες από την Ελλάδα, την Τουρκία και τις δύο κοινότητες στην Κύπρο) έγινε στο Μπριζ του Βελγίου (αυτή τη φορά με χορηγία του Δικοινοτικού Προγράμματος Ανάπτυξης, το οποίο χρηματοδοτείται από το USAID και το UNDP και εκτελείται από το UNOPS).

Παρόλο που η ομάδα του Μπριζ συναντιόταν για πρώτη φορά μόλις πριν εφαρμοστούν οι περιορισμοί στα τέλη του 1997, ανέβασε τις ειρηνευτικές εργασίες στην Κύπρο σε ένα νέο επίπεδο, συνδέοντας τους συμμετέχοντες από τις δύο κοινότητες με αυτούς από την Ελλάδα και την Τουρκία²³.

ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Τα εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων και το 'παζαράκι', αποτελέσματα των αρχικών εργαστηρίων συμμετοχικού σχεδιασμού το 1995 οδήγησαν στη δημιουργία αρκετών άλλων ειδικών έργων. Τα έργα αυτά υπήρξαν οι προπομποί δεκάδων πρωτοβουλιών οι οποίες υπάρχουν ακόμα και σήμερα, πολλές από τις οποίες υποστηρίζονται από το Δικοινοτικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (BDP)²⁴. Είναι πέρα από το σκοπό αυτού του κειμένου να περιγράψει όλα αυτά τα έργα, αλλά αρκετές από αυτές τις αρχικές πρωτοβουλίες μπορούν να δοθούν ως παραδείγματα.

Ένα από τα έργα που ενέπνευσαν περισσότερο ήταν η πρωτοβουλία που ονομάστηκε Νεανικές Επαφές για Ειρήνη (YEP), η οποία έφερε μαζί αρκετούς φορείς νεολαίας, νέων ηλικίας δεκαέξι με δεκαεννέα χρονών. Μέχρι τη δημιουργία του προγράμματος αυτού οι περισσότεροι από τους νέους της Κύπρου δεν είχαν ξανασυναντήσει κανέναν από την άλλη κοινότητα. Η πρωτοβουλία αυτή έδωσε στη νέα γενιά την ευκαιρία να γνωρίσει τους ανθρώπους με τους οποίους θα μοιραζόταν το νησί στο μέλλον. Οι επαφές οργανώθηκαν από την YEP τον Ιούλιο του 1997, με αρχική διήμερη συνάντηση τριάντα Ελληνοκυπρίων και τριάντα Τουρκοκυπρίων. Μια δεύτερη ομάδα σχηματίστηκε τον Οκτώβριο του 1997 και μια τρίτη το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου. Μεταξύ του 1998 και του 2002 συγκροτήθηκαν περισσότερες από οκτώ ακόμα ομάδες. Οι ομάδες αυτές οργάνωσαν αρκετές εκδηλώσεις, περιλαμβανομένων συναυλιών, πανηγύρεων, χορευτικών εκδηλώσεων, δεντροφύτευσης και εργαστηρίων. Ένα από τα πιο πρωτοποριακά προγράμματα ήταν αυτό της συνάντησης συχωριανών που έφερε μαζί Κύπριους που είχαν ζήσει μαζί στο ίδιο χωριό πριν από το 1974. Η πρώτη εκδήλωση αυτού του είδους οργανώθηκε τον Ιούλιο του 1999 στην Πάφο, ενώ οι επόμενες εκδηλώσεις οργανώθηκαν σε χωριά. Στις

εκδηλώσεις αυτές, άτομα τα οποία δεν είχαν ιδωθεί για περισσότερα από εικοσιπέντε με τριανταπέντε χρόνια επανενώθηκαν σε συναισθηματικές συγκεντρώσεις, αρκετές από τις οποίες συνοδεύονταν με ανταλλαγή φαγητού, ποτών, φωτογραφιών και σε αρκετές περιπτώσεις ακόμα και ενθυμίων και προσωπικών αντικειμένων που περισώθηκαν από το 1974.

Το έργο της ΥΕΡ ενέπνευσε τη δημιουργία ακόμα ενός προγράμματος νεολαίας με την ονομασία Η Νεολαία Προωθεί την Ειρήνη (Y2P) το 2000. Τα μέλη της ομάδας αυτής συναντιόνταν με σκοπό την προώθηση στενότερης συνεργασίας μεταξύ των νέων των δύο κοινοτήτων, δημιουργώντας έτσι γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων νέων. Η ομάδα οργάνωσε συνέδρια με σκοπό τη συζήτηση θεμάτων όπως η παιδεία στην Κύπρο ή η κοινωνικο-οικονομική επιρροή της νεολαίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και οργάνωσε εργαστήρια σε θέματα διαπραγμάτευσης, προοπτικές και προσδοκίες από το Σχέδιο Ανάν και επίλυσης συγκρούσεων. Επιπρόσθετα, οργάνωσε μουσικές εκδηλώσεις και άλλες δραστηριότητες, όπως το 'Πετάξτε έναν Αετό για την Ειρήνη' το 2003 και η δεντροφύτευση στην Πύλα το 2000. Οι ομάδες αυτές ανέλαβαν να οργανώσουν την 'Κυπριακή Μέρα Ειρήνης' στις 30 Σεπτεμβρίου κάθε χρόνο²⁵.

Ένα πρωτοποριακό πρόγραμμα με χρηματοδότηση από το Δικονομικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης με την ονομασία Τεχνολογία για την Ειρήνη (TFP) με σκοπό να φέρει τους ανθρώπους από τις δύο πλευρές της Πράσινης Γραμμής πιο κοντά με τη χρήση του διαδικτύου. Εκτός από το να γνωστοποιήσει το διαδίκτυο ως μέσο επικοινωνίας στους συμμετέχοντες, το πρόγραμμα οργανώθηκε με τον ευρύτερο σκοπό να κτίσει υποδομή για όλες τις δικονομικές ομάδες μέσω του διαδικτύου για συντονισμό των δραστηριοτήτων τους, δημιουργώντας πίνακες ανακοινώσεων και πληροφοριών για συναντήσεις, πρακτικά συναντήσεων, ακόμα και ηλεκτρονικές ομάδες συζήτησης. Λειτουργήσε επίσης ως αρχείο δραστηριοτήτων των διάφορων ομάδων και προσέγγισης χρηματοδοτών, ως φορέας απόκτησης πληροφοριών σχετικά με τα τρέχοντα θέματα συζήτησης και για τη δημιουργία διασυνδέσεων με άλλες ομάδες σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ιδέα αναπτύχθηκε αρχικά κατά τη οργάνωση του

‘παζαριού’ το 1995 και το πρώτο διαδικτυακό εργαστήριο έγινε το 1996. Τρία εργαστήρια ακολούθησαν τον Αύγουστο του 1997, με τη βοήθεια ομάδας εμπειρογνομόνων από τις Ηνωμένες Πολιτείες του Ινστιτούτου Παγκόσμιων Θεμάτων στην Ουάσιγκτον. Δύο από τα εργαστήρια ήταν κοινοτικά, ένα σε κάθε κοινότητα, ενώ το τρίτο ήταν ένα ηλεκτρονικό εργαστήριο που πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ειδικού λογισμικού, που επέτρεψε στους συμμετέχοντες να λάβουν μέρος σε μια δικοινοτική εικονική διαπραγμάτευση. Το τρίτο εργαστήριο οδήγησε και σε άλλα το καλοκαίρι του 1998, συνεχίζοντας τη χρήση της υποδομής της TFP από διάφορες ομάδες για ανταλλαγή μηνυμάτων και πληροφοριών. Δημιουργήθηκε ιστοσελίδα για την καταχώρηση ανακοινώσεων για τις δραστηριότητες δικοινοτικών ομάδων και για χρήση ως βάσης επαφής μεταξύ των μελών των ομάδων και επαφής με εξωγενείς παράγοντες. Με τον περιορισμό στις δικοινοτικές δραστηριότητες, το έργο πήρε ακόμα πιο ουσιαστική μορφή αφού λειτούργησε ως πλατφόρμα απρόσκοπτης επικοινωνίας και έδωσε νέα διάσταση στην επαναπροσέγγιση με μέσα συνεργασίας τα οποία δεν απαιτούσαν προσωπική επαφή²⁶.

Από το ‘παζαράκι’ του 1995, πηγάζει άλλο ένα ειδικό έργο, η έκδοση αρκετών φύλλων του δικοινοτικού περιοδικού Άτε. Η αρχική έκδοση του περιοδικού ήταν έργο μιας αφοσιωμένης ομάδας συγγραφέων, οι οποίοι δούλεψαν υπό πολύ δύσκολες συνθήκες. Πήρε τον τίτλο του, Άτε, από μια λέξη η οποία και στις δύο κοινότητες σημαίνει ‘Πάμε’ και δημοσίευε άρθρα γραμμένα από μέλη και των δύο κοινοτήτων. Στα πρώτα τεύχη, στα περισσότερα άρθρα των οποίων χρησιμοποιήθηκε η αγγλική γλώσσα, οι αρθρογράφοι συζήτησαν θέματα σχετικά με τις προσπάθειες ειρήνευσης στην Κύπρο. Δημοσιεύτηκαν επίσης άρθρα σχετικά με τις δικοινοτικές ομάδες, τις ειδικές δικοινοτικές εκδηλώσεις και για τις εμπειρίες των ατόμων που επισκέφθηκαν την άλλη κοινότητα για πρώτη φορά. Η έκδοση συμπεριλάμβανε ποίηση και κριτική βιβλίων. Το περιοδικό σημείωσε επιτυχία και στις δύο κοινότητες και η δεύτερη έκδοση περιλάμβανε άρθρα τόσο στην Ελληνική όσο και στην Τουρκική γλώσσα. Δυστυχώς, εσωτερικές διαμάχες και δυσκολίες στη σύνταξη λόγω της Πράσινης Γραμμής οδήγησαν στην παύση της έκδοσής του και μέχρι σήμερα δεν υπήρξαν άλλα τεύχη.

Όσο οι δικοινοτικές ομάδες προσέλκυαν όλο και περισσότερη χρηματοδότηση, ειδικά από το Δικοινοτικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης, αρκετές από αυτές εγκαθιδρύονταν όλο και περισσότερο. Οι ομάδες διαλόγου οι οποίες συναντιόνταν υπό την καθοδήγηση του ακαδημαϊκού τού Φούλμπραϊτ Μάρκο Τουρκ δημιούργησαν ένα Κέντρο Διαλόγου και στις δύο κοινότητες. Ένα Κέντρο Διοίκησης δημιουργήθηκε στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, το οποίο απασχολούσε προσωπικό με πλήρη απασχόληση και πρόσφερε εξειδικευμένη εκπαίδευση σε άτομα ή ομάδες στην τουρκοκυπριακή κοινότητα. Ένα μη κυβερνητικό κέντρο δημιουργήθηκε στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα, με ένα χώρο και μια βιβλιοθήκη για οργανισμούς. Η δημιουργία τέτοιων οργανισμών επισφράγισε τη νομιμότητα των δικοινοτικών ομάδων στην ευρύτερη κοινωνία, επιτρέποντάς τους να υπηρετήσουν ένα μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων στην Κύπρο, προσφέροντάς τους υπηρεσίες που ενδυναμώνουν την κοινωνία των πολιτών.

¹ Μέρος του κεφαλαίου αυτού είναι βασισμένο σε υλικό από χειρόγραφο που θα δημοσιευτεί στο νέο βιβλίο του Αναστάσιου Τάμη και του Μιχάλη Μιχαήλ (εκδότες), Η Κύπρος στο Νέο Κόσμο.

² Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα άτομα που ζουν στην 'άλλη πλευρά' αντιμετωπίζουν δυσκολίες όπως διακρίσεις, προκατάληψη και έλλειψη γλωσσικών υπηρεσιών.

³ Το Δεκέμβριο του 1997, μετά την απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να καθυστερήσει την απόφαση για παροχή ημερομηνίας ενταξιακών διαπραγματεύσεων στην Τουρκία, η Τουρκοκυπριακή ηγεσία διέκοψε τη παροχή αδειών σε Τουρκοκύπριους να μεταβούν στις ελεύθερες περιοχές για συναντήσεις με Ελληνοκύπριους. Αργότερα, η Τουρκοκυπριακή ηγεσία εγκαθίδρυσε κανόνες οι οποίοι επέτρεπαν σε 'επίσημα αναγνωρισμένους' οργανισμούς να έχουν συναντήσεις παρά της Γραμμής Αντιπαράθεσης. Παρόλα αυτά, οι μόνοι οργανισμοί που πληρούσαν τους κανονισμούς ήταν συντεχνίες και πολιτικά κόμματα.

⁴ Η δικοινοτική χωρwdia αντιμετώπισε δυσκολίες για την έκδοση άδειας για συναντήσειςεξαρχής. Μετά τη διακοπή των δικοινοτικών δραστηριοτήτων το 1997, συνέχισε τις συναντήσεις σε τακτική βάση σε κοινοτικές ομάδες, κάνοντας πρόβες χωριστά για τα παραδοσιακά Τουρκοκυπριακά και Ελληνοκυπριακά τραγούδια όπως και για τραγούδια του Τούρκου συνθέτη Λιβανελλί και του Έλληνα συνθέτη Θεοδωράκη. Έδωσαν κοινές παραστάσεις εκτός Κύπρου, περιλαμβανομένης και εμφάνισης σε ιστορική συναυλία στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και σε δικοινοτικές εκδηλώσεις από το 1997 παρά τη Γραμμή Αντιπαράθεσης.

⁵ Το Φεβρουάριο του 2002, ένα καινούργιο έργο ξεκίνησε με την ονομασία 'Πολίτες: Κίνημα για Επανάωση και Συνύπαρξη.' Ο ευρύτερος στόχος ήταν να δημιουργηθεί στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα ένα κίνημα πολιτών για ειρήνευση.

⁶ Βλέπε Μπρούμ (1998) για περιγραφή των δραστηριοτήτων επίλυσης συγκρούσεων στη Κύπρο. Οι Ντάιαμοντ και Φίσερ (1995) εξετάζουν το σημαντικό έργο του Ινστιτούτου για Πολύδρομη Διπλωματία. Ο Χατζηπαύλου-Τριγεώργης (1993) προσφέρει μια εκτενέστερη ματιά στην διπλωματία δευτέρου επιπέδου στην Κύπρο.

⁷ Βλέπε Μπάρτον, 1969; Μίτσελ, 1981.

⁸ Βλέπε Τάμιποτ, 1977.

⁹ Βλέπε Ντούμπι, 1987.

¹⁰ Βλέπε Στόνταρντ, 1986.

¹¹ Βλέπε Φίσερ 1992 & 1997.

¹² Βλέπε Χατζηπαύλου-Τριγεώργης, 1993.

¹³ Παρόλο που το κέντρο λειτούργησε κυρίως στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα, ο σκοπός του ήταν δικονομικός, με πρόθεση να εμπλέξει Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους στις λειτουργίες και δραστηριότητές του. Λόγω των πολιτικών περιορισμών, όμως, δεν λειτούργησε ποτέ ως καθαρά δικονομικό έργο· παρόλα αυτά βοήθησε στην οργάνωση αριθμού εργαστηρίων επίλυσης συγκρούσεων και δημοσίων παρουσιάσεων στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα, εστιάζοντας σε δικονομικά θέματα.

¹⁴ Η ομάδα αργότερα έγινε γνωστή ως η 'Δικονομική Συντονιστική Επιτροπή'. Με ρόλο συμβουλευτικό στη δημιουργία μεταγενέστερων εργαστηρίων επίλυσης συγκρούσεων, η ομάδα τελικά στεγάστηκε στο Λήδρα Πάλας με γραφεία και χώρους συναντήσεων. Αναγνωρίστηκε σε μία τουλάχιστον περίπτωση σε αναφορά των Η.Ε. για τον αξιόλογο ρόλο της στην προώθηση των καλών σχέσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

¹⁵ Βλέπε Ντάιαμοντ & Φίσερ, 1995.

¹⁶ Οι ανώτεροι ακαδημαϊκοί του Φούλμπραϊτ στην Κύπρο έπαιξαν, μεταξύ άλλων, σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση σε τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων. Άτομα τα οποία συνέβαλαν σημαντικά στις προσπάθειες αυτές συμπεριλαμβάνουν το Τζον Ουγκερλίντερ, Σχολή Διεθνούς Εκπαίδευσης, Βερμόντ, και ανώτερο ακαδημαϊκό του Φούλμπραϊτ κατά το ακαδημαϊκό έτος 1997-1998· Έρικ Νέισσερ, Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Ράτκερς και ανώτερος ακαδημαϊκός του Φούλμπραϊτ κατά το ακαδημαϊκό έτος 1995-1996· Μάρκο Τουρκ, Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Έρβιν, και ανώτερος ακαδημαϊκός του Φούλμπραϊτ από το φθινόπωρο του 1997 έως την άνοιξη του 1999 (βλέπε μέρος για εκπαίδευση στο διάλογο)· και ο Φίλιπ Σνάνιντερ, Πανεπιστήμιο Κορνέλ και ανώτερος ακαδημαϊκός του Φούλμπραϊτ από τον Ιανουάριο του 1997 μέχρι τον Ιούνιο του 1998. Ο Σνάνιντερ, εκτός από τη συμμετοχή του ως εκπαιδευτή σε εργαστήρια επίλυσης συγκρούσεων, έπαιξε εξίσου σημαντικό ρόλο στην επέκταση των δικονομικών δραστηριοτήτων το 1997. Άλλοι ακαδημαϊκοί του Φούλμπραϊτ είναι: οι Εμίλ και Μάριον Αντζέλικα, Πανεπιστήμιο Σεντ Λούι (ακαδημαϊκό έτος 1998-1999)· Ντέιβιντ Τζόνσον, Πανεπιστήμιο Τενεσσί (ακαδημαϊκό έτος 1998-1999)· Τζον Τίριμαν (Αυγ.-Δεκ. 1999)· Ντέιβιντ Τσέρτσμαν, Κρατικό Πανεπιστήμιο Καλιφόρνια (Ιαν.-Ιούν. 2000) και Χέρμαν Πέιν, Πανεπιστήμιο Γιούτα (ακαδημαϊκό έτος 2000-2001). Ο Τίριμαν ανέπτυξε και ιστοσελίδα, με τη διεύθυνση <http://www.Cyprus-conflict.net>, με πληροφορίες σχετικά με τις δικονομικές δραστηριότητες στην Κύπρο.

¹⁷ Interactive Management (συμμετοχική διοίκηση) είναι η προσέγγιση ενός προβλήματος μέσα από τη δυναμική μιας συγκεκριμένης ομάδας, δημιουργημένης με βάση το συγκεκριμένο πρόβλημα (βλέπε Μπρούμ & Κήβερ, 1989· Γουόρφιλντ, 1994).

¹⁸ Πλήρης έκθεση των δραστηριοτήτων των εργαστηρίων μπορεί να ζητηθεί από το συγγραφέα. Βλέπε επίσης Μπρούμ, 1997, και Μπρούμ 1998, για εκτενέστερη περιγραφή των εργαστηρίων με την αρχική ομάδα.

¹⁹ Εκτός από τα πολλά εργαστήρια τα οποία προσφέρθηκαν από τον Τουρκ, ο Πήτερ Σουάνσον, εκπαιδευτής στην Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Διαλόγου στην Ουάσινγκτον,

πρόσφερε επίσης εβδομαδιαία εκπαιδευτικά προγράμματα σε δικονομικές ομάδες το φθινόπωρο του 1997.

²⁰ Πολλές από τις ομάδες που περιγράψαμε στο μέρος αυτό δεν είναι εν ενεργεία σήμερα. Η απόσυρση των αδειών για δικονομικές συναντήσεις το Δεκέμβριο του 1997, κατέστησε σχεδόν αδύνατες τις συναντήσεις των ομάδων αυτών σε τακτική βάση. Παρόλα αυτά, τη περίοδο κατά την οποία μπορούσαν να συναντηθούν, δημιούργησαν φιλικές και συνεργασίες, οι οποίες κράτησαν παρά τις απαγορεύσεις και βρήκαν τρόπους να κρατήσουν επαφή για να συνεχίσουν να συνεργάζονται.

²¹ Κατά το 1996 και το 1997 υπήρξαν περίπου δέκα με δεκαπέντε δικονομικές ομάδες εν ενεργεία. Επιπρόσθετα από τις ομάδες που περιγράφονται στο μέρος αυτό, οι ηγέτες νεανικών επιχειρηματιών, οι αρχηγοί νεολαίας, οι ομάδες πολιτών, δικηγόροι, δημοσιογράφοι, πολιτικοί και άλλες ομάδες συναντιόνταν τακτικά κάθε μήνα και σε αρκετές περιπτώσεις ακόμα και συχνότερα. Από αυτές τις ομάδες, η ομάδα με την ονομασία 'Ομάδα Πολιτών' είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι συναντήσεις της ομάδας ήταν ανοικτές σε όποιον ήθελε να παρευρεθεί και παρέμεινε εν ενεργεία για ορισμένο χρονικό διάστημα περισσότερο από κάθε άλλη ομάδα μετά τις απαγορεύσεις του 1997. Πολλές άλλες ομάδες συναντιόνταν επίσης τακτικά (βλέπε το επόμενο κεφάλαιο).

²² Βλέπε Μπρουμ (1999) για περιγραφή της πανεπιστημιακής φοιτητικής ομάδας.

²³ Τα σεμινάρια που έγιναν στο εξωτερικό οδήγησαν στη δημιουργία ομάδων δράσης και σκέψης με βάση το νησί. Το πιο πρόσφατο είναι το Κυπριακό Φόρουμ, που ξεκίνησε το 2000. Οι ιδρυτές της ομάδας περιλαμβάνουν γνωστές προσωπικότητες, ακαδημαϊκούς και επιχειρηματίες αφοσιωμένους στην εξεύρεση τρόπων αντιμετώπισης του Κυπριακού προβλήματος.

²⁴ Το Δικονομικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης, που χρηματοδοτείται από το USAID και το UNDP και εκτελείται από το UNOPS, χρηματοδοτεί δικονομικά έργα. Το πρόγραμμα του BDP στοχεύει στην προώθηση ειρηνευτικών προσπαθειών με τη συμμετοχή της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας στην οργάνωση και προετοιμασία έργων κοινής ωφελείας. Οι προτάσεις (έργα) προς χρηματοδότηση από το Πρόγραμμα μπορούν να παραδοθούν είτε σε δημόσια γραφεία ή σε ανεξάρτητες υπηρεσίες όπως επαγγελματικές οργανώσεις και μη κυβερνητικοί οργανισμοί. Το Πρόγραμμα δίνει προτεραιότητα στις περιβαλλοντικές δραστηριότητες, στις δραστηριότητες δημόσιας υποδομής, δημόσιας και κτηνιατρικής υγείας, κυβέρνησης και κοινωνίας των πολιτών, εκπαίδευσης και πολιτισμού, τεχνολογίας στην πληροφορική και τις επικοινωνίες. Περιγραφές των προγραμμάτων περιλαμβάνονται στην ιστοσελίδα: <http://www.unopsrmtu.org>.

²⁵ Πολλές από τις δραστηριότητες των νέων αναπτύχθηκαν μέσα από τις επιτυχείς κατασκηνώσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες. Κύπριοι νέοι πήραν μέρος για πολλά χρόνια στη γνωστή ως Σπόροι Ειρήνης κατασκηνωση στο Μείν (βλέπε <http://www.seedofpeace.org/>) και σε πολλές άλλες καλοκαιρινές κατασκηνώσεις, οι οποίες οργανώθηκαν από τον Τζον Ουγκερλέιντερ στη Σχολή Διεθνούς Εκπαίδευσης στο Βερμόντ (βλέπε <http://www.sit.edu/>). Κατά την περίοδο από το 1997 μέχρι το 2003, περισσότεροι από 1000 νέοι συμμετέσχαν σε τέτοιες κατασκηνώσεις. Για πολλούς από τους μαθητές που συμμετείχαν, ήταν η πρώτη φορά που συναντούσαν κάποιον από την άλλη κοινότητα και πολλοί από αυτούς επέστρεψαν στην Κύπρο με δυνατή θέληση να συνεχίσουν τις συναντήσεις και με αποφασιστικότητα να εργαστούν για την ειρήνη.

²⁶ Ακόμα μία ιστοσελίδα ενημερωτικής φύσεως εγκαινιάστηκε τον Ιούνιο του 2000, με ανακοινώσεις για συνεχιζόμενες ειρηνευτικές προσπάθειες, με σκοπό την αύξηση της συμμετοχής στις προσπάθειες αυτές και την παροχή έδρας για οργάνωση νέων ειρηνευτικών έργων. Η σελίδα, που βρίσκεται στη διεύθυνση <http://www.peace-cyprus.org/>, περιλαμβάνει ανακοινώσεις για εκδηλώσεις, αναφορές εκδηλώσεων, ειδήσεις για τις εξελίξεις, εκστρατείες συλλογής υπογραφών, αρθρογραφία, γνώμες και παρουσιάσεις για την Κύπρο. Φιλοξενεί επίσης καλλιτεχνικά έργα σχετικά με το διαδίκτυο, περιλαμβανομένης ποίησης, διηγημάτων, φωτογραφιών, ζωγραφικής, αρχιτεκτονικής, ταινιών και βίντεο, μουσικής και έργων πολυμέσων σχετικών με την Κύπρο και την ειρήνη.

4. Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΜΠΟΔΙΩΝ

Μερικές φορές είναι πολύ αποθαρρυντικό. Αντιμετωπίζουμε πολλές δυσκολίες πηγαίνοντας στο Λήδρα Πάλας κάθε βδομάδα. Πιστεύουμε ότι εξυπηρετούμε τους Τουρκοκύπριους –είναι ο μόνος τρόπος να βοηθήσουμε την άλλη πλευρά να καταλάβει τη δική μας άποψη – φαίνεται όμως ότι ανάμεσά μας υπάρχουν δυνάμεις οι οποίες αντιστέκονται στις προσπάθειές μας καθημερινά. Αναρωτιέμαι συχνά εάν αξίζει τις θυσίες.

Τουρκοκύπριος Κοινωνικός Λειτουργός

Νιώθω ότι όλη η σκληρή δουλειά που κάναμε μέχρι τώρα εξανεμίστηκε. Μετά τα γεγονότα στη Γραμμή Αντιπαράθεσης της περασμένης βδομάδας (Αύγουστος 1996), η μόνη φωνή που ακούγεται πια είναι αυτή των σκληροπυρηνικών. Νομίσαμε ότι κάναμε μερικά μικρά βήματα προς τα μπροστά, τώρα όμως κάναμε ένα μεγάλο πηδάλιο προς τα πίσω. Δεν ξέρω αν υπάρχει λόγος να συνεχίσουμε.

Ελληνοκύπριος Δάσκαλος

Πριν από μια δεκαετία τα άτομα που συμμετείχαν στις επαφές παρά τη Γραμμή Αντιπαράθεσης συχνά κατακρίνονταν και από τις δύο κοινότητες για τις συναντήσεις τους με την άλλη πλευρά. Στην καλύτερη περίπτωση θεωρούνταν ως ιδεαλιστές, αφελείς και ονειροπόλοι. Στη χειρότερη, κατηγορούνταν για προδοσία του

εθνικού σκοπού, ως φίλοι του εχθρού, ακόμα και ως πληρωμένοι κατάσκοποι της διεθνούς κοινότητας. Τα μέσα είτε τους αγνοούσαν ή τους επιτίθεντο άγρια, αποκαλώντας τους προδότες της πατρίδας τους ή ότι ξεπουλήθηκαν στην άλλη πλευρά. Οι αρχές συχνά σιωπούσαν ανεχόμενες τις δικοινοτικές δραστηριότητες, ενώ κατά καιρούς τις καταδίκάζαν ανοικτά. Δεν ήταν εύκολο για τους πρωτοπόρους αυτούς να λειτουργήσουν ενάντια στην κοινή γνώμη στις αντίστοιχες κοινωνίες τους, εξασκώντας έτσι το βασικό ανθρώπινο δικαίωμα να συναντηθούν και να συζητήσουν θέματα με τους συνανθρώπους τους.

Μερικώς τα πράγματα δεν έχουν αλλάξει πολύ από τις πρώτες εκείνες μέρες των δικοινοτικών συναντήσεων. Πολλοί άνθρωποι (ίσως οι περισσότεροι) είναι ακόμα επιφυλακτικοί για τα ωφέλη από την προώθηση δικοινοτικών επαφών και οι περισσότεροι διστάζουν ακόμα να συμμετάσχουν σε δικοινοτικές εκδηλώσεις. Η αντίσταση αυτή ποικίλλει κατά διαστήματα, ανάλογα με την ηλικία της ομάδας και ανάλογα με την κοινότητα, ενώ ακόμα και μετά την αύξηση της συμμετοχής, ή ακόμα και μετά την άρση των περιορισμών διακίνησης στα οδοφράγματα τον Απρίλιο του 2003, δεν υπάρχει ευρεία υποστήριξη των δικοινοτικών επαφών. Σε μερικές περιπτώσεις, ακόμα και σήμερα, αυτοί που συμμετέχουν σε τέτοιες δραστηριότητες κατακρίνονται και σε ακραίες περιπτώσεις παρενοχλούνται.

Παρόλο που οι εμπειρίες διαφέρουν από άτομο σε άτομο και οι καταστάσεις αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου, παραμένουν τα εμπόδια που αναμένεται να αντιμετωπίσουν όσοι εμπλέκονται στις κοινές προσπάθειες διαμέσου της Πράσινης Γραμμής. Πολλές από αυτές τις δυσκολίες πηγάζουν από πραγματικότητες της Κυπριακής κοινωνίας και της πολιτικής. Σε μια κοινωνία η οποία στεγάζει τέτοιο αριθμό ομάδων κοινών συμφερόντων από το κατεστημένο του προβλήματος, η αντίσταση στην επίλυση του προβλήματος είναι αναπόφευκτη. Σε ένα κοινωνικό σύστημα όπου η ύπαρξη του προβλήματος αφομοιώθηκε στην καθημερινότητα του συνόλου, η συναντήσεις ατόμων παρά τη διαχωριστική γραμμή γίνονται αντιληπτές ως απειλή στο άνετο (αν και δυσάρεστο) κατεστημένο. Τέλος, όσοι υπέφεραν από το χαμό αγαπημένων τους προσώπων, ή από το χαμό γης και τρόπου ζωής, κάθε προσπάθεια να καταλάβουν την άποψη του άλλου θεωρείται ακατάλληλη, ακόμα και αφιλότιμη.

Χωρίς τους ‘περιορισμούς’ στις συναντήσεις και χωρίς την ανάγκη ‘έκδοσης αδειών’ για συναντήσεις στο Λήδρα Πάλας, ήταν δυνατό από τον Απρίλιο του 2003 άτομα και ομάδες να συναντιούνται σχεδόν παντού στην Κύπρο. Παρά την άρση των περιορισμών, όμως, οι δικοινοτικές επαφές συνεχίζουν να πλήττονται από τις πολιτικές εξελίξεις. Και παρά το γεγονός ότι οι αρχές της κάθε κοινότητας δεν καταδικάζουν το έργο των εργατών της ειρήνης, υπάρχουν ακόμα πολλοί στην κάθε κοινότητα, οι οποίοι αντιστέκονται στις δραστηριότητες που στοχεύουν στις συναντήσεις της Πράσινης Γραμμής. Στο κεφάλαιο αυτό θα συζητήσω εκτενέστερα τα εμπόδια τα οποία δυσκόλεψαν τις δικοινοτικές επαφές στο παρελθόν και τα οποία παραμένουν, παρά τη νέα κατάσταση, ανκαι σε χαμηλότερους τόνους. Για ορισμένους ανθρώπους, οι απογοητεύσεις που ήρθαν με τις δυσκολίες αυτές είναι αφόρητες, ενώ άλλοι τις δέχονται ως αναπόφευκτο μέρος της προσπάθειας. Εν πάση περιπτώσει, είναι σοφό να λαμβάνονται υπόψη κατά το δικοινοτικό ταξίδι¹.

ΧΡΗΣΗ ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ

Το Δεκέμβριο του 1997, όταν οι τουρκοκυπριακή ηγεσία σταμάτησε την παραχώρηση αδειών σε Τουρκοκύπριους για να περάσουν τα οδοφράγματα για συναντήσεις στη Ζώνη Κατάπαυσης του Πυρός, το γεγονός προκάλεσε την εμφάνιση λίγων τίτλων στις εφημερίδες. Η αλλαγή πολιτικής, όμως, σήμανε μια κρίσιμη στροφή στην ανάπτυξη των δικοινοτικών δραστηριοτήτων και ίσως γενικότερα στο ίδιο το κυπριακό πρόβλημα. Κατά πολλούς τρόπους, η άρση αυτή ήταν τόσο απογοητευτική όσο και η κατάρρευση των συνομιλιών νωρίτερα των ίδιο χρόνο. Ομάδες που απασχολούσαν ως και 2000 άτομα, δεν μπορούσαν πια να συνεχίσουν τις τακτικές συναντήσεις τους και τα έργα τα οποία είχαν αναλάβει έγιναν ακόμα πιο δύσκολο να υλοποιηθούν.

Οι τουρκοκυπριακές αρχές απέσυραν άδειες για δικοινοτικές συναντήσεις ακριβώς μετά (α) τον αποκλεισμό της Τουρκίας από τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, και (β) τον ταυτόχρονο καθορισμό ημερομηνίας έναρξης ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Κυπριακή Δημοκρατία. Η τουρκοκυπριακή ηγεσία αποφάσισε ότι οποιαδήποτε επαφή με Ελληνοκύπριους, τόσο σε επίσημο όσο και

σε ανεπίσημο επίπεδο, θα σταματούσε μέχρι να αναγνωριστεί η τουρκοκυπριακή πλευρά ως ίσος και αναγνωρισμένος εταίρος στις συνομιλίες και μέχρι η Τουρκία να τοποθετηθεί στη λίστα των υποψήφιων για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση χωρών. Οι δικαιοτικές δραστηριότητες ήταν πια θύμα των πολιτικών εξελίξεων και για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκαν ως πολιτικό εργαλείο στον πολύπλοκο κόσμο της διεθνούς διπλωματίας.

Η χρησιμοποίηση των δικαιοτικών δραστηριοτήτων ως πολιτικού μοχλού ήταν μερικώς αποτέλεσμα της επιτυχίας τους κατά τη δεκαετία του 1990. Μέχρι το Δεκέμβριο του 1997, αναπτύχθηκαν σε σημείο που δεν μπορούσαν πια να θεωρηθούν ως ενόχληση από τις αρχές. Πράγματι, με την τακτική συμμετοχή τόσοσ ανθρώπων στις εκδηλώσεις παρά τη διαχωριστική γραμμή και με την παρουσία επαγγελματικών ομάδων υψηλού επιπέδου, οι δραστηριότητες άρχισαν, ανκαι διακριτικά, να επηρεάζουν ακόμα και την ίδια την πολιτική διαδικασία. Επιπρόσθετα, ένα μεγάλο μέρος της διεθνούς κοινότητας υποστήριζε τις δικαιοτικές δραστηριότητες, ενώ όλο και περισσότερα διεθνή διπλωματικά σώματα υπερασπιζόνταν σταθερά τη διαδικασία. Έτσι, η τουρκοκυπριακή ηγεσία άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι οι δικαιοτικές δραστηριότητες αποτελούσαν το ιδανικό πολιτικό εργαλείο για να κερδίσουν επιρροή ανάμεσα στη διεθνή κοινότητα, ενώ παράλληλα φέμωνα μέρος της πίεσης από την αντιπολίτευση, η οποία υποστήριζε τις δικαιοτικές δραστηριότητες. Ήταν έτσι ειρωνικό ότι η δύσκολη κατάσταση η οποία δημιουργήθηκε ήταν αποτέλεσμα της δυναμικότητας των δικαιοτικών δραστηριοτήτων, ενώ την ίδια ώρα καθιστούσε τη συνέχισή τους σχεδόν αδύνατη.

Παρόλο που η άρση αυτή οδήγησε σε αδιέξοδο τις δικαιοτικές δραστηριότητες κατά το ζενίθ τους, δεν ήταν η πρώτη φορά που είχαν τεθεί περιορισμοί στις επαφές. Καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, ήταν συχνά δύσκολο να εκδοθούν άδειες και ορισμένες φορές, ακόμα και όταν εκδίδονταν, οι αιτητές δεν ειδοποιούνταν παρά μόνο την τελευταία στιγμή. Συχνά, μόλις πριν από μια συνάντηση οι άδειες οι οποίες είχαν εκδοθεί αποσύρονταν. Άλλες φορές μερικά από τα ονόματα που δίνονταν, για ανεξήγητο λόγο έμειναν εκτός τού καταλόγου που δινόταν στους φρουρούς στο οδόφραγμα, εμποδίζοντας έτσι τους κατόχους τους εισέλθουν στην

Ουδέτερη Ζώνη για να συναντηθούν με τους συναδέλφους τους για την καθορισμένη συνάντηση². Αρκετές φορές για μεγάλες περιόδους δεν μπορούσαν να διεξαχθούν δικαιοδικές συναντήσεις λόγω της άρνησης της τουρκοκυπριακής πλευράς να εκδώσει άδειες στους Τουρκοκύπριους για να περάσουν το οδόφραγμα. Η κύρια διαφορά με την περίοδο του Δεκεμβρίου 1997 μέχρι τον Απρίλιο του 2003, ήταν η μονιμότητα της απαγόρευσης αδειών κατά τη περίοδο εκείνη. Ταυτόχρονα, δεν διαφαινόταν καμιά ελπίδα για αλλαγή της κατάστασης, ούτε καν υπό το βάρος των έντονων ενεργειών για αντιστροφή της από τη διπλωματική κοινότητα.

Παρόλο που η τουρκοκυπριακή ηγεσία δέχτηκε το βάρος της κριτικής για την απαγόρευση προς τους Τουρκοκύπριους να συναντηθούν με Ελληνοκύπριους, ακόμα και η Ελληνοκυπριακή πλευρά έθεσε αρκετά εμπόδια στο δρόμο των δικαιοδικών επαφών. Εν μέρει η προθυμία της τουρκοκυπριακής κοινότητας να αγνοήσει το κάλεσμα της διεθνούς κοινότητας για εκ νέου έναρξη των δικαιοδικών δραστηριοτήτων οφειλόταν στη χρησιμοποίηση εκ μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς των γεγονότων για τους δικούς της πολιτικούς σκοπούς. Το επαναμβανόμενο μοτίβο των Ελληνοκυπρίων ότι 'οι δύο κοινότητες ζούσαν πάντοτε ειρηνικά πριν από την τουρκική εισβολή' είχε επικρατήσει για καιρό και κρατούσαν σταθερά την άποψη ότι 'εάν ο τουρκικός στρατός αποχωρούσε από την Κύπρο, οι δύο κοινότητες θα μπορούσαν από μόνες τους να χειριστούν τις κοινές τους υποθέσεις χωρίς κανένα πρόβλημα'. Για τους Ελληνοκύπριους, η ύπαρξη παραγωγικών δικαιοδικών επαφών αποδείκνυε το γεγονός ότι οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι δεν θα είχαν πρόβλημα να συζητήσουν ειρηνικά. Οι Τουρκοκύπριοι από την άλλη, ισχυρίζονταν ακριβώς το αντίθετο, προωθώντας το μοτίβο 'οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι ποτέ δεν έζησαν μαζί ειρηνικά και ποτέ δεν θα μπορούσαν'. Η ταχεία ανάπτυξη των δικαιοδικών δραστηριοτήτων εισχώρησε στην ελληνοκυπριακή ρητορική των πολιτικών και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ακόμα και οι ακραίοι εθνικιστές άρχιζαν να δηλώνουν, συχνά με τόνο δυσφορίας, ότι 'η ευκολία με την οποία οι δύο κοινότητες συναναστρέφονται η μια την άλλη σε δικαιοδικές εκδηλώσεις αποδεικνύουν ότι το Κυπριακό πρόβλημα δεν είναι δικαιοδικό

θέμα· αντίθετα, είναι μόνο η τουρκική εισβολή η οποία μας χωρίζει'. Περιττό να πούμε ότι η ρητορική εκ μέρους των Ελληνοκυπρίων δεν έβρισκε ανταπόκριση στην τουρκοκυπριακή πλευρά και η απόφαση της ΕΕ για το μέλλον της πιθανής ένταξης της Τουρκίας ήταν ένας εύκολος τρόπος να ξεριζώσουν το 'αγκάθι' από το πλευρό τους.

ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Ειδικά στις αρχές των δικοινοτικών προσπαθειών, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Κύπρο έτειναν να διαγράφουν αρνητικά τις δραστηριότητες όσων συμμετείχαν σε αυτές. Εφημερίδες, περιοδικά, ραδιόφωνο και τηλεόραση επιτίθεντο κατά των ατόμων που συμμετείχαν σε τέτοιες προσπάθειες, συχνά διαστρεβλώνοντας τις προθέσεις τους και αμαυρώνοντας το χαρακτήρα τους. Όταν η πρωτοβουλία των πολιτών εγκαινιάστηκε το 1989, έγιναν σοβαρές επιθέσεις από δημοσιογράφους εφημερίδων και στις δύο κοινότητες εναντίον αυτών που συμμετέσχαν στην πρωτοβουλία. Οι συμμετέχοντες που επέστρεψαν από το δεκαήμερο εργαστήριο επίλυσης συγκρούσεων στην Οξφόρδη της Αγγλίας το 1993, είχαν παρόμοια μοίρα, ειδικά στον ελληνοκυπριακό τύπο. Ο τουρκοκυπριακός τύπος καταδίκασε έντονα όσους συμμετέσχαν στα σεμινάρια επίλυσης συγκρούσεων του 1994. Κατά την περίοδο ανάπτυξης των δικοινοτικών δραστηριοτήτων το 1996, σοβαρά περιοδικά στην ελληνοκυπριακή κοινότητα δημοσίευσαν άρθρα τα οποία γελοιοποιούσαν πολλά από τα δικοινοτικά εργαστήρια, διαστρεβλώνοντας τη φύση των δραστηριοτήτων και παρουσιάζοντας μια ελλιπή και ειρωνική εικόνα όσων συμμετέσχαν.

Σύμφωνα με την περιγραφή των ελληνοκυπριακών μέσων ενημέρωσης, οι επαφές με την άλλη πλευρά έδιναν πίστη σε όσους ισχυρίζονταν ότι το πρόβλημα είναι θέμα 'δικοινοτικής σύγκρουσης' απομακρύνοντας την προσοχή από τη διεθνή πτυχή του θέματος (δηλαδή, ότι θα έπρεπε αυστηρά να θεωρείται πρόβλημα 'εισβολής, κατοχής και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων'). Άρθρα του τουρκοκυπριακού τύπου ισχυρίστηκαν ότι οι συναντήσεις πολιτών των δύο κοινοτήτων αποσυντόνιζαν τον τουρκοκυπριακό λαό από την ανάγκη να ζήσει χωριστά από τους Ελληνοκύπριους, ενώ

αποσπούσαν την προσοχή του λαού από τον κίνδυνο να ‘σαγηνευτούν’ από τους Ελληνοκύπριους και να ξεχάσουν τα εγκλήματα που είχαν γίνει εναντίον τους. Οι συμμετέχοντες στις συναντήσεις συχνά αποκαλούνταν ‘προδότες’, κατηγορήθηκαν για ‘έλλειψη πατριωτισμού’ όσον αφορά τον εθνικό σκοπό, ή γελοιοποιούνταν ως ‘φίλοι του εχθρού’. Ο τύπος και των δύο κοινοτήτων συναγωνιζόταν στις κατηγορίες κατά όσων είχαν συμμετάσχει ως ‘πρόνια του αμερικανικού παιγνιδιού’, ή ότι ‘εκπαιδεύονταν από τη CIA’ με σκοπό να διαστρεβλώσουν τις απόψεις του ανυποψίαστου κόσμου. Σε κάποιο σημείο, ο τουρκοκυπριακός τύπος κατηγορήσε τους συμμετέχοντες ως μέρος οργανωμένης ομάδας με κομμουνιστικά ‘κύτταρα’, η οποία συνωμοτούσε για να ρίξει την κυβέρνηση. Οι μεν Ελληνοκύπριοι συχνά ισχυρίζονταν ότι οι Τουρκοκύπριοι συμμετέχοντες στις εκδηλώσεις ήταν σταλμένοι από την τουρκοκυπριακή ηγεσία για να παρουσιάζουν την επίσημη θέση της, οι δε Τουρκοκύπριοι ισχυρίζονταν ότι οι Ελληνοκύπριοι χρησιμοποιούσαν τις συναντήσεις για να προωθήσουν το πολιτικό μήνυμα της δικαιοδικής αρμονίας. Στην καλύτερη περίπτωση, οι συμμετέχοντες περιγράφονταν ως αφελείς και ονειροπόλοι, αδύναμοι να εντοπίσουν τους κινδύνους της σκευωρίας αυτών που η πραγματική τους πρόθεση ήταν να τους καθυποτάξουν ή να τους εκδιώξουν από το νησί.

Ευτυχώς, παρά την αρνητική στάση του τύπου και τις αναφορές που διαστρέβλωναν τις προσπάθειες επαναπροσέγγισης, η κάλυψη των δικαιοδικών δραστηριοτήτων από τα μέσα ενημέρωσης βελτιώθηκε πρόσφατα, ειδικά μετά το ‘άνοιγμα’ του Απριλίου του 2003. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης όμως δεν έπεισαν για τη δύναμή τους ως ισχυρού ειρηνοποιού μέσου. Προσδοκούμε ότι τα πράγματα θα συνεχίσουν να βελτιώνονται, οι δικαιοδικές δραστηριότητες, όμως, και όσοι συμμετέχουν σε αυτές δεν φαίνεται να βρίσκουν την αναγκαία ενθάρρυνση για τις προσπάθειές τους στις εφημερίδες που διαβάζουν, στα ραδιοφωνικά προγράμματα που ακούνε ή στα τηλεοπτικά προγράμματα που παρακολουθούν. Είναι αυτή η προσέγγιση που κάνει δυσκολότερη τη θεληματική συμμετοχή σε δικαιοδικές δραστηριότητες, ενώ αντίθετα διαιωνίζει τη γενική επίκριση τέτοιων προσπαθειών και αυτών που συμμετέχουν σε αυτές.

ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ ΓΙΑ "ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ"

Οι δικοινοτικές δραστηριότητες στην Κύπρο προόδευσαν όσο κανένας δεν θα μπορούσε να φανταστεί πριν από δέκα μόλις χρόνια, ειδικά υπό το φως εξαιρετικά δύσκολων πολιτικών καταστάσεων στο νησί. Παρόλα αυτά, τα έργα τα οποία εκτελέστηκαν επιτυχώς από τις δικοινοτικές ομάδες ήταν περιορισμένα σε σκοπό και εστιάζονταν κυρίως σε πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Εμποδίστηκαν από το να φτάσουν στο επίπεδο διαμόρφωσης ανθεκτικών συνεργασιών μεταξύ επιχειρηματικών οντοτήτων και θεσμών, κάτι που θα αποτελούσε το κύριο στοιχείο μιας μελλοντικά ενωμένης Κύπρου. Ένα ουσιαστικό εμπόδιο στην προσπάθεια των δικοινοτικών δραστηριοτήτων να φτάσουν σε ένα τέτοιο επίπεδο υπήρξε η ανησυχία, ειδικά εκ μέρους των Ελληνοκυπρίων, για 'αναγνώριση' της άλλης κοινότητας. Οι Ελληνοκύπριοι αρνούνταν να εμπλακούν σε δραστηριότητες, όπως είναι οι συνεταιρισμοί, οι οποίες θα μπορούσαν να δώσουν υπόνοιες αναγνώρισης της 'εισβολής και παράνομης κατοχής', όπως την αποκαλούσαν, της Κύπρου.

Σε κάποιο επίπεδο, η ανησυχία αυτή ήταν ευνόητη, ειδικά από άποψη στρατηγικής. Τόσο Ελληνοκύπριοι επίσημοι όσο και διεθνείς αναλυτές επεσήμαναν ότι η διεθνής αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και η αντίστοιχη μη αναγνώριση της ούτω καλούμενης 'Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου' ή 'ΤΔΒΚ' αποτελούσε πλεονέκτημα των Ελληνοκυπρίων στις διαπραγματεύσεις. Η ελληνοκυπριακή Εθνική Φρουρά δεν ήταν ισοτίμη με τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής κατά μήκος της Γραμμής Αντιπαράθεσης και οποιαδήποτε στρατιωτική αναμέτρηση μεταξύ τους θα ήταν καταστροφική για τους Ελληνοκύπριους. Η επιτυχία των Ελληνοκυπρίων να κερδίζουν ψηφίσματα από τα Ηνωμένα Έθνη, τα οποία καταδικάζαν την Τουρκική εισβολή του 1974 και ζητούσαν την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων από το κυπριακό έδαφος ήταν ίσως η μοναδική 'νίκη' για τους Ελληνοκύπριους τα τριάντα χρόνια ανεπιτυχών διαπραγματεύσεων. Ενώ αποδέκτηκαν ακόμα και καθυστερημένα την ομοσπονδιακή, δικοινοτική λύση, δεν θα μπορούσαν ποτέ να δεχτούν τα αιτήματα για αναγνώριση της ούτω καλούμενης 'ΤΔΒΚ'. Το 'χαρτί' της αναγνώρισης είναι το μόνο χαρτί το οποίο θα κρατήσουν μέχρι τέλους, ίσως για καλό λόγο, σύμφωνα με τους πολιτικούς αναλυτές.

Δυστυχώς οι ανησυχίες των Ελληνοκυπρίων για αναγνώριση ξεπερνούν το επίπεδο αναγνώρισης ενός τουρκοκυπριακού κράτους. Επεκτείνονται σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματικών συναλλαγών και θεσμικών σχέσεων. Οι Ελληνοκύπριοι φοβούνται μια αλυσιδωτή αντίδραση, η οποία μπορεί από τη παραμικρή νύξη αναγνώρισης να καταλήξει σε οποιοδήποτε επίπεδο της τουρκοκυπριακής κοινωνίας. Για παράδειγμα, όταν το τουρκοκυπριακό παράρτημα του Rotary Club αιτήθηκε συνδρομή στο διεθνές γραφείο του οργανισμού, οι Ελληνοκύπριοι σταμάτησαν την αίτηση. Ακόμα και σε περιπτώσεις παρόμοιων οργανισμών οι οποίοι δεν υπάρχουν στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα, αυτοί χρησιμοποίησαν το κατεστημένο τους ως αναγνωρισμένη πολιτική οντότητα για να εμποδίσουν τους Τουρκοκύπριους από το γίνουν μέλη του διεθνούς γραφείου. Σε μια περίπτωση, αφού πληροφορήθηκαν για μια τουρκοκυπριακή αίτηση εγγραφής σε διεθνή οργανισμό δικτύου επιχειρήσεων σε όλο τον κόσμο, οι Ελληνοκύπριοι δημιούργησαν παράρτημα του οργανισμού αυτού στην ελληνοκυπριακή κοινότητα και αιτήθηκαν εγγραφής στο όνομα της Κύπρου, φοβούμενοι ότι το τουρκοκυπριακό παράρτημα μπορούσε να γίνει δεκτό επειδή ήταν το μόνο στο νησί.

Η ανησυχία για αναγνώριση επεκτείνονται σε αθλητικές ομάδες, κοινοτικούς οργανισμούς, επιχειρηματικές ενώσεις, ακόμα και σε ακαδημαϊκά ιδρύματα. Πολλά ακαδημαϊκά σεμινάρια σχετικά με θέματα της περιοχής δόθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1990 σε γνωστό ιδιωτικό κολέγιο στη Λευκωσία, με τη συμμετοχή Ελληνοκυπρίων και Ελλήνων ακαδημαϊκών, ομιλητών από το εξωτερικό (περιλαμβανομένης και της Τουρκίας), ακόμα και Τουρκοκυπρίων που διδάσκουν σε πανεπιστήμια του Λονδίνου ή των Ηνωμένων Πολιτειών. Δεν προσκλήθηκαν όμως Τουρκοκύπριοι ακαδημαϊκοί που δίδασκαν σε ανώτερα ιδρύματα στο βόρειο μέρος της Κύπρου, ακόμα και σε περιόδους που εκδίδονταν άδειες για ανταλλαγή επισκέψεων³.

Παρόμοια εμπόδια συναντώνται και στις δικαιοδικές ομάδες που ασχολούνται με επιχειρηματικά θέματα. Η ομάδα νέων επιχειρηματιών που αναφέρθηκε νωρίτερα σταμάτησε τις συναντήσεις της κάποια στιγμή, ακόμα και σε περιόδους κατά τις οποίες οι δικοί-

νοτικές επαφές αυξάνονταν σε άλλους τομείς, αφού οι προσπάθειες για δημιουργία κοινών συνεταιρισμών δεν μπορούσαν να προχωρήσουν. Η ομάδα είχε τακτικές επαφές για σχεδόν δύο χρόνια, με προσοδοφόρους διάλογους και συζητήσεις σε θέματα ουσίας, αλλά χωρίς να δοθεί η ευκαιρία για κοινή εργασία σε κάτι που γνώριζαν τόσο καλά, τη δημιουργία και διαχείριση κάποιας επιχείρησης δηλαδή, αφού τα κίνητρά της ήταν περιορισμένα. Παρόμοιες δυσκολίες εμπόδισαν και μεγαλύτερους επιχειρηματίες να προχωρήσουν σε πρακτικές εφαρμογές.

Η ανησυχία για αναγνώριση επηρέασαν ακόμα και τις λεπτομέρειες των δικοινοτικών συναντήσεων, ειδικά όσων πραγματοποιήθηκαν εκτός Κύπρου, στις οποίες συχνά ήταν καλεσμένοι επαγγελματίες από τις δύο κοινότητες. Οι δυσκολίες που αντιμετώπιζονταν στις περιπτώσεις αυτές είχαν σχέση με τις επαγγελματικές ονομασίες ατόμων και οργανισμών που θα χρησιμοποιούνταν στους καταλόγους καλεσμένων, στις ομιλίες, στις ετικέτες με τα ονόματα κ.τ.λ. Οι Ελληνοκύπριοι ήταν συχνά αντίθετοι στους τίτλους, π.χ. 'δήμαρχος' ή στο όνομα 'Πανεπιστήμιο Ανατολικής Μεσογείου', με την ανησυχία ότι η χρήση τέτοιων τίτλων ή ονομάτων θα συνεπαγόταν αναγνώριση ή ότι θα βοηθούσε να κατοχυρωθεί η χρηματοδότηση που λάμβαναν οι οργανισμοί με 'παράνομα μέσα'. Αρκετές φορές, και επειδή οι οργανισμοί που χορηγούσαν ή οργάνωναν τέτοιες συναντήσεις δεν γνώριζαν εις βάθος τις ευαισθησίες των δύο πλευρών, το αποτέλεσμα ήταν να χρησιμοποιηθούν τίτλοι και ονομασίες ιδρυμάτων στις λίστες των συμμετεχόντων, στις ετικέτες με τα ονόματα πάνω στα τραπέζια ή ως μέρος εισαγωγών εκ μέρους των διοργανωτών, γεγονός που οδηγούσε σε διαμαρτυρίες εκ μέρους των Ελληνοκυπρίων. Υπήρξαν δε περιπτώσεις στις οποίες ολόκληρη η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία αποσύρθηκε από τέτοιες συναντήσεις, φέρνοντας σε δύσκολη θέση τους διοργανωτές και δίνοντας αρνητική εντύπωση για την ωριμότητα των Κυπρίων στο εξωτερικό.

Παρόλο που οι ανησυχίες των Ελληνοκυπρίων για αναγνώριση βρέθηκαν στο επίκεντρο αυτής της αναφοράς, υπήρξαν περιπτώσεις που και οι Τουρκοκύπριοι αρνήθηκαν να συμμετάσχουν ή ακύρωσαν συναντήσεις από φόβο αναγνώρισης της Κυπριακής Δημοκρατίας ως νόμιμου αντιπροσώπου τους στη διεθνή

κοινότητα. Μια τέτοια περίπτωση απασχόλησε την Ευρωπαϊκή Ένωση όταν διέθεσε ποσό χρηματοδότησης για δικοινοτικές δραστηριότητες κάτω από το Τέταρτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο. Για χρόνια, οι διαδικασίες καταμερισμού τέτοιων χρηματοδοτήσεων προνοούσαν ότι αφού εγκριθεί το κονδύλι από την ΕΕ, θα έπρεπε να περάσει για έγκριση και από το Γραφείο Προγραμματισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας. Λόγω αυτών των προνοιών οι Τουρκοκύπριοι απέρριψαν τη χρηματοδότηση. Πολλές δικοινοτικές ομάδες ανέπτυξαν έργα τα οποία θα αξιοποιούσαν χρήματα του τέταρτου πρωτοκόλλου, όμως οι ανησυχίες αυτές από Τουρκοκυπριακής πλευράς απέτρεψαν τη συμμετοχή τους σε τέτοιου είδους έργα. Ήταν φυσικά πολύ δύσκολο να εκτελεστούν πολλά από τα έργα αφού δεν είχαν πια το δικοινοτικό χαρακτήρα με τον οποίο οργανώθηκαν. Οι δυσκολίες αυτές απέτρεψαν την πραγματοποίηση αρκετών εφικτών έργων, τα οποία συμπεριλάμβαναν θέματα περιβαλλοντικά, εκπαιδευτικά, πολιτιστικά και θέματα υγείας⁴.

Η χρήση των δικοινοτικών δραστηριοτήτων ως πολιτικών εργαλείων, η αρνητική στάση των μέσων μαζικής ενημέρωσης για αυτές σε συνδυασμό με το φόβο αναγνώρισης που επικρατούσε, επηρέασαν σοβαρά τη δικοινοτική προσπάθεια στην Κύπρο. Συχνά οι συμμετέχοντες απογοητεύονταν και αποχωρούσαν. Αρκετοί διεθνείς χορηγοί αποφάσισαν ότι η χρηματοδότηση δικοινοτικών δραστηριοτήτων στην Κύπρο δεν άξιζε τον κόπο. Τόσο η Ελληνοκυπριακή όσο και η Τουρκοκυπριακή στάση γινόταν όλο και πιο σκληρή μετά τα εμπόδια αυτά. Οι Ελληνοκύπριοι ερμήνευσαν την 'απαγόρευση' των δικοινοτικών δραστηριοτήτων ως απόδειξη της πονηριάς των Τουρκοκυπρίων και οι Τουρκοκύπριοι εξέλαβαν την άρνηση των Ελληνοκυπρίων να επιτρέψουν την πλήρη συμμετοχή των αθλητικών ομάδων τους, των επιχειρήσεων τους, των εκπαιδευτικών τους ομάδων και των μη κυβερνητικών οργανισμών τους ως δείγμα της πραγματικής διάθεσής τους για συνεργασία.

Δυστυχώς, πολλά από τα εμπόδια δεν εξαφανίστηκαν, ακόμα και με τη μερική άρση των περιορισμών στα οδοφράγματα. Ελπίζουμε ότι στο μέλλον δεν θα αποτελούν ανατρεπτικό παράγοντα, ειδικά μετά από μια λύση, οι ανησυχίες όμως πίσω από τα εμπόδια αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν οι ίδιες εμπόδιο στην εφαρμογή μιας τέτοιας λύσης.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Εκτός από τους κοινωνικούς παράγοντες οι οποίοι πάντοτε ήταν εμπόδιο στις δικοινοτικές δραστηριότητες, οι συμμετέχοντες σε αυτές αντιμετώπιζαν επίσης εμπόδια σε προσωπικό επίπεδο. Διαφαίνονταν μάλιστα εντονότερα στις αρχές, όταν άτομα και από τις δύο πλευρές επέστρεφαν στα σπίτια τους μετά από συναντήσεις στο Λήδρα Πάλας και δήλωναν ότι αυτά που άκουσαν από την άλλη πλευρά ήταν αντίθετα με τα όσα ήξεραν μέχρι τότε. Όταν ακόμα προσπαθούσαν να διαβιβάσουν τα όσα άκουσαν σε συμπολίτες τους και να τους δώσουν να καταλάβουν ότι όλα όσα ήξεραν ίσως να μην αντικατοπτρίζουν τη πραγματικότητα, αντιμετώπιζονταν επανειλημμένως με εκφράσεις όπως ‘είσαι απλώς αφελής’, ή ‘οι περισσότεροι στην άλλη πλευρά δεν είναι όπως αυτούς που γνώρισες στη συνάντηση’, ή ‘ήταν ένα στημένο περιβάλλον.’ Ακόμα χειρότερα, κοροϊδεύονταν από φίλους ή ακόμα κατηγορούνταν για συνωμοσία με τον εχθρό.

Δεν ήταν ποτέ εύκολο για όσους αναμειγνύονταν στις δικοινοτικές δραστηριότητες να εξηγήσουν τις σκέψεις τους σε όσους δεν είχαν καθόλου την εμπειρία τής επαφής με την άλλη πλευρά. Όμως η εναλλακτική λύση τού να σιωπούν δεν ήταν ανάμεσα στις επιλογές μίας κοινωνίας όπου η συνομιλία είναι πολύτιμη, και στην οποία η ανωνυμία είναι ανύπαρκτη.

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΕΙΣ

Δυστυχώς δεν είναι εύκολο να εξαφανιστούν τα εμπόδια ως δια μαγείας. Η προσπάθεια επαφής διαμέσου της Πράσινης Γραμμής αναπόφευκτα εμπλέκει δυσκολίες όπως οι προαναφερόμενες ή και άλλες. Είναι εύκολο κάποιος να απογοητευτεί και να βλέπει την πιθανότητα παραίτησης ως μια δελεαστική επιλογή. Είναι σημαντικό να έχουμε πάντα υπόψην ότι πολλοί άνθρωποι συνέχισαν τις προσπάθειές τους παρά τα εμπόδια και τις απογοητεύσεις. Πιθανόν χρησιμεύει να θυμηθούμε ότι όλοι οι πλατιοί και ευθείς δρόμοι τους οποίους περνάμε σήμερα ήταν κάποτε μονοπάτια γεμάτα πέτρες. Όσο περνά ο καιρός και όσο περισσότεροι άνθρωποι οδεύουν το δικοινοτικό μονοπάτι, αυτό θα γίνεται όλο και πιο πλατύ, με όλο και λιγότερες αντιξοότητες.

¹ Μέρος του κεφαλαίου αυτού είναι βασισμένο σε υλικό από χειρόγραφο που θα δημοσιευτεί στο νέο βιβλίο του Αναστάσιου Τάμη και του Μιχάλη Μιχαήλ (εκδότες), Η Κύπρος στο Νέο Κόσμο.

² Βλέπε Μπρούμ (1999β) για πλήρη περιγραφή των δυσκολιών έκδοσης αδειών για δικαιοτικές εκδηλώσεις.

³ Σε μία περίπτωση, καθώς μιλούσα σε ένα τέτοιο σεμινάριο, μία ομάδα Τουρκοκυπρίων που ταξίδευαν μαζί σε δικαιοτική εκδρομή στις ελεύθερες περιοχές ήρθαν στο σεμινάριο για να ακούσουν την ομιλία μου, δίνοντας έτσι μία ειρωνική αντίθεση στις ανησυχίες για αναγνώριση που επιδεικνύουν ακόμα και ακαδημαϊκοί οργανισμοί!

⁴ Το 2003 οργανώθηκε τελικά κάποιο πρόγραμμα με αυτή τη χορηγία. Περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα: <http://www.delcyp.cec.eu.int/en/index.html>

5. ΑΝΤΙΚΡΙΖΟΝΤΑΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Ποτέ δεν είχα συναντήσει κάποιον από την άλλη πλευρά, αλλά οι γονείς μου και οι δάσκαλοί μου, μου έλεγαν πάντοτε για το πώς οι Ελληνοκύπριοι μάς συμπεριφέρονταν σαν δεύτερης κατηγορίας πολίτες, κάνοντάς μας έτσι να φοβόμαστε για την ασφάλειά μας, περιορίζοντάς μας στους θύλακές μας. Θα ήθελα να συναντήσω κάποιον Ελληνοκύπριο και να μιλήσω μαζί του για να μάθω από μόνος μου τι είδους άνθρωποι είναι.

Τουρκοκύπριος φοιτητής

Εάν θα δεχόμουν να συναντήσω Τουρκοκύπριους; Δεν θα με πείραζε στην πραγματικότητα, όμως μετά από την προπαγάνδα που επικρατεί ανάμεσά τους για τους Ελληνοκύπριους πιθανόν να νομίζουν ότι έχουμε κέρατα στο κεφάλι μας και τατουάζ της ΕΟΚΑ στα μπράτσα μας. Ελπίζω να μπορέσω να τους αποδείξω ότι δεν είμαστε τόσο κακοί!

Ελληνοκύπριος φοιτητής

Οι ζωές μας περιστρέφονται γύρω από εικόνες. Οι γνώσεις μας, αφού δεν μπορούμε οι ίδιοι από μόνοι μας να τα ζήσουμε όλα, πολλές φορές προέρχονται από τις πληροφορίες που λαμβάνουμε από δασκάλους, βιβλία, γονείς, συγγενείς, φίλους, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.τ.λ. Παρόλο που ορισμένες από τις πηγές αυτές δεν είναι τόσο διαστρεβλωμένες όσο άλλες, όλες οι πληροφορίες που

λαμβάνουμε είναι προκατειλημμένες με τον ένα τρόπο ή τον άλλο. Δεν έχουμε όμως άλλη εκλογή από το να χρησιμοποιήσουμε αυτό το υλικό, όσο ανακριβές ή περιορισμένο και αν είναι, για τη λήψη αποφάσεων, για τη δημιουργία εντυπώσεων και για τις ενέργειές μας. Οι εικόνες εξυπηρετούν ως οδηγός στην πραγματικότητά μας.

Μέχρι πρόσφατα, πολύ λίγοι άνθρωποι στην Κύπρο είχαν άμεση επαφή με άτομα από την άλλη κοινότητα. Μέλη της παλαιότερης γενεάς μπορούν να θυμηθούν πώς ήταν τα πράγματα πριν 30 ή 40 χρόνια, οι μνήμες τους όμως είναι επλεκτικές και με τις αλλαγές στο πέρασμα του χρόνου οι αναμνήσεις αυτές δεν αποτελούν μια έγκυρη πηγή πληροφοριών σε σχέση με τη σημερινή κατάσταση. Έτσι οι πληροφορίες που έλαβαν τόσο οι νεότεροι όσο και οι παλαιότεροι ήταν διαστρεβλωμένες, συχνά σκόπιμα. Το εκπαιδευτικό σύστημα, τα μέσα ενημέρωσης, οι πολιτικοί, ακόμα και μέλη τής οικογένειας διέγραφαν μια ελλιπή και παραπλανητική εικόνα των ανθρώπων τής άλλης κοινότητας και του τρόπου ζωής τους. Για τους περισσότερους Κύπριους, δεν υπήρχε εναλλακτική λύση από το να θεωρούν τις περιγραφές αυτές ως αυθεντικές, αφού δεν υπήρχε σχεδόν καθόλου επαφή με την άλλη κοινότητα, άρα και κανένας τρόπος να τις διαψεύσουν.

Η κατάσταση σήμερα έχει διαφοροποιηθεί μετά την ευκαιρία επαφής όλων των πολιτών με την άλλη κοινότητα. Η ανάπτυξη των επαφών όμως δημιούργησε επίσης η ευκαιρία οι εικόνες του παρελθόντος να ξαναζωντανέψουν με τον κίνδυνο παράλληλα οι εικόνες αυτές να μην είναι τόσο κολακευτικές. Οι Ελληνοκύπριοι θα ανακαλύψουν ότι οι Τουρκοκύπριοι πιστεύουν ορισμένα πράγματα για αυτούς που δεν είναι βάσιμα. Οι Τουρκοκύπριοι θα ανακαλύψουν ότι οι Ελληνοκύπριοι είναι απίστευτα αφελείς για το τρόπο ζωής της άλλης κοινότητας. Μερικές φορές οι εικόνες μπορεί να είναι αστείες, ενώ άλλες φορές αυτές μπορεί να αποδειχτούν και προσβλητικές. Οι παρεξηγήσεις και οι συναισθηματικές πληγές είναι πιθανές.

Είναι απόλυτα σημαντικό η κάθε κοινότητα να προετοιμαστεί για την άποψη που έχει η άλλη για αυτήν, παρόλο που η προετοιμασία δεν θα λύσει το πρόβλημα από μόνη της. Στο μέρος αυτό θα περιγράψω ορισμένες από αυτές τις εικόνες που υπάρχουν στην κάθε κοινότητα για την άλλη, με την ελπίδα ότι οι πληροφορίες αυτές θα

βοηθήσουν τον αναγνώστη να ερμηνεύσει καλύτερα το περιεχόμενο των συζητήσεων που έχει ακούσει. Θα μπορούσε επίσης να βοηθήσει στην ανατροπή ορισμένων απόψεων που μπορεί να έχει ο αναγνώστης για την άλλη πλευρά.

Οι παρατηρήσεις που δίνονται στα επόμενα μέρη είναι βασισμένες σε μία σειρά σεμιναρίων που δόθηκαν σε κάθε κοινότητα ξεχωριστά και εστίασαν στις εικόνες που έχει η κάθε κοινότητα τόσο για τον εαυτό της, όσο και για την άλλη κοινότητα. Σε αυτές τις μονομερείς συναντήσεις, οι συμμετέχοντες παρέθεταν τις ιδέες τους ως απάντηση σε αρκετές ερωτήσεις, όπως: 'ποια αντίληψη επικρατεί στη δική σου κοινωνία (Ελληνοκυπριακή ή Τουρκοκυπριακή) για την άλλη (Ελληνοκυπριακή ή Τουρκοκυπριακή) – στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στο εκπαιδευτικό σύστημα, μέσα από κυβερνητικές δηλώσεις και έγγραφα, στους διπλωματικούς κύκλους, στις οικογενειακές συναντήσεις, στις καφετέριες και στα καφενεία, ή σε οποιοδήποτε άλλο κοινωνικό κύκλο;' Μετά από τις απαντήσεις στις ερωτήσεις αυτές, η συζήτηση επικεντρωνόταν στο ποιες από αυτές τις αντιλήψεις ήταν οι επικρατέστερες στον ευρύτερο πληθυσμό.

Στα επόμενα μέρη, θα εστιάσω στο θέμα των εικόνων που επικρατούν ανάμεσα στους πολίτες της άλλης κοινότητας. Μερικές από τις εικόνες αυτές είναι ίσως αρκετά γνωστές, ενώ άλλες μπορεί και να εκπλήξουν. Εν πάση περιπτώσει, είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη ότι παρόλο που οι εικόνες αυτές μπορεί να είναι διαδεδομένες, ο καθένας μπορεί να έχει τις δικές του, διαφορετικές αντιλήψεις. Είμαστε όλοι εκτεθειμένοι σε διαφορετικές πληροφορίες και ο καθένας τις επεξεργάζεται με διαφορετικό τρόπο, λόγω των εμπειριών του και των πιστεύω του. Παρόλα αυτά, είναι χρήσιμο να αναγνωρίσουμε την ύπαρξη των διαφόρων αντιλήψεων και να συνειδητοποιήσουμε ότι μπορεί να τις συναντήσουμε σε οποιαδήποτε συζήτηση¹.

ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΥΣ;

Πολλές από τις εικόνες που συναντούμε στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα για τους Ελληνοκύπριους δημιουργήθηκαν κατά τη περίοδο από το 1963 μέχρι το 1974, κατά την οποία υπήρξαν θύματα διακρίσεων, παρενόχλησης και καταδίωξης τους ως μειονότητας στην Κύπρο. Οι Ελληνοκύπριοι αγωνίστηκαν επί Αγγλοκρατίας για

ένωση με την Ελλάδα και πολλοί είδαν με απογοήτευση την ανεξαρτησία στην οποία κατέληξε ο αγώνας αυτός. Αντιμετώπισαν το σύνταγμα ως μη λειτουργικό και ως περιέχον πολλά προνόμια για τους Τουρκοκύπριους. Επικράτησε έχθρα από τους Ελληνοκύπριους προς τους Τουρκοκύπριους λόγω των πλεονεκτημάτων που θεώρησαν ότι απολάμβαναν κατά άδικο τρόπο οι Τουρκοκύπριοι σύμφωνα με το σύνταγμα, ως επίσης και απογοήτευση για την ανικανότητά τους να προωθήσουν νομοθεσίες. Όταν οι Τουρκοκύπριοι αποσύρθηκαν σε θύλακες στο νησί, έγιναν αόρατοι για τους περισσότερους Ελληνοκύπριους και έτσι ακραίες ομάδες μπόρεσαν να ενεργήσουν ελεύθερα. Τα βάσανα των Τουρκοκυπρίων κατά τη περίοδο αυτή, τα οποία περνούσαν απαρατήρητα από τη πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων, χαρακτηρίστηκαν στις μνήμες και τις καρδιές των Τουρκοκυπρίων. Ευτυχώς υπάρχουν και μερικές θετικές αναμνήσεις ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους για τους Ελληνοκύπριους, τα αρνητικά όμως έτυχαν συνεχούς ενίσχυσης από την Τουρκοκυπριακή ηγεσία, το εκπαιδευτικό σύστημα και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Σε γενικές γραμμές, μερικές από τις πιο διαδεδομένες αντιλήψεις για τους Ελληνοκύπριους συμπεριλαμβάνουν τα εξής:

■ *‘Οι Ελληνοκύπριοι πιστεύουν ότι η Κύπρος τους ανήκει.* Πιστεύουν ότι η Κύπρος είναι Ελληνικό νησί και ότι είναι οι δικαιούχοι του. Δεν κατάφεραν ποτέ να εγκαταλείψουν τη Μεγάλη Ιδέα για ένωση με την Ελλάδα. Οι Ελληνοκύπριοι δεν πιστεύουν ότι έχουμε δικαίωμα να είμαστε στην Κύπρο. Δεν μας σέβονται και δεν αναγνωρίζουν την κοινοτική μας ταυτότητα. Νομίζουν ότι είμαστε υπό τον πλήρη έλεγχο της Τουρκίας χωρίς δική μας θέληση’.

■ *‘Οι Ελληνοκύπριοι αγνοούν τις ενθίνες τους για τα λάθη τού παρελθόντος.* Πιστεύουν ότι η σύγκρουση άρχισε το 1974. Επικεντρώνονται πάντοτε στις ενέργειες του Τουρκικού στρατού, αλλά αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν τι συνέβη πριν από αυτό και πώς δημιουργήθηκαν οι συνθήκες για την επέμβαση τής Τουρκίας. Οι Ελληνοκύπριοι διαστρεβλώνουν τα γεγονότα τής περιόδου 1963-1974, τα γεγονότα που αφορούν τους αγνοούμενους, τις κλεμμένες εικόνες και τόσα άλλα, και συμπεριφέρονται ως εάν όλα να ήταν άφογα πριν από την Τουρκική επέμβαση’.

■ *‘Οι Ελληνοκύπριοι δεν θέλουν να καταλάβουν την πραγματικότητα στα κατεχόμενα εδάφη στο βορρά. Αρνούνται να παραδεκτούν την ανομοιότητα μεταξύ των δύο κοινοτήτων και παρεξηγούν την επιθυμία μας για αυτονομία και ισότητα. Δεν βλέπουν πως το εμπάργκο που εφαρμόζουν σε τελική ανάλυση κάνει κακό στους ίδιους, αφού δεν μας αφήνει άλλο παράθυρο προς τον έξω κόσμο παρά μόνο την Τουρκία. Είναι αφελείς ως προς τις απόψεις τους για την κατάσταση με τους Τούρκους της Ανατολίας και την κάθοδό τους στην Κύπρο και δεν αντιλαμβάνονται ότι είναι οι δικές τους πράξεις που οδηγούν στην κάθοδο αυτή. Οι συνθήκες αυτές μας κάνουν να φεύγουμε από την Κύπρο και σύντομα θα βρεθούν να μοιράζονται το νησί με τους Τούρκους χωρικούς αντί με εμάς τους Τουρκοκύπριους’.*

■ *‘Οι Ελληνοκύπριοι μας θεωρούν κατώτερους. Δεν καταλαβαίνουν ότι έχουμε τα δικά μας πολιτικά όργανα, ότι έχουμε μία δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση, ότι έχουμε τους δικούς μας κανόνες και κανονισμούς οι οποίοι διέπουν την κοινωνία μας. Δεν αντιλαμβάνονται τη δημιουργικότητα και την εξυπνάδα που χρειάζεται για να συνεχίσουν τα πράγματα να λειτουργούν κανονικά, και πως τα επιχειρηματικά μας προσόντα μας βοήθησαν να επιβιώσουμε παρά τις πολλές δυσκολίες. Νομίζουν ότι ακόμα ‘φτιάχνουμε σιάμισι’. Εάν υπήρχε η δυνατότητα, θα μας έκαναν ξανά εργάτες τους’.*

■ *‘Οι Ελληνοκύπριοι είναι απορροφημένοι με τη δική τους θυματοποίηση. Αρνούνται να δουν ότι έχουν κάνει και αυτοί θύματα άλλους ανθρώπους. Ξέρουμε ότι έχουν αυθεντικές και σοβαρές ανησυχίες για την ασφάλειά τους, όμως αυτοί ποτέ δεν ανησυχούν για τη δική μας ασφάλεια. Οι Ελληνοκύπριοι κατέχονται από σύμπλεγμα ανωτερότητας, όχι μόνο απέναντί μας αλλά και απέναντι άλλων. Θέλουν τα πάντα για τους εαυτούς τους. Εκμεταλλεύονται τα οφέλη που απολαμβάνουν από την αναγνώρισή τους και δεν θέλουν να τα μοιραστούν μαζί μας’.*

■ *‘Οι Ελληνοκύπριοι παίρνουν στα σοβαρά την ανάγκη επίλυσης του προβλήματος. Θέλουν να δουν την κατάσταση να επιστρέφει σε αυτήν προ του 1974, όταν είχαν πλήρη έλεγχο του νησιού, αλλά δεν θέλουν μια λύση βασισμένη σε πραγματική συνεργασία. Στην πραγματικότητα,*

αρνούνται να καταλάβουν τι θα πει συνεργασία. Δεν αντιλαμβάνονται την πραγματική έννοια της πολιτικής ισοτιμίας. Δεν καταλαβαίνουν καθόλου την έννοια της ίσης κατανομής, τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά. Οι Ελληνοκύπριοι δεν νιώθουν αρκετό πόνο για να έχουν την ανάγκη της αλλαγής τού τρέχοντος κατεστημένου και δεν έχουν κίνητρα συμβιβασμού. Η επιθυμία τους να ενταχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση βασιζόταν σε πολιτικά κίνητρα και δεν βλέπουν ότι το τελικό αποτέλεσμα θα είναι η μόνιμη διχοτόμηση της Κύπρου. Ίσως να είναι αυτό που πραγματικά επιθυμούν, ούτως ώστε να μην έχουν καμιά σχέση πια μαζί μας’.

■ *‘Οι Ελληνοκύπριοι δεν βλέπουν το μέλλον ρεαλιστικά.* Θεωρούν ότι εάν αποχωρούσε ο Τουρκικός στρατός, όλα θα ήταν εντάξει. Δεν καταλαβαίνουν ότι η απρόσκοπτη ελευθερία μετακίνησης θα επέτρεπε σε εξτρεμιστές και στις δύο πλευρές να δημιουργήσουν προβλήματα. Ξεχνούν να αναφέρουν ότι από το 1974, υπήρξαν ελάχιστοι θάνατοι πολιτών στην Κύπρο από το χέρι της άλλης κοινότητας. Κανένας δεν θα ήθελε να δει την ΕΟΚΑ και την ΤΜΤ να δρουν ξανά. Οι Ελληνοκύπριοι έχουν επίσης ψεύτικες ελπίδες επιστροφής στα σπίτια τους. Μοιάζουν λες και ζουν σε έναν ονειρικό κόσμο, θεωρώντας ότι μπορούν να γυρίσουν πίσω το χρόνο και να ξαναγίνουν όλα όπως ήταν παλιά. Ξεχνούν, τέλος, οι Ελληνοκύπριοι ότι η ένταξη τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση σημαίνει ότι θα είναι πιο εύκολο για τους Ευρωπαίους πολίτες να εγκατασταθούν στην Κύπρο. Δεν καταλαβαίνουν τις αλλαγές που θα επακολουθήσουν με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης’.

■ *‘Σε προσωπικό επίπεδο, Οι Ελληνοκύπριοι είναι καλοί άνθρωποι.* Είναι σοβαροί, κατάφεραν να χτίσουν μια γερή οικονομία και είναι πειστικοί στην εξωτερική τους πολιτική. Είναι διπλωματικοί, ευγενικοί και μπορούν να είναι γοητευτικοί. Σε κοινωνικό επίπεδο, είναι ευχάριστοι –είναι καλοί χορευτές, καλοί τραγουδιστές και με πολλά καλά ανέκδοτα να πουν! Δυστυχώς είναι πιο θρήσκοι από εμάς και ελέγχονται πολύ περισσότερο από την εκκλησία. Ανησυχούμε επίσης ότι τα ρωσικά συμφέροντα και η ρωσική μαφία κερδίζουν όλο και μεγαλύτερη επιρροή σε ορισμένους πολιτικούς’.

ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΥΣ;

Αντίθετα με τους Τουρκοκύπριους, οι Ελληνοκύπριοι δεν έχουν ιστορικό καταπίεσης από την άλλη κοινότητα. Δεν μιλούν για καιρούς που η ζωή ήταν άσχημη με τους Τουρκοκύπριους, δεν νιώθουν ανακούφιση έχουν πίσω τους το παρελθόν. Οι περισσότερες εικόνες που κρατούν οι Ελληνοκύπριοι από την άλλη κοινότητα είναι βασισμένες στα γεγονότα του 1974. Ακόμα και αυτές οι εικόνες είναι κατά μεγάλο μέρος αρνητικά συναισθήματα εναντίον της Τουρκίας και όχι των Τουρκοκυπρίων. Στο μεγαλύτερο μέρος τους, οι Ελληνοκύπριοι θυμούνται την περίοδο πριν το 1974 ως μια ειρηνική περίοδο αρμονίας, με τις δύο κοινότητες να ζουν σε μεικτά χωριά, να πηγαίνουν ο ένας στους γάμους του άλλου και να δουλεύουν μαζί στα χωράφια. Φυσικά, η πραγματικότητα ήταν άλλη, και όπως είδαμε από τις παραπάνω περιγραφές, οι μνήμες των Τουρκοκυπρίων είναι εκ διαμέτρου αντίθετες με αυτές των Ελληνοκυπρίων. Παρόλα αυτά, οι εικόνες ανάμεσα στην Ελληνοκυπριακή κοινωνία ποικίλλουν.

Μερικές από τις συνηθέστερες είναι οι ακόλουθες:

- *‘Οι Τουρκοκύπριοι είναι πύονια της Τουρκίας. Δεν έχουν τίποτα να πουν για την Κύπρο – είναι άβουλοι σε σχέση με τις εξελίξεις στο νησί. Χρησιμοποιούνται από την Τουρκία, η οποία δεν νοιάζεται στην πραγματικότητα για αυτούς αλλά για τις δικές της στρατηγικές σκοπιμότητες. Ακόμα και αν ‘προστατεύονται’ από τον τουρκικό στρατό, άλλο τόσο καταπιέζονται από αυτόν, χωρίς να έχουν δική τους φωνή. Είναι παθητικοί, φοβούνται να πουν τη γνώμη τους, παρά το ότι ξέρουμε ότι οι Τούρκοι δεν νοιάζονται γι’ αυτούς’.*
- *‘Το σχέδιο των Τουρκοκυπρίων είναι να διχοτομήσουν το νησί. Στη πραγματικότητα δεν επιθυμούν λύση. Ήδη απολαμβάνουν αυτό που επιζητούσαν και οι διαπραγματεύσεις είναι απλώς ένας τρόπος για να κερδίσουν χρόνο, βρίσκοντας πάντα κάποιο τρόπο να τις φέρουν σε αδιέξοδο. Η πονηριά τους εξανεμίζει τις ελπίδες μας για μια διευθέτηση.’*
- *‘Οι αξιώσεις των Τουρκοκυπρίων δεν είναι ανάλογες του αριθμού τους. Ενώ είναι λιγότεροι από το 20% του ολικού πληθυσμού (και μειώνονται μέρα με τη μέρα λόγω της φυγής τους και της αντικατάστασής τους από Τούρκους εποίκους), θέλουν το 50% της εξουσίας. Και*

ενδιαφέρονται να μοιραστούν την εξουσία μόνο στο νότιο μέρος –στο βόρειο θέλουν να είναι άρχοντες. Κρατούν το 40% σχεδόν του νησιού και αρνούνται να επιστρέψουν οποιοδήποτε κομμάτι του πίσω. Κρατούν τα σπίτια μας, τα ξενοδοχεία μας, τις παραλίες μας, τις φάρμες μας, τις καλλιέργειές μας και δεν ξέρουν πώς να τα διευθύνουν ή να τα φροντίσουν. Το χειρότερο είναι πως κρατούν το ομορφότερο κομμάτι της Κύπρου, συμπεριλαμβανομένου και του κοσμήματός μας, της Κερύνειας, των πανέμορφων βουνών μας του Πενταδακτύλου και των υπέροχων ακτών της Αμμοχώστου. Παναγία μου!

■ *‘Οι Τουρκοκύπριοι δεν σέβονται το διεθνή νόμο. Κανένα κράτος δεν έχει το δικαίωμα να εισβάλλει και να κατακτά μια κυρίαρχη χώρα. Τα Ηνωμένα Έθνη, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση, μαζί με όλα τα κράτη του κόσμου έχουν καταδικάσει την τουρκική εισβολή και ζητούν αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων. Όλα τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών έχουν αγνοηθεί από τους Τουρκοκύπριους και την Τουρκία. Παραπονούνται ότι τους επιβάλαμε εμπάργκο, ωστόσο η διεθνής κοινότητα είναι αυτή που αρνείται να εμπορευείται μαζί τους. Ο μόνος λόγος που επιβιώνουν με τέτοια κατάφωρη περιφρόνηση του νόμου είναι ότι έχουν με το μέρος τους τη στρατιωτική δύναμη της Τουρκίας.*

■ *‘Οι Τουρκοκύπριοι είναι οι εννοούμενοι της διεθνούς κοινότητας. Παρά την πονηριά τους, το παράνομο καθεστώς τους, την παραβίαση του διεθνούς δικαίου, την άρνησή τους να διαπραγματευτούν σοβαρά, οι Τουρκοκύπριοι δεν πείστηκαν ποτέ από τη διεθνή κοινότητα να προβούν σε παραχωρήσεις. Μας ζητούν να δίνουμε συνεχώς αλλά ποτέ δεν βλέπουμε κανένα αντίλλαγμα, επειδή η Δύση ευνοεί την Τουρκία. Πιστεύουν ότι την χρειάζονται ως σύμμαχο, όμως δεν αντιλαμβάνονται πόσο αναξιόπιστη είναι’.*

■ *‘Οι Τουρκοκύπριοι δεν είναι οικονομικά και πολιτιστικά προχωρημένοι. Η οικονομία τους είναι τόσο καταπεσμένη που δεν έχουν άλλη επιλογή από το να στηρίζονται στην Τουρκία για να επιβιώσουν. Σε περίπτωση λύσης, θα επιβάρυναν οικονομικά τους Ελληνοκύπριους. Δεν έχουν συνεισφέρει σχεδόν τίποτα στον πολιτισμό μας – κανένος είδους τέχνη, φιλολογία, αρχιτεκτονικά αριστουργήματα ή δημο-*

κρατικά ιδεώδη. Στην Κύπρο έχουμε πλούσια ιστορία πέρα των 8000 χρόνων και οι Τουρκοκύπριοι ήταν μέρος αυτής της ιστορίας για πολύ λίγο χρόνο. Το μόνο που κατάφεραν είναι να πάρουν τις εκκλησίες μας και να τους προσθέσουν μιναρέδες’.

■ *Υπάρχει χώρος και για τους Τουρκοκύπριους στην Κύπρο. Δεν είχαμε ποτέ κανένα πρόβλημα συμβίωσης με τους Τουρκοκύπριους, πριν βάλει η Τουρκία στο μάτι της την Κύπρο. Έχουμε πολλά κοινά μαζί τους, σίγουρα περισσότερα από ότι με τους Τούρκους, ακόμα και κοινά συμφέροντα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα παραμείνουν εχθροί μας ενόσω κατέχουν τις περιουσίες μας, κάποτε όμως ήμασταν γείτονες. Δεν είμαστε σίγουροι αν μπορούμε να ξαναζήσουμε μαζί, μετά από όσα συνέβησαν. Είμαστε σίγουροι ότι αν οι Τουρκοκύπριοι και οι Ελληνοκύπριοι έμεναν μόνοι τους θα έβρισκαν τρόπους να προχωρήσουν’.*

ΕΚΤΙΜΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Ένα από τα πιθανά ωφελήματα των δικοινοτικών επαφών είναι η αλλαγή στις αρνητικές και διαστρεβλωμένες εικόνες που η κάθε πλευρά έχει για την άλλη, με την ελπίδα ότι θα μπορέσουν οι εικόνες αυτές να αντικατασταθούν με μια πιο σύγχρονη άποψη. Για να υπάρξει πραγματική ειρήνη στην Κύπρο, οι δύο κοινότητες θα πρέπει να επεξεργαστούν τις διαφορές στις απόψεις τους και να αναπτύξουν κάποιου είδους κατανόηση και εκτίμηση προς την άποψη της άλλης πλευράς. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να δουλέψουν για ένα κοινό όραμα για το μέλλον του νησιού, βαδίζοντας έτσι κόντρα στις διαφορές και τις ερμηνείες του παρελθόντος και πέρα από τις αντιθέσεις τους να δημιουργήσουν ένα μέρος κοινό όπου και οι δύο κοινότητες θα μπορούν να ζήσουν και να δουλέψουν με κοινούς στόχους.

Στις συζητήσεις μου με αυτούς που έλαβαν μέρος στα εργαστήρια και στα σεμινάρια, σχεδόν όλοι μιλούσαν για το πόσο διαφοροποίησαν την εικόνα που είχαν για την άλλη πλευρά. Τόνισαν επίσης πόσο σημαντική θεωρούσαν την ευκαιρία που τους δόθηκε να παρουσιάσουν μια άλλη οπτική γωνία για τον τρόπο ζωής της δικής τους κοινότητας. Είναι ξεκάθαρο ότι η ανταλλαγή είναι διμερής και αποτελεί μάθημα για όλους.

Το τελικό αποτέλεσμα, όμως, δεν φαίνεται ποτέ στην αρχή ενός ταξιδιού και η διαδρομή μπορεί να αποδειχθεί δύσκολη. Όταν ακούμε κάποιον να κάνει δηλώσεις για τη δική μας κοινότητα τις οποίες θεωρούμε καθαρά λανθασμένες, η φυσική μας αντίδραση είναι να αντικρούσουμε τις δηλώσεις αυτές διορθώνοντας το πρόσωπο που τις έκανε. Συνήθως, προσπαθούμε να διορθώσουμε πριν ακόμα τελειώσει ο συνομιλητής μας! Κανένας δεν θέλει να ακούει αρνητικά σχόλια, ειδικά όταν γνωρίζει ότι δεν είναι ορθά. Τις περισσότερες φορές τα παίρνουμε προσωπικά. Όταν οι Ελληνοκύπριοι ακούνε για τις σφαγές που γίνονταν στα Τουρκοκυπριακά χωριά, νιώθουν ότι κατηγορούνται ως εάν να τις είχαν διαπράξει οι ίδιοι, κάτι το οποίο φυσικά δεν ισχύει. Όταν οι Τουρκοκύπριοι άκουνε ότι έκλεψαν τις περιουσίες των Ελληνοκυπρίων νιώθουν να κατηγορούνται ως εγκληματίες και είναι δύσκολο να συγκρατήσουν τα πληγωμένα αισθήματα που προκύπτουν από τις κατηγορίες αυτές.

Δυστυχώς οι προσπάθειές μας να διορθώσουμε ή να αποκρούσουμε τις δηλώσεις τού άλλου ή ακόμα και η έντονη άμυνά μας εναντίον των κατηγοριών, απλώς έκαναν τα πράγματα χειρότερα. Τις περισσότερες φορές η στάση αυτή ενισχύει στο μυαλό του συνομιλητή μας (και στο δικό μας) την εγκυρότητα της εικόνας. Τέτοιου είδους επιχειματολογικές συζητήσεις είναι σχεδόν πάντα χάσιμο χρόνου και, ακόμα χειρότερα, συμβάλλουν στη διαιώνιση τής σύγκρουσης. Αντί τέτοιων συζητήσεων, πολλές φορές θα ήταν προτιμότερο να μην είχαμε συναντηθεί, αφού οι δύο πλευρές μπορούν τώρα να πουν με σιγουριά ότι 'είδαν με τα μάτια τους' την άλλη πλευρά και παρόλο που είναι λυπηρό, τελικά φαίνεται να είναι αληθινά τα όσα ακούγονται.

Είναι σημαντικό να έχουμε υπόψην ότι τα άτομα που κάνουν τις αρνητικές αυτές δηλώσεις, δεν είναι τα ίδια που τις δημιούργησαν και πιθανώς δεν πήραν ποτέ ενσυνείδητα την απόφαση να τις χρησιμοποιήσουν. Όπως οι περισσότεροι από εμάς, βασίζονται απλώς σε πράγματα τα οποία άκουγαν μια ολόκληρη ζωή. Όπως συμβαίνει τις περισσότερες φορές με τα στερεότυπα, υπάρχει μια δόση αλήθειας πίσω τους. Το λιγότερο, οι δηλώσεις αυτές είναι βασισμένες σε γεγονότα τα οποία συνέβησαν κάποτε, ακόμα και αν δεν συμβαίνουν πλέον ή αν είναι παρατραβηγμένα. Είναι όμως

καλύτερα να δούμε την κατάσταση ως μία εκπαιδευτικά αμφίδρομη ευκαιρία. Μπορούμε να πούμε στον εαυτό μας: 'Μπροστά μου είναι κάποιος ο οποίος μπορεί να με διδάξει κάτι καινούργιο. Αυτός/αυτή έχει μία άποψη για τη κοινότητα μου την οποία δεν θα μπορούσα ποτέ να ακούσω στο περιβάλλον μου. Εάν μάλιστα με γνωρίσουν καλύτερα, μερικές από τις απόψεις τους μπορεί να αλλάξουν – ίσως μπορώ και εγώ να συμβάλω με τον ίδιο τρόπο στη δική τους ενημέρωση.'

Δυστυχώς, οι αντιλήψεις δεν αλλάζουν με μία μόνο συνάντηση. Όταν συναντηθώ με το άλλο άτομο, ίσως να μπορώ να του/της δείξω κάτι διαφορετικό από αυτά που άκουγε ολόκληρη τη ζωή του, όμως δεν είμαι παρά μόνο ένα άτομο και πάντοτε υπάρχουν εξαιρέσεις. Όταν ο καθένας μας επιστρέψει από τη συνάντησή μας, στο ίδιο περιβάλλον που αρχικά δημιούργησε και γαλούχησε τις αντιλήψεις αυτές, δεν θα είναι πια εύκολο για κάποιον να κρατήσει γερά όσα είδε και άκουσε στη συνάντησή μας. Η πραγματική αλλαγή θα συμβεί μετά από πολλές συναντήσεις και συζητήσεις, σε διαφορετικά περιβάλλοντα και χώρους, με αρκετούς και διαφορετικούς ανθρώπους κάθε φορά, ώστε να αναπτυχθεί εμπάθεια της μίας πλευράς προς την άλλη. Οι συζητήσεις αυτές, δεν θα πρέπει να περιοριστούν σε κοινωνική φιλοκουβέντα. Σοβαρές συζητήσεις για βασικά ζητήματα αποτελούν τη βάση για μια πραγματική αλλαγή αντιλήψεων.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ

Υπάρχει η τάση να βλέπουμε την άλλη κοινότητα ως ένα ομοιογενές σύνολο και να τους περιγράφουμε με αυστηρά αρνητικά χαρακτηριστικά. Ποτέ, όμως, ο άλλος δεν είναι μία αδιαχώριστη οντότητα και ούτε είναι όλα τα άτομα που συναποτελούν την κάθε πλευρά της ίδιας γνώμης. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε την ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει τον 'εχθρό' ή την ίδια μας την κοινότητα. Οι περισσότερες δικαιοτικές ομάδες σχηματίστηκαν από άτομα διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων, με διαφορετικές γνώμες για το τι πρέπει να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση στην Κύπρο. Είναι παραπλανητικό να δηλώνουμε ότι 'αυτή είναι η Ελληνοκυπριακή θέση' ή η 'τουρκοκυπριακή θέση'. Όντως, μερικές φορές συναντι-

σαμε περισσότερες ομοιότητες μεταξύ των αντίθετων κοινοτήτων παρά ανάμεσα στα άτομα της ίδιας κοινότητας. Συχνά οι Ελληνοκύπριοι δημιουργούν στενότερους δεσμούς με Τουρκοκύπριους από ό,τι με άλλους Ελληνοκύπριους. Φυσικά, υπάρχει και η επίσημη θέση της κάθε πλευράς και στα αρχικά στάδια στη κάθε ομάδα αυτές είναι οι θέσεις που κυριαρχούν. Όσο όμως δημιουργείται ένα πιο ανοικτό κλίμα επικοινωνίας ανάμεσα στις ομάδες, τόσο περισσότερο διαφαίνονται οι διαφορές των ατόμων και σχηματίζεται έτσι μια βάση για διάλογο. Στις περισσότερες από τις 200 δικοινοτικές συναντήσεις και εργαστήρια στα οποία συμμετείχα, σπάνια συνάντησα συζητήσεις που παρέμειναν σε αυστηρά κοινοτικές γραμμές. Ο πλούτος της ενδοκοινοτικής ποικιλομορφίας κάνει την προώθηση της διχοτόμησης από τους εξτρεμιστές της κάθε κοινότητας δυσκολότερη και είναι ένας παράγοντας ο οποίος υπόσχεται μεγαλύτερες πιθανότητες για δικοινοτική συνεργασία στο μέλλον.

ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

Παρόλο που είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε, να αντιμετωπίσουμε και να εκτιμήσουμε τις διαφορές, άλλο τόσο σημαντικό είναι να συνειδητοποιήσουμε ότι οι Κύπριοι μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα, κοινές προσδοκίες, ακόμα και κοινή κουλτούρα. Είναι γεγονός το ότι οι Τουρκοκύπριοι και οι Ελληνοκύπριοι έζησαν μαζί στο νησί για 400 χρόνια! Το μεγαλύτερο από αυτό το διάστημα της κοινής ιστορίας τους, αντιμετώπισαν παρόμοια προβλήματα και έζησαν κάτω από παρόμοιες καταστάσεις. Όπως με υπενθύμισε ένας φίλος όταν κάποτε παρατηρούσαμε το ηλιοβασίλεμα στην Πάφο, ο ίδιος ήλιος ανατέλλει και δύει και στο βόρειο και στο νότιο μέρος του νησιού. Και παρά τις διαφορές στη γλώσσα, στη θρησκεία και στην εθνική καταγωγή, οι Κύπριοι είναι συνάνθρωποι που αγωνίζονται να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν, προσφέροντας έτσι μια καλύτερη ζωή στις οικογένειες τους και προσπαθώντας να εξασφαλίσουν ένα σωστό μέλλον για τα παιδιά τους. Οι ομοιότητες δεν είναι πάντα τόσο εύκολο να εντοπιστούν όσο οι διαφορές, ειδικά σε καταστάσεις σύγκρουσης, όμως, αποτελούν τη βάση για οποιαδήποτε ουσιαστική φιλία.

Δυστυχώς, το θέμα των ομοιοτήτων μεταξύ των Κυπρίων έχει πολιτικοποιηθεί (όπως άλλωστε τα περισσότερα θέματα στη Κύπρο!). Στις προσπάθειές της να δώσει έμφαση στην ανάγκη για διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων, η τουρκοκυπριακή ρητορική τείνει να υπερτονίζει τις διαφορές μεταξύ των δύο κοινοτήτων, ενώ οι Ελληνοκύπριοι στην προσπάθειά τους να τονίσουν την ανάγκη για επανένωση υπερεκτιμούν τις ομοιότητες. Είναι μια περίπτωση στην οποία και οι δύο απόψεις είναι κατά βάθος ορθές σε κάποιο βαθμό, σε κάποιο βαθμό, όμως, μπορούν να αποβούν επικίνδυνα λανθασμένες. Δίνοντας έμφαση πρωτίστως στις ομοιότητες των δύο κοινοτήτων, οι Ελληνοκύπριοι αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν τις θεμελιώδεις διαφωνίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων, οι οποίες τις κρατούν χωρισμένες. Από την άλλη, δίνοντας έμφαση στις διαφορές, οι Τουρκοκύπριοι δημιουργούν μια αρνητική κατάσταση η οποία θα κάνει τη συμβίωση μετά από μια λύση σχεδόν αδύνατη.

Έχω δει σχεδόν κάθε ομάδα με την οποία δούλεψα στην Κύπρο να περνά ένα στάδιο κατά το οποίο οι μεν Ελληνοκύπριοι τρομάζουν με τη διαφορά των απόψεών τους με αυτές των Τουρκοκυπρίων συναδέλφων τους, οι δε Τουρκοκύπριοι συνεχώς αγωνίζονται να συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχει μεγαλύτερη ομοιότητα μεταξύ των δύο ομάδων από ό,τι περίμεναν. Είναι αναγκαίο άτομα και ομάδες να αναπτύξουν μια πιο ισορροπημένη εικόνα, κοντινότερη στη πραγματικότητα της Κύπρου, η οποία θα τους φέρει σε μια καλύτερη θέση να εργαστούν μαζί σε πραγματικές συνθήκες συνεταιρισμού, με εμπιστοσύνη, εμπάθεια και σεβασμό.

¹ Είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη ότι οι επαφές που έγιναν μετά τον Απρίλιο του 2003 επηρέασαν τις εικόνες αυτές με τρόπο που δεν μπορούμε ακόμα να γνωρίζουμε. Θα ήταν χρήσιμο να γινόταν ακόμα μία σειρά εργασιών κατά τα οποία να ερευνοούνταν ερωτήματα σε σχέση με τις εικόνες της μίας κοινότητας για την άλλη. Κάποια πρόσφατη τελική εργασία του Ζήνωνα Σεβέρη, «Οι Επιπτώσεις Του Ανοίγματος Της Πράσινης Γραμμής Στους Ελληνοκύπριους Νέους Και Η Αντίληψη Ταυτότητάς Τους» είναι μία από τις πρώτες ερευνητικές εργασίες που ερευνά το ερώτημα αυτό. Διαβάζοντας αυτό το κεφάλαιο, πιθανόν να σκεφτείτε τρόπους με τους οποίους οι εικόνες που παραχωρούνται, χαρακτηριστικές του ευρύτερου πληθυσμού πριν το 'άνοιγμα', θα μπορούσαν να έχουν αλλάξει ή να αλλάζουν, ώστε να μειώνεται η αρνητική τους επίδραση.

6. ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ¹

Δεν νιώθω ολοκληρωμένος όταν η χώρα μου είναι μοιρασμένη. Ένα μέρος μου λείπει. Νοσταλγώ την Κερύνεια, την Καρπασία, και περισσότερο απ' όλα το χωριό της μητέρας μου, τη Λάπηθο. Περισσότερο απ' όλα, όμως, πονώ γιατί οι Τουρκοκύπριοι δεν είναι πια μέρος της ζωής μου.

Ελληνοκύπριος δημοσιογράφος

Είμαι ευγνώμων για την ελευθερία μου, ότι μπορούμε να ζούμε χωρίς φόβο από τους Έλληνες. Η ψυχή μου όμως προβληματίζεται. Κουβαλώ πάντα ένα βάρος μαζί μου. Λέγεται κυπριακό πρόβλημα, και είναι μέρος μου.

Τουρκοκύπριος ειρηνευτής

Οι συγκρούσεις συχνά ξεκινούν και διατηρούνται λόγω πολιτικών φιλοδοξιών, από δίψα για στρατιωτική κυριαρχία, μέσα από μάχη για οικονομικό πλεονέκτημα, προς αναζήτηση πηγών και του ελέγχου τους, ή μετά από γεωπολιτικούς ελιγμούς εκ μέρους των μεγάλων δυνάμεων. Υπάρχει όμως άραγε και κάτι βαθύτερο, πιο ανθρώπινο, που πλανάται πίσω από τέτοια σκηνικά;

Παρόλο που πρέπει να αναγνωρίσουμε την άμεση επίδραση των πιο 'ορατών' παραγόντων, όπως αυτοί που αναφέραμε πιο πάνω, πιστεύω ότι το στοιχείο που κρύβεται πίσω από όλες τις συγκρούσεις,

ειδικά αυτών που επίκεντρό τους είναι οι εθνικές ομάδες, είναι το πώς αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τους άλλους. Πόσο διαφορετικά βλέπουν οι ομάδες αυτές τον εαυτό τους; Τι είδους εικόνα έχουν ο ένας για τον άλλο; Πώς αυτές οι διαφορές και η αντίληψη του εαυτού τους με αυτές της άλλης ομάδας συγκρούονται; Πώς βοηθούν να δημιουργηθούν διαφορετικές αντιλήψεις για το μέλλον; Πώς η εικόνα της κάθε ομάδας για τον εαυτό της απειλείται από την άλλη ομάδα; Μπορεί η σύγκρουση από μόνη της να έχει γίνει απαραίτητη στο πως οι ομάδες βλέπουν τον ίδιο τους τον εαυτό; Πιστεύω ότι αυτά και άλλα ερωτήματα περί ταυτότητας είναι καίρια στο να εγκαθιδρυθούν δεσμοί μεταξύ των δύο κοινοτήτων της Κύπρου.

Οι συγκρούσεις επηρεάζονται με πολλούς τρόπους από θέματα ταυτότητας. Η σύγκρουση από μόνη της συνήθως περιστρέφεται γύρω από διαφορές στο πώς η κάθε ομάδα αντιλαμβάνεται τον εαυτό της, ειδικότερα σε σχέση με την άλλη ομάδα. Οι διαφορετικές αυτές αντιλήψεις από μόνες τους θα μπορούσαν ίσως να είχαν οδηγήσει τις δύο ομάδες στη σύγκρουση και συνήθως παροξύνουν το διχασμό και κάνουν την επανένωση σχεδόν αδύνατη. Κατακερματίζεται η εμπιστοσύνη, εκτοξεύονται κατηγορίες, οι πληγές διαπύονται και η ελπίδα χάνεται. Εάν στο παρελθόν μάλιστα ζούσαν μαζί, τότε ο ορισμός του ενός για τον άλλο συμπεριλαμβάνει τη σχέση που μοιράστηκαν. Ο διαχωρισμός διαλύει τη συλλογική ταυτότητα, καθιστώντας τόν επαναπροσδιορισμό της αναγκαίο. Για να επιτευχθούν οι κατάλληλες συμφωνίες μεταξύ των δύο πλευρών, αυτά τα θέματα ταυτότητας θα πρέπει να συζητηθούν².

Τα θέματα ταυτότητας στην Κύπρο, κατά κάποιο τρόπο παρουσιάζονται ως ξεκάθαρα. Υπάρχουν δύο γεωγραφικά προκαθορισμένες ζώνες, οι οποίες κατοικούνται και διοικούνται από μία κυρίως εθνική ομάδα. Η κάθε κοινότητα χρησιμοποιεί πάντα την ίδια ετικέτα για τον εαυτό της – οι Τουρκοκύπριοι στο βόρειο μέρος και οι Ελληνοκύπριοι στο νότιο. Οι Τουρκοκύπριοι είναι κυρίως τουρκόφωνοι και θεωρούν τους εαυτούς τους Μουσουλμάνους, περηφανεύονται για την Οθωμανική τους κληρονομιά και θεωρούν τους εαυτούς τους ανθρώπους με Ευρωπαϊκό προσανατολισμό και κατεύθυνση. Οι Ελληνοκύπριοι είναι κυρίως ελληνόφωνοι, ανήκουν στην Χριστιανική Ορθόδοξη Εκκλησία, περηφανεύονται για τον Ελληνισμό τους και

προσανατολίζονται προς την Ευρώπη και τη Δύση. Σε ένα ξένο ίσως να ήταν εύκολο να δει τους Τουρκοκύπριους ως μέρος της Τουρκίας και τους Ελληνοκύπριους ως μια προέκταση της Ελλάδας – αποκλειστικά ως μεθορείους των αντίστοιχων μητέρων πατρίδων.

Η πραγματικότητα στην Κύπρο, όμως, είναι πολύ πιο πολύπλοκη. Η πολύπλευρη φύση των κυπριακών ταυτοτήτων και η επίδρασή της στο πρόβλημα διαφάνηκαν κατά τη διάρκεια εργαστηρίων τα οποία οργάνωσα για ομάδες πολιτών την τελευταία δεκαετία. Στα περισσότερα από αυτά τα εργαστήρια, η συζήτηση καθοδηγήθηκε από δύο ερωτήματα, το πρώτο από τα οποία τέθηκε με σκοπό να παραγάγει και να αποσαφηνίσει ιδέες και το δεύτερο για να ερευνήσει τη σχέση ανάμεσα σε αυτές τις ιδέες. Στην κάθε ομάδα προσπαθήσαμε να δημιουργήσουμε μια δομική επίδραση η οποία αντιπροσώπευε το σύστημα γύρω από το οποίο περιστρεφόταν η συζήτηση της κάθε ομάδας. Στην κεντρική ομάδα με την οποία δούλεψα πρώτα, αρχικά ερευνήσαμε τα εμπόδια στις ειρηνευτικές προσπάθειες στην Κύπρο και ακολούθως τους στόχους της ομάδας στις ειρηνευτικές δραστηριότητες. Στις υπόλοιπες ομάδες εξετάσαμε θέματα που αντιμετωπίζουν οι νέοι της Κύπρου, δυσκολίες που προκύπτουν από την αυξανόμενη συνεργασία των νέων επιχειρηματιών, παράγοντες που οδηγούν σε πόνο και δεινά στην Κύπρο, εμπόδια στη συνεργασία ανάμεσα στις ειρηνευτικές ομάδες πολιτών στην περιοχή και άλλα θέματα. Το θέμα συζήτησης των εργαστηρίων δεν ήταν ποτέ η ταυτότητα, όμως σε όλες τις περιπτώσεις οι συζητήσεις περιστράφηκαν κυρίως γύρω από αυτό.

Εκτός από τα εργαστήρια, οργάνωσα και αρκετά σεμινάρια που έθεταν συγκεκριμένα ερωτήματα για το θέμα της ταυτότητας. Για παράδειγμα, συζητήσαμε ερωτήματα σχετικά με το πώς αντιλαμβάνεται ο κάθε ένας τον «άλλο» και τον εαυτό του και πώς θεωρεί πως τον βλέπει ο άλλος. Σε ένα από αυτά τα σεμινάρια, περάσαμε έξι ώρες ερευνώντας πώς αντιλαμβάνονται οι συμμετέχοντες τον εαυτό τους μέσα από τη δική τους κοινωνία και απέναντι στην άλλη κοινότητα. Ο βασικός σκοπός τού σεμιναρίου αυτού ήταν να βρούμε πώς τα θέματα ταυτότητας επηρεάζουν το Κυπριακό πρόβλημα. Στα αρχικά στάδια της συζήτησης, ζητήθηκε από τα μέλη τής ομάδας αυτής να απαντήσουν στο ερώτημα: Ποια συναισθήματα και ποια πιστεύω είναι

συνδεδεμένα με την ταυτότητά μου ως Τουρκοκυπρίου ή Ελληνοκυπρίου; Ακολουθώντας, ερευνήσαμε τα κυριότερα στοιχεία των παραπάνω δηλώσεων και τα χωρίσαμε σε έξι κατηγορίες (Βλέπε Πίνακα 1).

Στο επόμενο μέρος θα ασχοληθώ με το καθένα από αυτά τα στοιχεία λεπτομερώς, με παρατηρήσεις βασισμένες στις πληροφορίες που μάζεψα από τα σεμινάρια ταυτότητας. Μέρος επίσης των παρατηρήσεών μου εξάγονται από συζητήσεις άλλων σεμιναρίων, καθώς και από σειρά σεμιναρίων που έγιναν τον Ιούλιο του 2001 και ασχολούνταν με τις προσπάθειες επαναπροσέγγισης στην περιοχή³.

Πριν συνεχίσω είναι απαραίτητο να τονίσω ότι υπήρχε ποικλομορφία μέσα στην κάθε κοινότητα και παρόλο που οι εσωτερικές διαφορές συνήθως επισκιάζονται από την πίστη της κάθε ομάδας στον 'εθνικό σκοπό', είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι καμιά ομάδα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ως ένα συμπαγές σύνολο. Η ποικλομορφία αυτή ήταν εμφανής και μέσα στα εργαστήρια. Μερικές φορές οι πιο έντονες συζητήσεις γίνονταν ανάμεσα σε μέλη της ίδιας ομάδας αντί με μέλη της άλλης κοινότητας. Οι περιγραφές που θα παραθέσω λοιπόν, είναι γενικευμένες παρατηρήσεις που προέκυψαν από τα σεμινάρια. Είναι άστοχο και παραπλανητικό να θεωρήσουμε ότι όλοι οι Τουρκοκύπριοι και όλοι οι Ελληνοκύπριοι συγκεντρώνουν όλα ή ακόμα και περισσότερα από τα χαρακτηριστικά που θα παρουσιάσουμε. Κυριάρχησε παρόλα αυτά μια ομοφωνία μέσα στην κάθε ομάδα ότι τα πιστεύω και τα αισθήματα που συζητήθηκαν ήταν αντιπροσωπευτικά του γενικού πληθυσμού και είναι βάσιμοι οδηγοί στο πως βλέπουν οι άνθρωποι τον εαυτό τους.

Είναι χρήσιμο να έχουμε υπόψην όταν διαβάζουμε τα επόμενα μέρη ότι οι αντιλήψεις που αναφέρονται αναδείχθηκαν μέσα από τα εργαστήρια και τα σεμινάρια τα οποία λειτούργησαν σε δικοινοτικό περιβάλλον. Τα αποτελέσματα δεν είναι προϊόν κοινωνικο-επιστημονικής μελέτης σε θέματα ταυτότητας στην Κύπρο. Έτσι, κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι οι ιδέες που περιγράφονται εδώ αντανακλούν πρωτίστως τις ιδέες των ατόμων που έλκονται στις δικοινοτικές ομάδες και όχι του πληθυσμού ως συνόλου. Παρόλα αυτά, τα άτομα των δικοινοτικών ομάδων αντιπροσώπευαν ένα ευρύ φάσμα Κυπρίων και τους είχε ζητηθεί να παρουσιάσουν όχι μόνο τις δικές τους απόψεις αλλά και αυτές που

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Τουρκοκύπριοι	Ελληνοκύπριοι
ΔΕΣΜΟΙ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΠΑΤΡΙΔΑ	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Περηφάνεια για την Οθωμανική κληρονομιά, Τουρκική γλώσσα, Μουσουλμανική θρησκεία ■ Αυξανόμενη ανησυχία για το βαθμό επιρροής της Τουρκίας στα εσωτερικά θέματα 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Κληρονόμοι του Ελληνικού πολιτισμού, μέλη της Ελληνικής κοινότητας, μέρος της Ορθόδοξης θρησκείας, περηφάνεια για τη συμβολή τους στο Δυτικό πολιτισμό ■ Σύγχυση για τη σχέση μεταξύ της Ελληνικής και της Κυπριακής κληρονομιάς, δυσπιστία προς τις Ελληνικές προθέσεις για την Κύπρο
ΔΕΣΜΟΙ ΜΕ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Δεσμοί με τη γη, περηφάνεια για τον πλούτο της κουζίνας τους, Κυπριακή διάλεκτος Διαχωρισμός από το λαό της Τουρκίας 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Δεσμοί με ολόκληρο το νησί, δεσμοί με τα μέρη όπου γεννήθηκαν, περηφάνεια για την Κυπριακή ιστορία, Κυπριακή διάλεκτος ■ Διαχωρισμός από το λαό της Ελλάδας
ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Δεινά μέσα από πολλά προβλήματα, δυσκολίες επιβίωσής τους ως Τουρκοκυπρίων, περιορισμένη οικονομική δυνατότητα ■ Σκαλωμένοι ανάμεσα στην Τουρκία και τους Ελληνοκύπριους, αβοήθητοι, θύματα των καταστάσεων 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Αίσθηση του ατελείου, έλλειψη ελευθερίας μετακίνησης στο το νησί μου, πίκρα για το παρελθόν ■ Συμβιβάζονται συνεχώς, θύματα των μεγάλων δυνάμεων, σε αδύνατη θέση, δυνατό αίσθημα επιβίωσης
ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Τους συμπεριφέρονται όπως συμπεριφέρονται σε μειονότητα, διαχωρισμός ως προς θρησκεία και γλώσσα αίσθημα ανασφάλειας ■ Διάθεση για διάλογο, διάθεση για ειρήνευση 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Επηρεασμένοι από το διχασμό. ■ Αναζήτηση ομοιοτήτων, διάθεση για επανένωση
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Στενοί οικογενειακοί δεσμοί, γερές γειτονικές σχέσεις, έμφαση στα κοινωνικά γεγονότα ■ Παθητικότητα στους χειρισμούς δύσκολων καταστάσεων, ανεκτικότητα προς τους άλλους 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Στενοί οικογενειακοί δεσμοί, γερές γειτονικές σχέσεις, έμφαση στα κοινωνικά γεγονότα ■ Ειρηνικοί στις διαθέσεις τους, πονόψυχοι, συναισθηματικοί, εργατικοί
ΔΕΣΜΟΙ ΜΕ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Ταύτιση με την Ευρώπη, κοσμοπολίτες, ανεπάρκεια γνώσεων για τα διεθνή πεπραγμένα ■ Παρεξηγημένοι από τη διεθνή κοινότητα 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ταύτιση με την Ευρώπη, έμφαση στο διεθνή νόμο και τα ανθρώπινα δικαιώματα, έχουν αυτοπεποίθηση στο διεθνές σκηνικό ■ Καχύποπτοι με άλλους πολιτισμούς, επίρρηση ευθυνών στη διεθνή κοινότητα για τα προβλήματα

ακούγονται στην ευρύτερη κοινωνία που αντιπροσώπευαν. Είναι λοιπόν ορθό να δούμε τη συζήτηση που ακολουθεί ως αντιπροσωπευτική της ευρύτερης κοινωνίας. Εν πάση περίπτωση, οι ιδέες που παρατίθενται μπορούν απλά να χρησιμοποιηθούν ως κίνητρο προς συζήτηση και διαπραγματέυση, τόσο σε δικοινοτικά όσο και σε μονομερή περιβάλλοντα.

ΔΕΣΜΟΙ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΠΑΤΡΙΔΑ

Το θέμα που αναδείχθηκε κυρίαρχο μέσα από τα εργαστήρια ήταν η δυνατή σχέση που νιώθουν οι δύο κοινότητες με τη μητέρα πατρίδα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρονται αντίστοιχα στην Τουρκία και την Ελλάδα. Για τους Τουρκοκύπριους, ο δεσμός αυτός είναι σχετικά ευθύς. Βλέπουν τον εαυτό τους ως μέρος του ευρύτερου Τουρκικού πληθυσμού που ζει όχι μόνο στη Τουρκία αλλά και σε άλλες χώρες της περιοχής. Η Τουρκική γλώσσα ήταν πάντα ένα κύριο χαρακτηριστικό του τρόπου με τον οποίο αυτοπροσδιορίζονται και δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην ποίηση και στην λογοτεχνία της Τουρκικής γλώσσας. Περηφανεύονται για τους Οθωμανούς προγόνους τους, μία αυτοκρατορία την οποία θεωρούν ως την πιο ανεκτική και ποικιλόμορφη στην παγκόσμια ιστορία και που συνεισέφερε μερικές από τις πιο προοδευτικές ιδέες στα μοντέρνα έθνη, ειδικά σε χώρες οι οποίες εμπεριέχουν πολλές κουλτούρες μέσα στα σύνορά τους. Οι Τουρκοκύπριοι θεωρούν τους εαυτούς τους κοσμικούς Μουσουλμάνους, τηρώντας τις Ισλαμικές θρησκευτικές αργίες και τα έθιμα, όπως γάμους και κηδείες, χωρίς όμως να τηρούν φανατικά τις παραδοσιακές λατρείες ή παραδόσεις σε σχέση με τις ενδυμασίες, την καθημερινή προσευχή ή την καθημερινή προσέλευση στα τεμένη κ.ο.κ. Στο μεγαλύτερο μέρος τους, αισθάνονται έντονα ευθυγραμμισμένοι με τους θεσμούς και τον πολιτισμό της Τουρκίας και παρηγορούνται από το γεγονός ότι βρίσκονται τόσο κοντά στους προγόνους τους και τη γη από όπου οι προπάτορες τους μετανάστευσαν πριν από σχεδόν 400 χρόνια. Όπως θα φανεί αργότερα στο βιβλίο, όμως, οι Τουρκοκύπριοι διαχωρίζουν τους εαυτούς τους από τους εποίκους, ιδιαίτερα τους θρησκευτικά συντηρητικούς έποικους που ήρθαν από την Ανατολία πιο πρόσφατα, ο δικός τους όμως δεσμός με την Τουρκία παραμένει αδιαμφισβήτητος.

Για τους Ελληνοκύπριους οι δεσμοί με τη μητέρα πατρίδα είναι πιο πολύπλοκοι. Βλέπουν καθαρά τον εαυτό τους ως μέρος του Ελληνικού πολιτισμού, ως μέρος του ευρύτερου Ελληνικής κοινότητας και ως μέρος της Ελληνικής ιστορίας. Ενδυναμώνονται από την Ελληνική γλώσσα, τον πλούτο του λεξιλογίου της και οι περισσότεροι ποιητές και συγγραφείς τους χρησιμοποιούν τη γλώσσα με επιδεξιότητα στη συγγραφή διεθνώς αναγνωρισμένων έργων. Περηφανεύονται από τις επιτυχίες και τη συμβολή των Ελλήνων, που θεωρούνται δημιουργοί των βασικών ιδεών της δημοκρατίας που βρίσκουμε σήμερα στα κράτη του δυτικού κόσμου, της φιλοσοφίας, της επιστήμης, της ιατρικής, της ψυχολογίας, της φιλολογίας και των καλών τεχνών. Η Χριστιανική Ορθόδοξη θρησκεία αποτελεί ένα μεγάλο μέρος της ταυτότητάς τους, καθορίζοντας γιορτές, πανηγύρεις και έθιμα στην καθημερινή τους ζωή όπως οι γεννήσεις, οι γάμοι, οι θάνατοι, κανέναν τους όμως δεν θεωρεί τον εαυτό του θρησκόληπτο και λίγο θεωρούν ότι η εκκλησία καθορίζει την καθημερινή τους ζωή. Σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους όμως, δεν νιώθουν συνδεδεμένοι με το τρόπο ζωής και τους θεσμούς των Ελλήνων αδελφών τους και σε κάποιο βαθμό απεχθάνονται τους Έλληνες, συζητώντας πόσο συχνά τους μεταχειρίζονται ως υποδεέστερους πολίτες. Ακόμα και όταν παρηγορούνται με τις υποσχέσεις της Ελληνικής κυβέρνησης να τους προστατεύσει από εξωτερικές απειλές, δεν πιστεύουν ότι οι Έλληνες θα μπορούσαν ή ότι θα το έπρατταν εάν οι συνθήκες το απαιτούσαν. Από την άλλη, φαίνεται ότι χρειάζονται αυτή τη σιγουριά και την ασφάλεια η οποία τους προσφέρεται από την Ελλάδα. Ταυτοχρόνα είναι καχύποπτοι για τις προθέσεις της Ελλάδας για την Κύπρο, θεωρώντας τους άμεσα υπεύθυνους για τα γεγονότα που οδήγησαν το νησί στον πόνο και την απογοήτευση. Τέλος, εκφράζουν αβεβαιότητα για την Ελληνικότητα της κληρονομιάς τους, αφού αυτή έχει δεχτεί τόσες επιδράσεις από πολλούς άλλους κατακτητές στην Κύπρο. Γενικά, παρά τις αμφισβητήσεις και τη σύγχυση που επικρατεί, οι Ελληνοκύπριοι ταυτίζονται με τη μητέρα πατρίδα και περηφανεύονται για την ταυτότητά τους αυτή.

Η διαφορά στα αισθήματα των Ελληνοκυπρίων προς την Ελλάδα με αυτά των Τουρκοκυπρίων για την Τουρκία, εξηγείται μερικώς στη διαφορά των ιστορικών περιστάσεων που αντιμετώπισαν. Η Ελληνική επιρροή στην Κύπρο πάει πίσω περισσότερο από 3000

χρόνια, από τότε που οι πρώτοι Έλληνες άποικοι έφτασαν στην Κύπρο μετά τον Τρωικό πόλεμο, όπως περιγράφεται από τον Όμηρο, ενώ η Τουρκική παρουσία στην Κύπρο εμφανίζεται μόνο πριν από 400 χρόνια όταν η Οθωμανική αυτοκρατορία κατέκτησε το νησί. Ενώ η Τουρκική περίοδος, εκτός από τη διακοπή από την Αγγλική αποικιοκρατία παρέμεινε συνεχής τα 400 αυτά χρόνια, η Ελληνική επιρροή στην Κύπρο εναλλάσσεται ιστορικά με τις κατακτήσεις των Φοινίκων, των Ασσυρίων, των Αιγυπτίων, των Ρωμαίων, της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, των Λουσινιανών, των Ενετών, της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αγγλικής αποικιοκρατίας. Παρόλο λοιπόν που η Ελληνική γλώσσα και κουλτούρα επεκράτησαν με το πέρασμα του χρόνου, οι περίοδοι των παραπάνω επιδρομών και κατακτήσεων άφησαν τα σημάδια τους στο νησί. Πολλοί Ελληνοκύπριοι τονίζουν την αδιάσπαστη αυτή αλυσίδα της Ελληνικής τους ταυτότητας, δεν πείθουν όμως πάντα, ακόμα και τους εαυτούς τους. Επιπλέον, η φυσική απόσταση από την μητέρα πατρίδα, την Ελλάδα (500 χιλιόμετρα από την Αθήνα), είναι μεγαλύτερη από αυτήν των Τουρκοκυπρίων από την Τουρκία (η Τουρκική ακτή απέχει μόνο 40 χιλιόμετρα από τις ακτές της Κύπρου), δημιουργώντας ακόμα και ψυχολογικά εμπόδια στο να διατηρηθούν οι δεσμοί τους με τους μακρινούς γείτονες τους. Ακόμα ένας παράγοντας είναι η αναλογία των Τουρκοκυπρίων σε πληθυσμό, 120,000 Τουρκοκύπριοι σε ολικό πληθυσμό 65 εκατομμυρίων Τούρκων σε σύγκριση με 650,000 Ελληνοκύπριους σε σύνολο 10 εκατομμυρίων Ελλήνων. Οι Ελληνοκύπριοι δεν νιώθουν να καταβάλλονται από το πληθυσμιακό μέγεθος της Ελλάδας και τους είναι έτσι πιο εύκολο να συμπεριφερθούν και να ενεργούν ανεξάρτητοι, σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους που περιορίζονται υπό το βάρος του τεράστιου πληθυσμού της Τουρκίας. Τέλος, ο ρόλος της Ελλάδας στα γεγονότα του 1974 και το πραξικόπημα που ομολογουμένως οδήγησε στην Τουρκική εισβολή είναι πράξεις που καταδικάζονται αμέσως από τους Ελληνοκύπριους ως παρεμβολές στα εσωτερικά τους και απόδειξη της έλλειψης προστασίας από τους Έλληνες, οι οποίοι δεν βοήθησαν τους Ελληνοκύπριους να αμυνθούν κατά του Τούρκου εχθρού. Αντίθετα, οι Τουρκοκύπριοι εκφράζονται με ευγνωμοσύνη προς την Τουρκία για την επέμβασή της το 1974 και αντιμετωπίζουν την επέμβαση αυτή ως σωτήρια για την κοινότητα τους.

ΣΤΟΡΓΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Εκτός από τους δεσμούς των δύο κοινοτήτων με τις αντίστοιχες πατρίδες τους, τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι δηλώνουν στενά συνδεδεμένοι με την Κύπρο. Οι Τουρκοκύπριοι δίνουν έμφαση στην αγάπη τους για το νησί, τις ρίζες τους στο χώμα του και το συναισθηματικό δεσμό τους με το τοπίο του, τις μυρωδιές του, τα χρώματά του, τους ήχους του και τα καλοκαιρινά βραδινά αεράκια του. Σχολιάζουν τη μοναδικότητα της Κυπριακής διαλέκτου, της τοπικής κουζίνας τους και των άλλων πολλών τοπικών εθίμων τους. Περηφανεύονται επίσης για την προσωπική τους ταυτότητα την οποία ξεχωρίζουν από αυτήν των Τούρκων αδελφών τους και διακηρύσσουν την εκκοσμίκευσή τους και την αντιπάθειά τους προς οτιδήποτε υπερβολικά θρησκευτικό.

Παρομοίως, οι Ελληνοκύπριοι σχολιάζουν εκτενώς το γεγονός ότι νιώθουν μέρος του νησιού, τις ανθρωπιστικές και φυσικές αξίες του Κυπριακού τοπίου, τους δεσμούς με τα βουνά και τις θάλασσες του, τις μυρωδιές και τα χρώματά του, τον ήλιο και τον αέρα του. Τονίζουν και αυτοί τη μοναδικότητα της Κυπριακής διαλέκτου και βρίσκουν τις ρίζες της στην Ομηρική Ελλάδα, δίνοντας έμφαση, όπως και οι Τουρκοκύπριοι, στους τρόπους με τους οποίους η δική τους κουλτούρα φέρει μία μοναδικότητα σε σύγκριση με αυτήν των Ελλήνων αδελφών τους. Αντίθετα όμως από τους Τουρκοκυπρίους, ισχυρίζονται ότι η ιστορία της εποίκησης του νησιού πάει πίσω 8000 χρόνια, αναγνωρίζοντας ότι πολλά μνημεία κτίστηκαν από τους προγόνους τους πολύ πριν από τη Ελληνική εποχή. Τονίζουν επίσης τη διεθνή αναγνώριση της οποίας χαίρει η κυβέρνησή τους και το γεγονός ότι η Κύπρος είναι ανεξάρτητο κράτος με διεθνή πολιτική. Αντίθετα, επίσης, από τους Τουρκοκύπριους, δεν υπήρξαν πρόθυμοι να εγκαταλείψουν το νησί, ακόμα και όταν οι συνθήκες ήταν δυσοίωνες και το μέλλον φαινόταν αβέβαιο. Τέλος, οι Ελληνοκύπριοι τονίζουν εμφατικά τους δεσμούς τους με ολόκληρο το νησί και αποδίδουν μεγάλη σημασία στη γενέτειρά τους (τόσο στο μέρος, π.χ. το χωριό, όσο και στο περιβάλλον του).

Πέρα από αυτές τις διαφορές, τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι εξέφρασαν παρόμοια συναισθήματα στοργής προς την πατρίδα τους. Αυτά αντικατοπτρίζει το νόημα που δίνουν και οι

δύο κοινότητες στο ένα από τα δύο συνθετικά της ονομασίας τους. Οι διαφορές που παρουσιάστηκαν ανάμεσα στις απόψεις των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων παραμένουν παρόλα αυτά σημαντικές. Η διάκριση των 8000 χρόνων ιστορίας στην οποία δίνουν ιδιαίτερη σημασία οι Ελληνοκύπριοι, δεν είναι τυχαία – διδάχτηκαν στα μαθήματα ιστορίας ότι είναι οι ιθαγενείς του νησιού και ότι οι Τουρκοκύπριοι είναι πρόσφατη άφιξη στην Κύπρο. Η διεθνής αναγνώρισή τους είναι ένα άλλο μέρος της εικόνας που έχουν για τον εαυτό, αναπόσπαστο από τον καθορισμό της ταυτότητας τους – αντλώντας μέρος της νομιμότητάς τους από το νομικό κατεστημένο του μόνου αναγνωρισμένου αντιπροσώπου της Κύπρου διεθνώς. Τέλος η έμφαση στους δεσμούς των Ελληνοκυπρίων με ολόκληρο το νησί διαφέρει και ξεχωρίζει από αυτήν των Τουρκοκυπρίων. Η επίσημη θέση των Ελληνοκυπρίων είναι ότι όλοι οι Κύπριοι θα πρέπει να έχουν ελευθερία διακίνησης σε όλο το νησί, κάτι που έχει σφυρηλατηθεί στο μυαλό κάθε Ελληνοκυπρίου για χρόνια. Για πολλούς από αυτούς, η γενέτειρά τους (ή των γονέων τους) βρίσκεται σε κατεχόμενο έδαφος και κρατώντας ζωντανή τη μνήμη των τοποθεσιών αυτών είναι κρατούν ζωντανή την ελπίδα ότι θα ξαναγυρίσουν. Για τους Τουρκοκύπριους, όμως, η επιθυμία να γυρίσουν στις γενέτειρές τους στο νησί, ακόμα και αν αυτές βρίσκονται στο νότιο μέρος του, δεν ήταν τόσο έντονη, παρόλο που το πεθυμούν. Οι διαφορές μεταξύ των κοινοτήτων είναι κινητήριες δυνάμεις της σύγκρουσης και αποτελούν θέματα που είναι πολύ δύσκολο να επιλυθούν.

ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Πολύ λίγοι Ελληνοκύπριοι ή Τουρκοκύπριοι έζησαν κάποια εποχή χωρίς να γνωρίζουν το Κυπριακό πρόβλημα. Από τη δεκαετία του 1950 μέχρι σήμερα το πρόβλημα βρίσκεται στο επίκεντρο, καθορίζοντας την ύπαρξή τους. Υπέφεραν και οι δύο κοινότητες τόσο σωματικά τραύματα, όσο και ψυχολογικά, μέχρι σήμερα. Παρά την επίδραση του προβλήματος εξίσου και στις δύο κοινότητες, έχει επηρεάσει διαφορετικά την κάθε μια από αυτές. Για τους Τουρκοκύπριους το πρόβλημα αποτελεί μέρος της ταυτότητάς τους και του αγώνα τους για επιβίωση. Θεωρούν τους εαυτούς τους θύματα των Ελληνοκυπρίων και επιβιώσαντες ενός αγώνα, ο οποίος

τους στοίχισε μεγάλο πόνο και ταλαιπωρία, τα γεγονότα τα οποία οδήγησαν στη ταλαιπωρία αυτή τους υπενθυμίζονται συνεχώς. Νιώθουν θύματα μιας μεγάλης αδικίας και ότι καταδιώκονται από πολλές δυνάμεις. Οι Τουρκοκύπριοι πιστεύουν έντονα ότι αξίζουν κάτι καλύτερο ως κοινότητα, τόσο στο θέμα τής αναγνώρισης όσο και σε οικονομικές ευκαιρίες.

Η ταυτότητα των Ελληνοκυπρίων είναι εξίσου συνδεδεμένη με τον αγώνα τους, αλλά για αυτούς ήταν αγώνας για δικαίωση, αγώνας για επανόρθωση των αδικιών που διαπράχθηκαν εις βάρος τους στο παρελθόν. Βλέπουν τους εαυτούς τους ως δεινοπαθήσαντες, η αιτία των δεινών όμως για αυτούς είναι η Τουρκία και η διεθνής κοινότητα, όχι οι Τουρκοκύπριοι. Νιώθουν διχασμένοι και ατελείς καθώς τους λείπουν οι βασικές ελευθερίες (κυρίως της διακίνησης). Κυριαρχεί ανάμεσα τους πίκρα για το παρελθόν και αβεβαιότητα για το μέλλον. Θεωρούν ότι συνεχώς υποχωρούν σε σχέση με το Κυπριακό χάριν της ειρήνης, τοποθετώντας έτσι τους εαυτούς τους σε πιο ευάλωτη θέση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

Παρά τις ομοιότητες που υπάρχουν σε κάποιο επίπεδο, οι διαφορές στην αντίληψη των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων απέναντι στο Κυπριακό πρόβλημα είναι ο κύριος παράγοντας για τον οποίο το Κυπριακό πρόβλημα παραμένει άλυτο. Ο αγώνας των Τουρκοκυπρίων ως κοινότητας για επιβίωση προσκρούει στον αγώνα των Ελληνοκυπρίων για κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Τα αισθήματα των Τουρκοκυπρίων για τους Ελληνοκύπριους ως τους υπεύθυνους της τραγωδίας τους αγνοούνται από τους Ελληνοκύπριους στην προσπάθεια των δεύτερων να κατοχυρώσουν το επιχείρημά τους ότι τα αίτια της δικής τους τραγωδίας βρίσκονται στα συμφέροντα δυνάμεων (ιδιαίτερα της Τουρκίας). Ο συνεχής κίνδυνος που αισθάνονται οι Ελληνοκύπριοι για αναγνώριση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας διεθνώς, ως ξεχωριστής οντότητας, που θα τους άφηνε σε πιο αδύνατη θέση διαπραγματευτικά, είναι ασυμβίβαστος με το αίσθημα απομόνωσης που έχουν οι Τουρκοκύπριοι ως κοινότητα διεθνώς. Επιπλέον, επικρατεί γενικά μια βαριά ατμόσφαιρα στο νησί όσο το πρόβλημα παραμένει άλυτο, που επηρεάζει την κοινωνική και ψυχολογική ευημερία όλων των Κυπρίων, καθώς και το πώς αντιμετωπίζουν τους εαυτούς τους.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Οι Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι ζουν μαζί στο μικρό αυτό νησί για περισσότερο από 400 χρόνια και οι δεσμοί που τους ενώνουν αποτελούν ένα σημαντικό κρίκο της ταυτότητας τους. Οι Τουρκοκύπριοι έχουν ξεκαθαρισμένο το γεγονός ότι η γλώσσα και η θρησκεία είναι αυτά που τους χωρίζουν από τους Ελληνοκύπριους. Έχει ήδη συζητηθεί το αίσθημα κατωτερότητας που νιώθουν ως συνέπεια των πολλών χρόνων οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής καταπίεσης. Οι Τουρκοκύπριοι εξέφρασαν συναισθήματα ανασφάλειας απέναντι στους Ελληνοκύπριους, καθώς αισθάνονται να απειλούνται από τη μεγαλύτερη σε μέγεθος κοινότητα και αναγκασμένοι να προστατεύονται ενάντια στη προκατάληψη και την εκμετάλλευση που έζησαν. Απεχθάνονται την αντιμετώπισή τους από τους Ελληνοκύπριους ως μειονότητα. Παράλληλα ωστόσο, επιδεικνύουν έντονη διάθεση για συνέχιση του διαλόγου, διάθεση για άμεση επικοινωνία και εμπορική συναλλαγή και διάθεση για εξεύρεση τρόπων ειρήνευσης.

Οι Ελληνοκύπριοι τονίζουν τις ομοιότητες τους με τους Τουρκοκύπριους, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ότι σπάνια σκέφτονται τις διαφορές μαζί τους. Εκφράζουν διάθεση συμβίωσης με τους Τουρκοκύπριους σε κλίμα ειρήνης. Αντιπαθούν κάθε είδους διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων και θεωρούν τους εαυτούς τους υπεροπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο των δικών τους όσο και των γειτόνων τους.

Είναι ξεκάθαρο ότι καμία από τις δύο κοινότητες δεν αισθάνεται ολοκληρωμένη χωρίς την άλλη, παρόλο που ήταν πιο ξεκάθαρο ανάμεσα στους Ελληνοκύπριους παρά ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους. Λόγω της μειονοτικής τους υπόστασης (πληθυσμιακής, οικονομικής και πολιτικής), οι Τουρκοκύπριοι αναγνωρίζουν τις διαφορές τους από τους Ελληνοκύπριους και θεωρούν τις διαφορές αυτές γεγονός εδώ και καιρό. Οι Ελληνοκύπριοι, όμως, που υπήρξαν η κυβερνώσα πλειονότητα για το μεγαλύτερο μέρος του εικοστού αιώνα, έχουν παραγνωρίσει ή ακόμα και αγνοήσει τις διαφορές μεταξύ τους και των Τουρκοκυπρίων. Κατά πολλούς τρόπους, η βασική διαφορά στο πώς η κάθε ομάδα βλέπει τον εαυτό της σε σχέση με τον άλλο πυροδοτεί την αντιπαράθεση, οδηγώντας σε

ασυμβίβαστες σχέσεις για το πώς οι δύο κοινότητες πρέπει να σχετίζονται μεταξύ τους. Η επιμονή των Ελληνοκυπρίων για συμβίωση στο νησί βρίσκει αντίθετη τη θεωρία των Τουρκοκυπρίων ότι το μέλλον της Κύπρου βασίζεται σε κατάλληλο διακανονισμό μεταξύ των δύο κοινοτήτων που θα εγγυάται την ειρηνική συνύπαρξη των δύο πλάι πλάι.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Παρά το γεγονός ότι μιλούν διαφορετική γλώσσα, έχουν διαφορετική θρησκεία και τόσο διαφορετικές απόψεις για την ιστορία τους και τη σημερινή κατάσταση στην Κύπρο, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι μοιράζονται πολλά κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Τα άτομα και των δύο κοινοτήτων ορίζουν τον εαυτό τους μέσα στα πλαίσια των οικογενειακών δεσμών, ενώ η προσωπική τους ταυτότητα είναι στενά συνδεδεμένη με αυτήν των γονιών τους, των παιδιών τους και των συγγενών τους. Η γειτονιά αποτελεί ένα επίσης σημαντικό χαρακτηριστικό των ατόμων, ενώ η ιστορία και ο χαρακτήρας του τόπου διαμονής καθορίζει την εικόνα την οποία έχουν για τον εαυτό τους. Η αλληλοβοήθεια και η συμπαράσταση στον συνάνθρωπό τους σε ώρα ανάγκης είναι επίσης ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των Κυπρίων. Ταυτόχρονα όμως, είναι περίεργοι για τις υποθέσεις των γειτόνων τους και επικρατεί η γνώμη και στις δύο κοινότητες ότι οι άνθρωποι έχουν τη τάση να μιλούν 'πίσω από τη πλάτη' του άλλου. Η ζωή και των δύο κοινοτήτων περιστρέφεται γύρω από κοινωνικές δραστηριότητες και το φαγητό αποτελεί το κέντρο κάθε κοινωνικής συνάντησης. Παρόλο που υπάρχουν κάποιες διαφορές στην κουζίνα των δύο κοινοτήτων, τα φαγητά είναι σχεδόν πανομοιότυπα και όλοι υποδεικνύουν το χαλούμι και τη σουβλα ως δύο από τα αγαπημένα τους εδέσματα. Τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι θεωρούν τους εαυτούς τους φιλικούς προς τους άλλους, φιλόξενοι προς τους καλεσμένους τους και πρόθυμοι να μάθουν για άλλες κουλτούρες.

Η μουσική, ο χορός και η τέχνη είναι αδιάσπαστα στοιχεία της κοινωνικής ζωής τους, ενώ οι παραδοσιακές τους ενδυμασίες, τα όργανά τους, οι μελωδίες τους και οι καλλιτεχνικές τους εκφράσεις

είναι αρκετά όμοιες. Τόνισαν και οι δύο κοινότητες την αγάπη τους για το χορό τσιφτετέλι, ένα λαϊκό χορό με ρίζες στη Μέση Ανατολή. Αναγνωρίζουν και οι δύο την τάση τους να είναι χαλαροί σε ζητήματα χρόνου, τονίζοντας τη συνήθειά τους να καταφθάνουν αργοπορημένοι σε συναντήσεις ή να αφήνουν τα πράγματα για την τελευταία στιγμή. Υπάρχουν αρκετές κοινές εκφράσεις στην καθομιλουμένη και των δύο κοινοτήτων και πολλές κοινές λέξεις και φράσεις στο λεξιλόγιό τους, καθώς και αμέτρητες κοινές συνήθειες στους τρόπους επικοινωνίας τους – και οι δύο ομάδες τόνισαν ότι συνήθως μιλούν πολλοί την ίδια ώρα σε κοινωνικές (ή άλλου είδους) συζητήσεις και ότι κατά τις περισσότερες επισκέψεις τους περνούν αρκετή ώρα στην κυρίως είσοδο συνεχίζοντας τη συζήτηση καθώς αναχωρούν, ακόμα και αν η ώρα είναι περασμένη (κάτι που έγινε και προσωπική μου εμπειρία, αρκετές φορές!). Τέλος, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι εξίσου διαθέτουν έντονη την αίσθηση του χιούμορ, ειδικά μέ τη διήγηση ανεκδότων, χιουμοριστικών ιστοριών, αλλά και έναντι προσωπικών τους εμπειριών και εμπειριών άλλων ανθρώπων.

Οι κυρίως διαφορές στην κουλτούρα των δύο κοινοτήτων σχετίζονται με τον προσανατολισμό των δραστηριοτήτων τους και τις συναισθηματικές τους εκφράσεις. Οι Τουρκοκύπριοι θεωρούν τους εαυτούς τους πιο παθητικούς απέναντι σε γεγονότα έξω από την κοινότητά τους και ότι έχουν χαλαρή προσέγγιση της ζωής. Μίλησαν για την ικανότητά τους να ‘ξεχνούν και να συγχωρούν’ τις αδικίες εναντίον τους. Ενώ θεωρούν τους εαυτούς τους αισθηματίες, είναι πιο επιφυλακτικοί στη δημόσια επίδειξη των συναισθημάτων τους. Οι Ελληνοκύπριοι, αντίθετα, θεωρούν ότι έχουν πιο ενεργητική προσέγγιση σε καταστάσεις, θεωρούν τους εαυτούς τους ανυπόμονους και προσανατολισμένους στο μέλλον. Θεωρούν τους εαυτούς τους συναισθηματικούς, οξύθυμους και συναισθηματικά εκφραστικούς. Δεν αφήνουν εύκολα τις αδικίες που τους γίνονται να ξεχαστούν και νιώθουν πίκρα για τον τρόπο με τον οποίο τους χειρίστηκε ο έξω κόσμος. Οι διαφορές στις προσεγγίσεις των δύο κοινοτήτων προς τη ζωή, όπως και οι διαφορές της συναισθηματικής συμπεριφοράς τους έχουν δημιουργήσει αρκετές παρεξηγήσεις στην προσπάθειά τους να συνεργαστούν.

ΔΕΣΜΟΙ ΜΕ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Παρόλο που ούτε οι Τουρκοκύπριοι ούτε οι Ελληνοκύπριοι δεν παρήγαγαν μεγάλο αριθμό ατομικών ζητημάτων σε σχέση με την αντιμετώπισή τους από τη διεθνή κοινότητα, οι ομοιότητες και οι διαφορές στις ιδέες που υπάρχουν αποτελούν κεντρικά σημεία του Κυπριακού προβλήματος. Ένα σταθερό σημείο είναι η θέση της κάθε κοινότητας ως προς τον Ευρωπαϊκό της προσανατολισμό. Παρόλο που η Κύπρος με βάση τη γεωγραφική της θέση στη Μεσόγειο είναι πιο κοντά σε χώρες όπως η Συρία, ο Λίβανος, το Ισραήλ, η Αίγυπτος και οι άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής, είναι ξεκάθαρο πως οι Κύπριοι προσανατολίζονται προς τη Δύση. Στην πραγματικότητα υπάρχει ένας φυσικός σύνδεσμος με τη Δύση – δύο μεγάλες Βρετανικές στρατιωτικές βάσεις στο ελεύθερο μέρος του νησιού. Ακόμα, οι ελληνοκύπριοι δέχονται κάθε χρόνο εκατομμύρια Ευρωπαίους τουρίστες, κυρίως Βρετανούς και κατοίκους βορείων χωρών της Ευρώπης. Ακόμα και οι Τουρκοκύπριοι, Μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα, στρέφονται περισσότερο προς την Ευρώπη παρά προς τον Αραβικό κόσμο. Παρά την αποδοχή και των δύο κοινοτήτων ότι υπάρχουν Μεσανατολίτικες επιδράσεις στον πολιτισμό τους, οι Κύπριοι προσαπίζουν τον Ευρωπαϊκό τρόπο ζωής τους, τον τρόπο σκέψης τους, καθώς και τους πολιτικούς τους δεσμούς με την Ευρώπη, τη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως είναι το μεγάλο χρονικό διάστημα κατά το οποίο αποτέλεσαν Βρετανική αποικία, το μεγάλο αριθμό των Κύπριων που ζουν σήμερα στην Ευρώπη (ιδιαίτερα στο Λονδίνο) και τις Ηνωμένες Πολιτείες και το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός φοιτητών έχει αποφοιτήσει από κολέγια του εξωτερικού, καθώς και η πρόσφατη ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως πλήρους μέλους.

Πέρα από τις ομοιότητες, όμως, το είδος των δεσμών που νιώθει η κάθε κοινότητα με τη Δύση έχει και αρκετές διαφορές. Οι Τουρκοκύπριοι νιώθουν απογοήτευση για την αδυναμία τους να πείσουν τη παγκόσμια κοινότητα για τις θέσεις τους. Είναι δύσπιστοι στις συναλλαγές τους με τους Δυτικούς λόγω της ιστορικής προκατάληψης που αυτοί φέρουν ενάντια στο Ισλάμ. Δεν μπορούν να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους η διεθνής κοινότητα

αρνείται να αναγνωρίσει την κοινότητά τους πολιτικά γιατί αρνείται να αναγνωρίσει την πραγματικότητα της διχοτόμησης της Κύπρου. Οι Ελληνοκύπριοι από την άλλη, παρόλο που απολαμβάνουν ένα βιοτικό επίπεδο που θα μπορούσε να συγκριθεί με αυτά των περισσότερων Ευρωπαϊκών χωρών και των Η.Π.Α., τείνουν να διατηρούν μια θέση μη ευθυγράμμισης προς τη Δύση. Είναι καχύποπτοι για τις προθέσεις των Δυτικών, ειδικά αυτές της Αμερικής, την οποία θεωρούν προκατειλημμένη υπέρ της Τουρκίας, παρόλο που στηρίζονται στις χώρες αυτές για πολιτική και οικονομική υποστήριξη.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Απαιτείται προσοχή στη σύγκριση αναλογιών μεταξύ εκ διαμέτρου διαφορετικών καταστάσεων, όμως το Κυπριακό πρόβλημα θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα αντρόγυνο το οποίο χειρίζεται διαδικασίες διαζυγίου. Όταν ένα ζευγάρι φτάνει στο σημείο να χωρίσει νομικά στις περισσότερες Δυτικές κοινωνίες, είναι συνήθως δύσκολο και σχεδόν πάντοτε οδυνηρό, μπορεί όμως να αποτελέσει καινούργια αρχή και για τα δύο μέρη, γεμάτη ευκαιρίες για να ξεκινήσουν μια καινούργια ζωή. Δεν είναι όμως τόσο εύκολο να βγει κάποιος από ένα έγγαμο βίο και να ξαναξεκινήσει τη ζωή του λόγω της αλληλοεξάρτησης που δημιουργείται μέσα από μια τέτοια σχέση. Συχνά υπάρχουν παιδιά στην οικογένεια, την επιμέλεια των οποίων συχνά ζητούν και οι δύο γονείς ή άλλες φορές το ζευγάρι μπορεί να κατοικεί σε κάποια μικρή πόλη ή χωριό, γεγονός που δυσκολεύει τη μετακίνηση του ενός ή μπορεί να δουλεύουν και οι δύο για τον ίδιο οργανισμό και να μην μπορούν να αλλάξουν εργασία τόσο εύκολα. Επιπρόσθετα, μπορεί να μοιράζονται περιουσία, όπως την κατοικία που μπορεί να έφτιαξαν μαζί μετά το γάμο ή να εξασφάλισαν περιουσία από κοινού η οποία να είναι δύσκολο να διαμοιραστεί. Πολύ συχνά, ο ένας από τους δύο βρίσκεται σε ισχυρότερη οικονομική κατάσταση (π.χ. ο ένας από τους δύο μπορεί να διατηρεί μηνιαίο μισθό ενώ ο άλλος να μην είχε ποτέ δουλέψει ή να δούλευε περιστασιακά). Δεν είναι ασυνήθιστο ο χωρισμός να ξεκινά από τον ένα από τους δύο αντίθετα με την επιθυμία του άλλου, ο οποίος αρνείται τις δυσκολίες που οδήγησαν στο χωρισμό και ταυτόχρονα τρέφει αυταπάτες ότι μπορεί να σώσει το γάμο και «να

γίνουν τα πράγματα όπως ήταν παλιά». Η κατάσταση πολλές φορές γίνεται χειρότερη με την ανάμειξη των γονέων των δύο συζύγων, και ακόμα χειρότερη όταν οι γονείς δεν συνεννοούνται μεταξύ τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι φίλοι ή οι συνεργάτες του ζευγαριού λαμβάνουν μέρος στις συγκρούσεις τους, και ενώ μπορεί να διατηρούσαν εγκάρδια σχέση και με τους δύο πριν το χωρισμό ως ζευγάρι, καλούνται τώρα να επιλέξουν με ποιου το μέρος θα είναι και να υποστηρίξουν τον ένα ή τον άλλο. Ο κατάλογος τέτοιων παραγόντων θα μπορούσε να συνεχιστεί επ' άπειρον, είναι όμως εύκολο σε αυτό το σημείο να δούμε ότι σε τέτοιες καταστάσεις μπορεί να προκύψουν μεταβλητές οι οποίες δεν είναι εύκολο να ρυθμιστούν ή να επιλυθούν.

Στην περίπτωση της Κύπρου, η κατάσταση περιπλέκεται από παράγοντες παρόμοιους με αυτούς που μόλις αναφέραμε. Μετά από μια σύντομη συγκυβέρνηση στο νησί, οι διαφωνίες και οι δυσκολίες οδήγησαν σε συγκρούσεις και μια πρωτοβουλία για κατάπαυση του πυρός μετατράπηκε σε ντε φάκτο διαχωρισμό. Οι ενδοκοινοτικές διαμάχες σταμάτησαν, χωρίς, όμως, να βρεθεί κάποια συμφωνία για τα θέματα του διαχωρισμού – ποιος θα ελέγχει ποιο μέρος του νησιού, πως θα καταμεριστεί η εξουσία και ποιος θα αναλάβει την ευθύνη για χειρισμό θεμάτων που αφορούν όλους τους πολίτες, ποιες εγγυήσεις θα δοθούν για την ασφάλεια, πώς ο πιο αδύναμος θα προστατευθεί οικονομικά και πολιτιστικά έναντι του πιο δυνατού. Οι Ελληνοκύπριοι θέλουν να γυρίσουν πίσω το χρόνο και να επιστρέψουν στην κατάσταση πριν τον πόλεμο, όταν ήταν οι ισχυροί, ενώ οι Τουρκοκύπριοι επιμένουν ότι η διχοτόμηση είναι οριστική – έτσι τουλάχιστον μπορούν να καθιερώσουν τους δικούς τους θεσμούς χωρίς την παρεμβολή των Ελληνοκυπρίων. Οι μητέρες πατρίδες και των δύο κοινοτήτων παραμένουν άσπονδοι εχθροί και παρά τις υποσχέσεις τους να προστατεύσουν τις αντίστοιχες κοινότητες από τυχόν μεταξύ τους αντιπαραθέσεις, η Κύπρος υποφέρει από τις παρεμβολές και των δύο στα εσωτερικά της θέματα. Εξωτερικοί παράγοντες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Ένωση, προσπαθούν μάταια να βοηθήσουν στην εξεύρεση κάποιας συμφωνίας, αφού και οι δύο πλευρές τις κατηγορούν συνεχώς η μια για μεροληψία έναντι της άλλης κοινότητας.

Όπως το ζευγάρι που καταφεύγει σε νομικές διαδικασίες για διαζύγιο, έτσι και οι δύο κοινότητες στην Κύπρο βρίσκονται σε

κατάσταση αλληλοεξάρτησης. Θέματα ταυτότητας τις χωρίζουν αλλά ταυτόχρονα τις συνδέουν. Η σύγκρουση έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος τόσο την ατομικής όσο και της κοινοτικής ταυτότητας. Λόγω του πολέμου και της επιβολής του διαχωρισμού, αντί σταδιακής και φυσικής μετακίνησης με το πέρασμα του χρόνου, δημιουργήθηκαν τις γεωγραφικές ζώνες στις οποίες ζουν οι δύο κοινότητες και το πρόβλημα παραμένει άλυτο να κυριαρχεί κοινωνικά. Είναι σχεδόν αδύνατο να συζητήσεις για περισσότερο από μερικά λεπτά με κάποιο Κύπριο για οποιοδήποτε θέμα χωρίς να αναφερθεί κάποια στιγμή το πρόβλημα.

Είναι ενδιαφέρον να δούμε πώς η κυριαρχία του θέματος του προβλήματος επηρεάζει την ψυχική κατάσταση τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε συλλογικό – αυτή η κυριαρχία ανεβάζει και δυναμώνει την αυτοπεποίθηση των πολιτών. Η διεθνής κοινότητα έχει αφιερώσει αρκετό από το χρόνο της και την προσοχή της στην Κύπρο, και είναι αμφίβολο αν ένα νησί του μεγέθους της θα είχε αποσπάσει τόσο ενδιαφέρον παγκοσμίως εάν δεν υπήρχε το πρόβλημα. Συνηθίζεται να λέγεται από τους Κυπρίους και των δύο κοινοτήτων, (έστω και μισοαστεία) ότι η Κύπρος είναι το κέντρο του κόσμου, κάτι που θα ήταν δύσκολο να λεχθεί και να διατηρείται χωρίς την ύπαρξη του Κυπριακού προβλήματος, το οποίο προκαλεί την προσοχή της Ευρώπης αλλά και των Η.Π.Α.. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της Κύπρου ασχολούνται καθημερινά στους τίτλους ειδήσεών τους με το Κυπριακό, παραθέτοντας ακόμα και τις πιο ασήμαντες δηλώσεις από επισήμους, ειδικούς αντιπροσώπους, πρεσβευτές, πολιτικούς, ή οποιοδήποτε τρίτου ο οποίος αναφέρει την Κύπρο στο κείμενο της ομιλίας του. Η τραγική ειρωνεία είναι ότι στο εξωτερικό πολύ λίγοι γνωρίζουν για την ύπαρξη του Κυπριακού προβλήματος, (ή ακόμα και πού βρίσκεται η Κύπρος), ενώ αντίθετα στην Κύπρο δίδεται η εντύπωση ότι η προσοχή ολόκληρης της υψηλίου είναι στραμμένη στις τελευταίες εξελίξεις στο Κυπριακό.

Παράλληλα όμως, η σημασία που δίδεται στο Κυπριακό πρόβλημα δημιουργεί και αρκετά προβλήματα στην καθημερινότητα των Κυπρίων και των δύο κοινοτήτων. Το ψυχολογικό βάρος είναι τεράστιο, οι περισσότεροι Κύπριοι κουβαλούν αποθνημένα συναισθήματα από το 1974 και μετά, καθώς και φόβο για επανάληψη

των γεγονότων. Επικρατεί επίσης αβεβαιότητα, ανησυχία, ανασφάλεια και απαισιοδοξία, συναισθήματα τα οποία επηρεάζουν την οικογενειακή ζωή των Κυπρίων, την παραγωγικότητα στην εργασία τους και τις πολιτικές αποφάσεις για οικονομικά, περιβαλλοντικά και εκπαιδευτικά θέματα και σχεδόν οποιοδήποτε άλλο θέμα της πολιτικής ζωής. Η σημασία που δίνεται στο πρόβλημα επιτρέπει ακόμα στους Κυπρίους να αποφεύγουν ή να αγνοούν πολλά κοινωνικά προβλήματα που υπάρχουν. Η βία στο σπίτι, η κατάθλιψη, η συμπεριφορά των Κυπρίων απέναντι στους ξένους εργάτες, τα περιβαλλοντικά και διάφορα κοινωνικά θέματα παραμερίζονται εύκολα από τους πολιτικούς, οι οποίοι χρησιμοποιούν τον 'εθνικό σκοπό' ως δικαιολογία για να επικεντρωθούν σε άλλα θέματα.

Τέλος, τα ερωτήματα για την ταυτότητα συντηρούν τη σύγκρουση. Οι διαφορές στις απόψεις των δύο κοινοτήτων για τον αυτοπροσδιορισμό τους ως κοινοτήτων κάνουν τη λύση του προβλήματος ακόμα πιο δύσκολη. Όπως και στην περίπτωση των διαζυγίων, τα οποία σπάνια έχουν αίσιο τέλος, η κάθε πλευρά στην Κύπρο κατηγορεί την άλλη ως υπαίτια για το διαχωρισμό, για την έλλειψη εμπιστοσύνης που δημιουργήθηκε, για τους οξυμμένους τόνους και την έλλειψη επικοινωνίας. Παρά τις προσπάθειες για συμφιλίωση, παραμένει ελάχιστη ελπίδα για τη σχέση, και ακόμα και αν ο γάμος μπορούσε να σωθεί δεν θα ήταν ποτέ όπως πριν. Υπάρχει όμως ελπίδα να διαχωριστεί το νησί χωρίς συνεχή ένταση και φόβο, αποφεύγοντας έτσι την ψυχολογία της αποτυχημένης σχέσης.

¹ Το κεφάλαιο είναι βασισμένο σε εργασία (Μπρουμ, 2004), η οποία αποτελεί μέρος πρόσφατου βιβλίου του ίδιου, πάνω σε θέματα ταυτότητας (βλέπε αναφορές για την πλήρη καταχώρηση).

² Στις κοινωνικές επιστήμες, το θέμα της ταυτότητας αποτελεί σημαντικό παράγοντα από τότε που ο Τζωρτζ Χέρμπερτ έγραψε το Μυαλό, Εγώ, και η Κοινωνία (1934). Πρόσφατα, η μελέτη της ταυτότητας έχει λάβει καινούργιες διαστάσεις στη διαπολιτιστική επικοινωνία. Για εκτενέστερη συζήτηση του θέματος κάτω από διάφορα πολιτιστικά περιεχόμενα, βλέπε Τάννο και Γκονζάλες (1998). Ο Κόλλιερ (1998), επίσης, περιγράφει τις διάφορες προσεγγίσεις του θέματος.

³ Αναφέρομαι στη σειρά τετραμερών σεμιναρίων υπό την αιγίδα του Δικονομικού Προγράμματος Ανάπτυξης, το καλοκαίρι του 2001 (βλέπε ευχαριστίες για εκτενέστερη περιγραφή των σεμιναρίων).

7. ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑ

Δεν είναι ποτέ εύκολο να κάνεις τα πράγματα να εξελιχθούν ομαλά σε δικαιοδικά σκηνικά. Έχουμε όλοι καλές προθέσεις,, αλλά μεταξύ των ομάδων τα πράγματα δεν εξελίσσονται πάντα όπως νομίζουμε ότι θα εξελιχθούν. Έμαθα, όμως, ότι υπάρχουν αρκετά πράγματα που μπορούν να βελτιώσουν τη διαδικασία. Η συνήθεια να ακούω καλύτερα το συνομιλητή μου, ήταν για μένα το μεγαλύτερη αποστολή – δεν συνηθίζουμε να το κάνουμε συχνά αυτό στην Κύπρο!

Ελληνοκύπριος Ψυχολόγος

Έχω συμμετάσχει σε αμέτρητα εκπαιδευτικά προγράμματα επίλυσης συγκρούσεων, μεσολάθησης, εξεύρεσης συναινέσεων, και ενδοομαδικής επικοινωνίας, τα οποία αποδείχθηκαν όλα εξαιρετικά βοηθητικά. Παρόλα αυτά, ακόμα καταφέρνω να πω πράγματα τα οποία εντείνουν την κατάσταση για τις ομάδες – οι παλιές συνήθειες είναι δύσκολο να αλλάξουν! Αντιλαμβάνομαι ότι δεν υπάρχουν εγγυήσεις για την επιτυχία. Μαθαίνουμε, όμως, από τα λάθη μας.

Τουρκοκύπριος Δάσκαλος

Οι συγκρούσεις μπορούν να διευθετηθούν παραγωγικά μόνο όταν και οι δύο πλευρές λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για την επίλυση των θεμάτων τα οποία τους χωρίζουν. Η διαστρέβλωση του παρελθόντος, οι αρνητικές εικόνες της μιας κοινότητας για την άλλη, η επίρριψη ευθυνών, η έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο πλευρών

και η απροθυμία τους για συναινέσεις είναι όλα επιβλαβείς παράγοντες για την παραγωγική συνεργασία. Πιστεύω ότι το παρελθόν θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με ειλικρίνεια, το επίκεντρο όμως θα πρέπει να είναι μια βιώσιμη συνεργασία στο μέλλον. Πολλά θέματα δυσκολεύουν τη μεταστροφή αυτή, καθιστώντας την μέχρι και αδύνατη. Αν οι άνθρωποι νιώθουν να απειλείται η ταυτότητά τους, εάν νιώθουν ανασφάλεια, εάν δεν νιώθουν αναγνώριση και σεβασμό, εάν νιώθουν ότι αδικούνται είναι φυσικό επακόλουθο να έχουν αμυντική, κατηγορητική και αντιδραστική στάση, αποτρέποντας έτσι οποιαδήποτε εποικοδομητική ενέργεια. Αντίθετα, αν η απειλή απομακρυνθεί, εάν αποκατασταθεί ο σεβασμός και ξανακτιστεί η εμπιστοσύνη, η σχέση μπορεί έτσι να επαναπροσδιοριστεί και οι δύο πλευρές θα μπορούν να δουλέψουν παραγωγικά.

Δυστυχώς δεν είναι δυνατό να προετοιμαστούν οι προϋποθέσεις αυτές που εγγυώνται την επιτυχία των διαπολιτιστικών σχέσεων. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες πέρα από τα πλαίσια του ελέγχου μας και η κάθε συνάντηση αποτελεί μοναδικό συνδυασμό περιστάσεων και ατόμων. Περιστασιακά υπάρχουν σε μια ομάδα άτομα για τα οποία ο μόνος σκοπός συμμετοχής είναι να διακόψουν τη διαδικασία της επικοινωνίας ή και να αποτρέψουν την πρόοδο του έργου. Παρόλα αυτά, με βάση την εμπειρία της δικαιοδικής προσπάθειας της τελευταίας δεκαετίας, όπως και βάσει ακαδημαϊκών έργων σχετικών με το θέμα, είναι ξεκάθαρο ότι υπάρχουν συγκεκριμένες αρχές οι οποίες διέπουν την επιτυχία των δικαιοδικών σχέσεων και βήματα τα οποία αν ληφθούν θα αυξήσουν την πιθανότητα για θετικά αποτελέσματα. Έχοντας υπόψη τα όσα προαναφέρθηκαν, θα προχωρήσουμε στις επόμενες σελίδες να με εισηγήσεις για διευκόλυνση της επικοινωνίας στο δικαιοδικό σκηνικό. Οι εισηγήσεις αυτές θα αναπτυχθούν μέσα από τις ακόλουθες κατηγορίες: Δημιουργώντας κλίμα εμπιστοσύνης, Κτίζοντας ένα ασφαλές περιβάλλον για διάλογο, Δουλεύοντας μαζί δημιουργικά.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ ΚΛΙΜΑ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Καμία σχέση δεν διαρκεί πολύ αν δεν υπάρχει αμοιβαία εμπιστοσύνη. Η έλλειψη εμπιστοσύνης για τις προθέσεις της άλλης πλευράς οδηγεί σε συνεχή αμφισβήτηση των κινήτρων τού ενός από τον άλλο.

Υποψίες, σκεπτικισμός και παρεξηγήσεις κάνουν τη ειρηνική συνεργασία ή συμβίωση αδύνατη. Η έλλειψη εμπιστοσύνης μάς αναγκάζει να ζούμε πίσω από προστατευτικές ασπίδες, να κρύβουμε τα πραγματικά μας αισθήματα, κάνοντας το δύσκολο για τους άλλους να μας γνωρίσουν καλύτερα.

Η εμπιστοσύνη, από την άλλη πλευρά, καθιστά δυνατή τη δημιουργία κλίματος ασφάλειας και μας κάνει πιο ανοικτούς προς τις καταστάσεις, δημιουργώντας έτσι το κατάλληλο έδαφος για συνεργασία. Μας επιτρέπει να ξεχωρίσουμε τα άτομα από το κοινωνικό τους σύνολο, διαχωρίζοντάς τα από πολιτικές καταστάσεις και επίσημες θέσεις των αρχών της κοινότητάς τους. Φυσικά, η ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ ορισμένων μόνο ατόμων δεν συνεπάγεται την εξάλειψη της έλλειψης εμπιστοσύνης προς τις κυβερνητικές αρχές τού άλλου ή προς τις προθέσεις κάποιου σε σχέση με την κοινότητά του, προσφέρει, όμως, ένα πιο σύγχρονο είδος κατανόησης μεταξύ των κοινοτήτων και ευκολύνει την υποστήριξη ιδεών που προάγουν την ειρήνη.

Παρόλο που μπορεί ποτέ να μην είναι εύκολο να φτάσουμε σε ένα επίπεδο πλήρους εμπιστοσύνης προς τον άλλο, είναι βασικό να αποδεχτούμε, να αναγνωρίσουμε και να σεβαστούμε την εικόνα που έχει ο καθένας για τον εαυτό του. Εάν οι δύο πλευρές χειριστούν τα θέματα ταυτότητας με θετικότητα, θα μπορέσουν να καταρρίψουν μερικούς από τους φράκτες που τους χώριζαν. Οι πιο κάτω ενέργειες θα μπορούσαν να οικοδομήσουν εμπιστοσύνη:

■ Προώθηση μίας πιο ισορροπημένης άποψης του παρελθόντος.

Θα ήταν παραπλανητικό να εισηγηθούμε ότι οποιοσδήποτε θα μπορούσε να ήταν πλήρως αντικειμενικός για το παρελθόν, η σκόπιμη διαστρέβλωσή του, όμως, προς εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων εντείνει το αίσθημα διχοτόμησης και προβάλλεται ως σοβαρό εμπόδιο στη συμφιλίωση. Σε γενικές γραμμές, τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι είναι επιλεκτικοί όσον αφορά τις αναμνήσεις τους των γεγονότων που οδήγησαν στη σύγκρουση και οι περιγραφές τους δεν είναι καθόλου αντικειμενικές. Το παρελθόν έχει διαστρεβλωθεί και γίνεται αγνώριστο από το εκπαιδευτικό σύστημα και την πολιτική προπαγάνδα και στις δύο πλευρές. Μια τόσο

μονόπλευρη ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων ωθεί τις δύο κοινότητες όλο και πιο μακριά τη μια από την άλλη και δεν βοηθά να επέλθει κάθαρση.

Οι δικαιοδικές επαφές προσφέρουν ευκαιρίες να ακουστούν οι εκδοχές και των δύο πλευρών, να ακουστούν διαφορετικές ερμηνείες του παρελθόντος. Μπορούμε να βοηθήσουμε ο ένας τον άλλο να κατανοήσουμε τις διαστρεβλώσεις και να διορθώσουμε τις προκαταλήψεις που υπάρχουν στην κάθε κοινότητα. Βοηθούν να καταλάβουμε ότι η άποψη που έχουμε για τα γεγονότα, την οποία έχουμε πιστέψει ως την 'αλήθεια', είναι βεβιασμένη και μονόπλευρη. Ακούγοντας τη γνώμη του άλλου, μπορούμε να αρχίσουμε να κατανοούμε τη δική μας ιστορία καλύτερα, ούτως ώστε να αναπτύξουμε την επιθυμία να διορθώσουμε τις αντιλήψεις και ερμηνείες της δικής μας κοινότητας.

■ **Αναγνώριση των ευθυνών και των δύο κοινοτήτων στο Κυπριακό πρόβλημα**

Αν υπάρχει ένα σταθερό χαρακτηριστικό του Κυπριακού προβλήματος τα τελευταία σαράντα χρόνια, αυτό είναι ότι και οι δύο πλευρές ρίχνουν το φταίξιμο η μια στην άλλη για την έναρξη της σύγκρουσης, για την υποκίνηση προκλητικών ενεργειών, για την κατάρρευση των διαπραγματεύσεων κ.τ.λ.. Η κάθε πλευρά κατηγορεί συνεχώς την άλλη με προβλέψιμους στόχους ότι ενεργεί με κακές προθέσεις, ότι είναι αναξιόπιστη, ότι προβαίνει σε βλαβερές για τους άλλους ενέργειες, ότι βάζει εμπόδια στο δρόμο της προόδου και ότι ψεύδεται και δίνει παραπλανητικές πληροφορίες για την πραγματική κατάσταση. Αυτού του είδους η επίρριψη ευθυνών αναγκάζει τις δύο κοινότητες να κρατούν αμυντική στάση, με αποτέλεσμα η κάθε μια να επικεντρώνεται στην επίθεση παρά στην αναγνώριση της δικής της ευθύνης στη δημιουργία και διαίωνιση της κατάστασης. Οι ενέργειες αυτές οδηγούν όλο και περισσότερο σε μία καταστροφική αμοιβαία ανταλλαγή κατηγοριών, καθιστώντας αδύνατες τις παραχωρήσεις προς τον άλλο. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι κατά τις πολιτικές διαπραγματεύσεις σχεδόν κάθε φορά που αποδέχεται η μία πλευρά κάτι, η άλλη το απορρίπτει, ακόμα και σε περιπτώσεις που η πλευρά αυτή είχε

αποδεχθεί τις ίδιες ιδέες παλαιότερα. Και μετά κατηγορεί η πλευρά που το αποδέκτηκε την άλλη για την κατάρρευση!

Είναι σπάνιο η πλήρης ευθύνη ενός προβλήματος να ανήκει μόνο στη μία πλευρά. Στην περίπτωση της Κύπρου, μπορούμε με ευκολία να συμπεράνουμε ότι και οι δύο πλευρές φέρουν ίση ευθύνη (μαζί με αυτήν των εξωτερικών παραγόντων). Για να υπάρξει πρόοδος, αυτός ο κύκλος των αμοιβαίων κατηγοριών πρέπει να διακοπεί. Τουλάχιστον ένα από τα δύο μέρη θα πρέπει να είναι πρόθυμο να κάνει άνευ όρων προσφορές προς την άλλη πλευρά, και η άλλη θα πρέπει να τις δεχθεί ως αυθεντικές. Μέχρι να αναγνωρίσουν και οι δύο πλευρές το πόνο που προκάλεσαν η μία στην άλλη και το ρόλο που διαδραμάτισαν στην κλιμάκωση της έντασης θα είναι αδύνατο να βρεθεί μια ικανοποιητική συμφωνία για να επιλυθεί η σύγκρουση.

Εάν τα δύο μέρη μπορούσαν να αναγνωρίσουν δημοσίως τα 'λάθη' τους και να αναλάβουν τις ευθύνες στους για τις ενέργειες του παρελθόντος, τότε θα μειωθεί η απειλή προς της ταυτότητα της κάθε κοινότητας, καθιστώντας πολύ πιο εύκολη μια πιο θετική προσέγγιση προς τη σύγκρουση. Τέτοια αναγνώριση θα δημιουργήσει μια τέτοια ατμόσφαιρα, ώστε θα μπορούν να ακουστούν και να γίνουν σεβαστές όλες οι γνώμες, διευκολύνοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό τη συνεργασία των μερών για την επίλυση θεμάτων. Μέσα σε ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης, οι συμμετέχοντες μπορούν να αντιληφθούν καλύτερα τη πολυπλοκότητα της σύγκρουσης και να μάθουν ότι η υπεραπλούστευση του να 'δακτυλοδεικτούν' δεν έχει καμία αξία στην προώθηση ρεαλιστικών λύσεων του προβλήματος.

■ Βοήθεια της μίας πλευράς προς την άλλη να αντιμετωπίσει τον πόνο και τις δοκιμασίες του παρελθόντος

Το ψυχολογικό βάρος που κουβαλούν οι δύο κοινότητες αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στη συμφιλίωσή τους. Ο πόλεμος τραυματίζει τους ανθρώπους και αφήνει σημάδια. Μερικές φορές οι πληγές από συγκρούσεις δεν επουλώνονται ποτέ, ιδιαίτερα όταν οι άνθρωποι χωρίζονται παρά τη θέλησή τους. Τα τραύματα, τα σημάδια και οι ανοικτές πληγές γίνονται μέρος της ταυτότητας των θυμάτων και καταλήγουν σε πίκρα απέναντι στον άλλο, η οποία δεν

μπορεί να φύγει από μόνη της. Συχνά, μόνο η συμφιλίωση μπορεί να επουλώσει τις πληγές του παρελθόντος.

Οι Τουρκοκύπριοι δεν ξεχνούν εύκολα την προηγούμενη μεταχείρησή τους ως δεύτερης κατηγορίας πολιτών, ιδιαίτερα την περίοδο 1963-1974, όταν είχαν περιοριστεί σε μικρούς θύλακες, φοβούνταν για την ασφάλεια τους κάθε φορά που έβγαινα από τις προστετευμένες αυτές περιοχές. Πολλοί έχουν χάσει συγγενείς, συμπεριλαμβανομένων μελών της πυρηνικής τους οικογένειας, φίλων και γειτόνων που 'έξαφανίστηκαν' ή που έγιναν θύματα επιδρομών στα χωριά τους. Κανένας στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα δεν θέλει να ξαναζήσει τις εμπειρίες αυτές. Πολλοί από τους Τουρκοκύπριους που ζούσαν στο νότιο μέρος της Κύπρου πριν το 1974, δεν ήθελαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, ένιωσαν, όμως, ότι δεν είχαν άλλη επιλογή. Από το 1974, οι Τουρκοκύπριοι έχουν αντιμετωπίσει άλλες δυσκολίες ως αποτέλεσμα της μη αναγνώρισής τους και ενός οικονομικού εμπάργκο, για το οποίο μέχρι σήμερα επιρρίπτουν την ευθύνη στους Ελληνοκύπριους. Ζουν συνεχώς σε κατάσταση αβεβαιότητας για το τι θα συμβεί στο μέλλον και για το αν θα αναγκαστούν να μετακινηθούν ξανά και να ξεκινήσουν από την αρχή. Ο πόνος που έχει προκύψει από αυτές τις κακές αναμνήσεις και αγωνίες για το μέλλον πλήττουν βαρέως την προθυμία τους να συνεργαστούν με τους Ελληνοκύπριους.

Παρομοίως, οι Ελληνοκύπριοι υπέστησαν τραυματικό σοκ το 1974, με την εκδίωξη από τα σπίτια τους και μακριά από τη γη και τις επιχειρήσεις τους, ενώ έγιναν μάρτυρες φόνων, βιασμών και της καταστροφής που συνόδευσε την προέλαση του Τουρκικού στρατού. Η οδύνη για αγνοούμενους ακόμα φίλους και συγγενείς και ο βαθύς πόθος για επιστροφή στα σπίτια και τις κοινότητές τους στοιχειώνουν ολόκληρη την Ελληνοκυπριακή κοινότητα. Η αίσθηση αδικίας και τα συναισθήματα απελπισίας τους ακολουθούν καθημερινά και φέρνουν θυμό, αντιπάθεια και επιθυμία για εκδίκηση. Τα αισθήματα αυτά εκφράζονται συχνά στη ρητορική ακραίων εθνικιστικών ομάδων, η οποία απλώς κάνει τον πόνο πιο βαθύ. Για πολλούς Ελληνοκύπριους μία απλή συναναστροφή με Τουρκοκύπριους αποτελεί προδοσία προς όσους υπέφεραν. Για μερικούς, οι δικοινοτικές συναντήσεις συμβολίζουν την 'παράδοση' στην αδικία και στα κακώς έχοντα.

Ο πόνος, τον οποίο υπέστησαν και οι δύο κοινότητες και τον οποίο αποδίδουν η μια στην άλλη, δεν μπορεί να ξεπεραστεί με την απλοϊκή αλληλοκατηγορία, τιμωρώντας την άλλη κοινότητα, ή με την επιζήτηση επιστροφής σε προηγούμενες συνθήκες. Ούτε τα σφάλματα του παρελθόντος μπορούν να διορθωθούν απλά με την αλλαγή ή την νομιμοποίηση της τρέχουσας κατάστασης. Το συναισθηματικό τραύμα πρέπει να αντιμετωπιστεί με την παραχώρηση ευκαιριών σε άτομα να συναντήσουν ανθρώπους από την άλλη κοινότητα και να συζητήσουν τα συναισθήματά τους μαζί τους. Οι συζητήσεις αυτές δεν θα αποκαταστήσουν τα σφάλματα του παρελθόντος, μπορούν όμως να σηκώσουν το βάρος που εμποδίζει τη δημιουργικότητα και τη πρόοδο. Ακόμα και αυτούς που έχουν μια πιο θετική εικόνα του παρελθόντος, τους βαραίνει η αίσθηση έλλειψης σταθερότητας. Αναρωτιούνται πώς ήταν δυνατό να καταστραφούν όσα πίστευαν ότι αποτελούσαν την αρμονία, και παρόλο που επιρρίπτουν την ευθύνη σε εξωτερικούς παράγοντες, παραμένουν επίμονες τύψεις που σχετίζονται με την πιθανότητα να έχουν συμβάλει και αυτοί στην κατάσταση με τις δικές τους πράξεις, οι οποίες συνοδεύονταν από καλές προθέσεις μεν, ήταν δε απερίσκεπτες. Καθόσον η κάθε κοινότητα αποτελεσματώνεται μέσα στο παρελθόν, θα παραμένει αδύνατο να υπάρξει πρόοδος.

Για να κτιστεί ένα κοινό μέλλον, πρέπει τα άτομα και των δύο κοινοτήτων να είναι πρόθυμα να μοιραστούν τον πόνο τους με παραγωγικό τρόπο και να ακούσουν τα συναισθήματα του άλλου. Πρέπει να υπάρξει αναγνώριση ευθυνών για τα γεγονότα του παρελθόντος και η δημόσια συζήτηση και στις δύο κοινότητες θα πρέπει να διαφοροποιηθεί, ώστε να ληφθούν υπόψη τις ανάγκες και τις ανησυχίες και των δύο κοινοτήτων. Προκλητικές ενέργειες οι οποίες αυξάνουν τις εντάσεις, το μόνο που καταφέρνουν είναι να ενισχύουν τον πόνο και των δύο πλευρών, ενώ οποιαδήποτε προσπάθεια να πληγώσει η μια την άλλη πλευρά απλώς επιταχύνει την αύξηση των αυτοκαταστροφικών δοκιμασιών. Η έχθρα προς τον άλλο μπορεί να εξαλειφθεί από την ταυτότητα κάποιου, η ζημιά από τη σύγκρουση είναι πιθανό να διορθωθεί, δίνοντας μια ευκαιρία στο άτομο αυτό να περιβάλλει τον άλλο ως ανθρώπινο ον που έχει υποφέρει αρκετά πια.

ΚΤΙΖΟΝΤΑΣ ΕΝΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΓΙΑ ΔΙΑΛΟΓΟ

Όταν μιλούσα για τις δικοινοτικές δραστηριότητες με τους Ελληνοκύπριους φίλους μου, οι οποίοι δεν συμμετείχαν σε αυτές, μια από τις πιο συνήθεις δηλώσεις που άκουσα ήταν περίπου έτσι: 'Αν τα Τουρκικά στρατεύματα αποχωρούσαν από την Κύπρο, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι δεν θα είχαν πρόβλημα συμβίωσης'. Παρόλο που η δήλωση αυτή καμουφλάρει σε μεγάλο βαθμό την πολυπλοκότητα της κατάστασης, η εμπειρία μας στις δικοινοτικές δραστηριότητες έχει δείξει ότι τα μέλη των δύο κοινοτήτων μπορούν να συνομιλήσουν εύκολα μεταξύ τους και δημιουργούν πρόθυμα φιλίες σε κοινωνικές περιστάσεις. Σπάνια εγείρονται σοβαρές διαφωνίες είτε σε κοινωνικές συγκεντρώσεις είτε σε εργαστηριακά περιβάλλοντα. Υπάρχει, όμως, και η ανάλογη αλήθεια στις αντιδικίες ορισμένων Τουρκοκυπρίων ακαδημαϊκών και πολιτικών ότι το πραγματικό πρόβλημα μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων δεν βρίσκεται στο ατομικό επίπεδο, στο οποίο οι φιλίες δεν είναι δύσκολο να δημιουργηθούν, αλλά στο κοινοτικό επίπεδο, στο οποίο οι Τουρκοκύπριοι υπήρξαν θύματα κακομεταχείρισης από τους Ελληνοκύπριους.

Το συμπέρασμα μου διαφέρει λίγο και από τις δύο αυτές θέσεις. Από τη μία, έχω μάθει ότι η ευγενική συζήτηση και οι φιλικές σχέσεις δεν είναι το ίδιο με τον αμοιβαίο σεβασμό, κατανόηση και την ικανότητα συνεργασίας. Πιστεύω σήμερα ότι η αρχική επίδειξη φιλικότητας στις περισσότερες δικοινοτικές συναντήσεις υπάρχει μόνο σε επιφανειακό επίπεδο και καθίσταται δυνατή λόγω του ευγενικού χαρακτήρα των Κυπρίων και λόγω της αντίστασης, ειδικά εκ μέρους των Τουρκοκυπρίων, στις έντονες αντιπαραθέσεις σε τέτοιου είδους κοινωνικές συναντήσεις. Παράλληλα, έμαθα ότι ο παραγωγικός διάλογος είναι δυνατός, τόσο στο προσωπικό όσο και στο κοινοτικό επίπεδο, δεδομένου ότι υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες. Για να υπάρξει παραγωγικός διάλογος, είναι σημαντικό να υπάρξει ένας 'ασφαλής χώρος' μέσα από τον οποίο οι άνθρωποι να μπορούν να ανταλλάξουν απόψεις με τρόπο ανοικτό αλλά οργανωμένο, χωρίς το φόβο επίθεσης και απελευθερωμένοι από την ανησυχία ότι κάθε θέμα θα πολιτικοποιηθεί. Θα πρέπει να παρασχεθούν οι κατάλληλοι μηχανισμοί που να επιτρέπουν τη συστηματική

μετακίνηση από τις αρχικές δηλώσεις ανησυχίας με κατεύθυνση τη βαθύτερη εξερεύνηση δυσκολότερων θεμάτων. Πρέπει να γίνει πολλή δουλειά ακόμα για να κτιστεί εμπιστοσύνη και να δημιουργηθεί ένα αίσθημα διαπροσωπικής 'ασφάλειας'.

Έχω δει πολλές φορές τη ζημιά που μπορεί να προκληθεί στις σχέσεις όταν οι άνθρωποι αφήνονται απλώς στο ίδιο δωμάτιο για να βρουν τρόπους να ξεπεράσουν δεκαετίες παραπληροφόρησης και έλλειψης εμπιστοσύνης. Συχνά δεν έχουν άλλη επιλογή από το να χρησιμοποιήσουν τη ρητορική προπαγάνδας της πλευράς τους, χωρίς να συνειδητοποιούν τις επιπτώσεις που έχει στο άλλο άτομο και στις σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων. Φυσικά, σπάνια είναι δυνατή η πρόοδος χωρίς δυσκολίες, και ακόμα και με το πιο καλά οργανωμένο σχέδιο δραστηριοτήτων, υπάρχουν πολλές λεπτές στιγμές κατά τις οποίες ολόκληρη η διαδικασία βρίσκεται στο όριο της κατάρρευσης. Όσο περισσότερο όμως οι ομάδες έχουν εργαστεί μαζί, για την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης, τόσο πιο δύσκολο γίνεται να διαλυθούν από ένα μεμονωμένο συμβάν. Σε καταστάσεις όπως αυτή στην Κύπρο, όπου υπάρχει τόσο μεγάλη περίοδος διχασμού, οι σχέσεις εμπιστοσύνης είναι δυσκολότερο να δημιουργηθούν χωρίς κάποια βοήθεια. Τα μέλη και των δύο κοινοτήτων θα πρέπει να δουλέψουν ιδιαίτερα σκληρά για να αντιμετωπίσουν το βάρος των τραυμάτων του παρελθόντος.

Συχνά οι ομάδες δυσκολεύονται να συζητήσουν παραγωγικά επειδή η ατμόσφαιρα είναι γεμάτη με αγωνία και φόβο. Οι άνθρωποι νιώθουν ανασφαλείς και το ομαδικό κλίμα φορτίζεται. Αυτό είναι συχνά αποτέλεσμα φόβου, ο οποίος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους λόγους πίσω από την αμυντική στάση. Όταν μια ομάδα αισθάνθει απειλείται, θα απομακρυνθεί από την άλλη και θα κτίσει προστατευτικά τείχη γύρω της. Είτε η απειλή είναι αποτέλεσμα σωματικής βίας, είτε πολιτικού ελέγχου, οικονομικής κυριαρχίας ή της απώλειας πολιτιστικών παραδόσεων, η αντίδραση είναι η ίδια. Για να λειτουργήσει παραγωγικά μια σχέση, ο φόβος για τέτοιες πιθανότητες θα πρέπει να απομακρυνθεί. Τα παρακάτω βήματα μπορούν να βοηθήσουν να δημιουργηθεί ένα ασφαλές κλίμα, μέσα από το οποίο μπορεί να πραγματοποιηθεί εποικοδομητικός διάλογος.

■ Άκου για να μαθαίνεις

Οι περισσότεροι από εμάς έχουν συνηθίσει να ακούνε τη φράση: 'Πρέπει να μάθεις να ακούς'. Παρόλο που όλοι μας αναγνωρίζουμε τη σημασία της επίπληξης αυτής, οι περισσότεροι από εμάς ποτέ δεν καταφέρνουμε να επιτύχουμε την εφαρμογή της. Η μελέτη της ικανότητας της ακρόασης είναι διαδεδομένη στις κοινωνικές επιστήμες – υπάρχει ακόμα και ακαδημαϊκό τριμηνιαίο περιοδικό με την ονομασία Διεθνής Περιοδική Έκδοση για την Ακρόαση. Όπως μπορείτε να φανταστείτε, το έντυπο αυτό είναι γεμάτο με εισηγήσεις για το πώς να μπορούν να αναπτυχθούν καλύτερες τεχνικές ακρόασης και υπάρχουν αμέτρητα προγράμματα εκπαίδευσης που έχουν ως στόχο να βοηθήσουν τους ανθρώπους να γίνουν καλύτεροι ακροατές. Δεν υπάρχει, όμως, καμιά διαβεβαίωση ότι ακόμα και με εκτεταμένη εκπαίδευση θα μπορούσε κάποιος να έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα, προς απογοήτευση αυτών που αρχικά μας είχαν πει να μάθουμε να ακούμε!

Ευτυχώς, υπάρχει τρόπος να 'μάθουμε να ακροώμαστε', και σε αντίθεση με τις περισσότερες οδηγίες που έχω ήδη προσφέρει στο βιβλίο αυτό, πιστεύω ότι αυτή είναι σχετικά απλή. Το 'μυστικό' είναι να αντιστρέψουμε τη φράση και να 'ακροαστούμε για να μάθουμε', ιδιαίτερα όταν διαφωνούμε με κάποιον ή όταν βρισκόμαστε σε σύγκρουση με κάποιο άλλο πρόσωπο. Τις περισσότερες φορές, σε τέτοιες περιπτώσεις ακροώμαστε για μπορέσουμε να αντικρούσουμε, να διορθώσουμε ή να αμφισβητήσουμε αυτά έχει πει κάποιος. Ή ακροώμαστε για να μπορέσουμε να αποδείξουμε την ορθότητα του δικού μας επιχειρήματος. Σε αυτή την περίπτωση, ο σκοπός της ακρόασης είναι για να αλλάξουμε τη γνώμη του άλλου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το πιο πιθανό είναι ότι δεν θα μάθουμε και πολλά πράγματα, ούτε και ο συνομιλητής μας. Κανείς δεν έχει κερδίσει πολλά, εκτός ίσως από την ικανοποίηση που έχουμε ακούσει τον εαυτό μας να μιλά!

Εάν ακροαστούμε για να μάθουμε, όμως, δημιουργούμε την πιθανότητα να μετατρέψουμε την κατάσταση σε κερδοφόρα για όλους. Θα ακούσουμε πολύ διαφορετικά πράγματα από τον άλλο όταν έχουμε διάθεση να ακούσουμε, τόσο επειδή η δεκτικότητά μας όσο και επειδή η προθυμία του άλλου να μοιραστεί κάτι μαζί μας θα

αυξηθούν. Όταν ο άλλος δεν ακροάται, έχουμε την τάση να προσκολλώμαστε στις απόψεις μας, επαναλαμβάνοντάς τις ξανά και ξανά (κάποτε με όλο και μεγαλύτερη ένταση!), ελπίζοντας ότι κάποια στιγμή θα φτάσουν στο συνομιλητή μας. Όταν, όμως, δούμε μια ένδειξη πως ο συνομιλητής μας μαθαίνει, τότε είμαστε πρόθυμοι να εξηγήσουμε καλύτερα τη γνώμη μας. Ως ακροατές αναπτύσσουμε μια πιο λεπτή κατανόηση της θέσης του άλλου, βάζοντας έτσι τον εαυτό μας σε καλύτερη θέση να δημιουργήσουμε τις δικές μας σκέψεις, και το σημαντικότερο, να οικοδομήσουμε ένα κλίμα παραγωγικού διαλόγου.

■ **Μετάδωσε θετικότερες εικόνες για την άλλη κοινότητα**

Είναι δύσκολο να μοιραστούμε ένα μικρό γεωγραφικά χώρο με κάποιον που δεν συμπαθούμε, που δεν σεβόμαστε ή δεν θεωρούμε ίσο, και ακόμα πιο δύσκολο όταν αυτός θεωρείται εχθρός μας. Τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι τείνουν να ζωγραφίζουν μια αρνητική εικόνα ο ένας του άλλου. Η περιγραφή που δίνουν οι Τουρκοκύπριοι για τους Ελληνοκύπριους είναι ιδιαίτερα σκληρή, περιγράφοντάς τους συχνά ως δυνάστες και δολοφόνους. Παρά τη γενική ομολογία ότι υπάρχουν και 'οι καλοί Ελληνοκύπριοι', η πιο συνήθης εικόνα είναι αυτή των εξτρεμιστών που έχουν πρόθεση να εξολοθρεύσουν τους Τουρκοκύπριους.

Με μια πρώτη ματιά ίσως να φαίνεται ότι οι Ελληνοκύπριοι είναι λιγότερο αρνητικοί όσον αφορά περιγραφές των Τουρκοκυπρίων, δεδομένων κυρίως των συχνών σχολίων για την καλοσύνη των Τουρκοκυπρίων γειτόνων τους και της στοργής τους προς συγκεκριμένα άτομα. Γίνεται, όμως, πιο ξεκάθαρο με μια προσεκτική εξέταση ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν χαίρουν ιδιαίτερου σεβασμού ή ισότητας από τους Ελληνοκύπριους. Τέτοιες εικόνες για τον άλλο δεν διευκολύνουν την είσοδο σε μια παραγωγική διαπραγμάτευση σε θέματα που χωρίζουν τις κοινότητες.

Συμμετέχοντας σε οργανωμένες δικοινοτικές ομάδες διαλόγου, είναι πιθανό να συναντήσουμε συνανθρώπους παρά αντικείμενα μίσους ή περιφρόνησης. Οι Τουρκοκύπριοι μπορεί να μάθουν ότι οι γείτονες τους στη άλλη πλευρά της Γραμμής Αντιπαράθεσης έχουν συνήθως καλές προθέσεις, ακόμα και αν κάνουν λάθη. Οι

Ελληνοκύπριοι μπορεί να δεχθούν τους Τουρκοκύπριους ως ίσους – στον πνευματικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα. Και οι δύο πλευρές μπορούν να αποβάλουν τις ακραίες εικόνες που έχουν προαχθεί στα μέσα ενημέρωσής τους και στο εκπαιδευτικό τους σύστημα, υιοθετώντας μια πιο ρεαλιστική εικόνα της άλλης κοινότητας. Θα ήταν ευχής έργον να αναγνωρίσουν ότι υπάρχει μεγάλη ποικιλία σε απόψεις και προθέσεις και στις δύο κοινότητες και ότι τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που έχουν κυριαρχήσει στην σκέψη τους είναι τόσο αντιπαραγωγικά όσο και επικίνδυνα.

■ Δημιούργησε συναισθηματική ταύτιση

Η συναισθηματική ταύτιση, μας έχει λεχθεί, είναι κάτι που μας βοηθά να καταλάβουμε τους άλλους. Έχουμε μάθει να ταυτιζόμαστε συναισθηματικά με καταστάσεις φίλων που αντιμετωπίζουν δύσκολες καταστάσεις ή βρίσκονται σε δύσκολη πορεία. Μαθαίνουμε ότι πρέπει να 'βάζουμε τον εαυτό μας στη θέση του άλλου' για να μπορέσουμε να καταλάβουμε πως νιώθει. Σίγουρα αποτελούν αξιέπαινες ενέργειες και προωθούν τις θετικές ανθρώπινες σχέσεις. Σε μία σύγκρουση, όμως, όπως είναι αυτή της Κύπρου, τέτοιου είδους ενέργειες δεν συμβαίνουν συχνά. Πώς να επιτύχεις συναισθηματική ταύτιση με τους ανθρώπους που σου προξένησαν τόσο πόνο και τόσα δεινά; Πώς είναι δυνατό να 'βάλεις τον εαυτό σου στη θέση του άλλου' όταν δεν έχεις κανένα είδος επικοινωνίας μαζί του; Είναι ξεκάθαρο ότι η περίπτωση της Κύπρου απαιτεί κάτι περισσότερο από αυτό που μπορούν να προσφέρουν τα υπεραπλουστευτικά ιδεώδη της συναισθηματικής ταύτισης. Είναι όμως η συναισθηματική ταύτιση μια έννοια εντελώς αχρηίαστη στην περίπτωση αυτή;

Υπάρχει, ευτυχώς ακόμα μία πλευρά της συναισθηματικής ταύτισης¹. Αντί να τη χειριστούμε ως κάτι που τρέφει η μια πλευρά προς την άλλη, ή κάτι που κάνει η μια πλευρά για την άλλη, θα μπορούσαμε να δούμε την έννοια της συναισθηματικής ταύτισης ως κάτι που οι άνθρωποι δημιουργούν μαζί. Με αυτό τον τρόπο η προσοχή μεταφέρεται από το άτομο στη σχέση. Το ζήτημα δεν τίθεται πια ως τέτοιο, που να σημαίνει πως βλέπουμε τον κόσμο μέσα από τα μάτια του άλλου, αλλά μετατρέπεται στο πώς μια ενέργεια δημιουργεί αμοιβαία κατανόηση, κάτι που είναι συνήθως διαφο-

ρετικό από αυτό που καταλαβαίνει ο καθένας χωριστά. Έτσι η δική μου αλήθεια δεν απειλείται, και παρόλο που μπορεί να αλλάξω το τρόπο με τον οποίο βλέπω τα πράγματα, προσπαθώ να κτίσω μια αλήθεια την οποία μπορούμε να μοιραστούμε και οι δύο. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα αποτελεί τη βάση για μια γερή συνεργασία. Δεν υπάρχει μαγικός τρόπος για να δημιουργηθεί συναισθηματική ταύτιση, τα βήματα που περιγράφω πιο κάτω όμως μπορούν να οδηγήσουν προς αυτό το στόχο.

ΔΟΥΛΕΥΟΝΤΑΣ ΜΑΖΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΑ

Η φυσική τάση στις παρατεταμένες καταστάσεις σύγκρουσης είναι να προστατεύσει κανείς τα κεκτημένα δικαιώματά του, να κρατήσει τον άλλο μακριά, να αποφύγει την παραβίαση του εδάφους του, ή να προσπαθήσει να κερδίσει αυτό που θεωρεί 'δικαιωματικά' δικό του. Οι απαιτήσεις και οι αρνήσεις κυριαρχούν και τα πνεύματα παραμένουν οξυμμένα. Παρόλο που οι δύο πλευρές που εμπλέκονται στη σύγκρουση ίσως να έχουν τερματίσει την προηγούμενη σχέση τους, τέτοιες συμπεριφορές παραμένουν αντιπαραγωγικές και υπάρχει η ανάγκη να βρεθεί τρόπος χειρισμού των θεμάτων που αφορούν και τους δύο. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να εγκαθιδρυθεί μια νέα συνεργασία, που να βασίζεται σε νέες αρχές.

Η μετακίνηση από μια παρατεταμένη σύγκρουση προς μια λειτουργική συνεργασία δεν είναι εύκολο και απαιτεί τη συνεργασία των δύο πλευρών σε πολλά έργα. Είναι απαραίτητο όλοι να αρχίσουν να σκέφτονται σοβαρά πώς θα συνυπάρξουν, πώς θα μοιραστούν αυτά που δεν μπορούν να διαχωριστούν και πώς θα συνεργαστούν για να φροντίσουν τις εργασίες που θα συνδιαχειρίζονται. Πολλές προσπάθειες θα αποτύχουν, παρόλα αυτά θα πρέπει οι προσπάθειες να συνεχιστούν για να προχωρήσουν οι δύο κοινότητες. Οι παρακάτω εισηγήσεις δεν μπορούν να εγγυηθούν την επιτυχία, ωστόσο θα μπορούσαν να διευκολύνουν τη διαδικασία της συνεργασίας :

■ Αναγνώρισε την πολυπλοκότητα της κατάστασης

Οι συγκρούσεις δεν είναι ποτέ απλές, πάντοτε όμως πλαισιώνονται με όρους όπως 'είτε-ή,' 'εμείς-αυτοί,' 'δίκαιο-άδικο'. Η πλευρά μας είναι δικαιολογημένη όσον αφορά τις ενέργειές της, ενώ η άλλη

παρεμποδίζει την πρόοδο. Υπάρχει μια παρόρμηση για να σύνταξη γύρω από ένα μόνο σκοπό και περιγραφής του άλλου ως ενός ομοιόμορφου κακού. Υπό τέτοιες περιστάσεις, δεν μπορούν να βρεθούν κοινά συμφέροντα και δεν θα γίνουν ποτέ κοινές ενέργειες. Από την άλλη, αν η κάθε πλευρά μπορεί να αρχίσει να δει τον άλλο υπό διαφορετικούς όρους και αν και οι δύο μπορούν να αναγνωρίσουν τους πολλαπλούς παράγοντες που κάνουν τη κατάσταση τόσο περίπλοκη, τότε θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τη σύγκρουση υπό πιο ρεαλιστικούς και πρακτικούς όρους.

■ **Επικεντρώσου στο μέλλον**

Σε παρατεταμένες συγκρούσεις, υπάρχει η τάση εγκλωβισμού στο παρελθόν, που εμποδίζει την ικανότητα των ομάδων να οραματίζονται ένα κοινό μέλλον. Θαμμένες σε ένα δηλητηριασμένο παρελθόν, οι πλευρές αδυνατούν να ξεπεράσουν μια περίοδο που δεν υφίσταται πια. Παρόλο που το παρελθόν δεν μπορεί ποτέ να αγνοηθεί εντελώς, και παρόλο που είναι οδυνηρό να το συζητά κανείς και δύσκολο να το αποδεκτεί, είναι αντιπαραγωγικό να σκέφτεται κανείς μόνο το παρελθόν. Η ζωή συμβαίνει στο μέλλον και έως ότου οι δύο πλευρές είναι πρόθυμες να συζητήσουν το μέλλον, δεν θα μπορέσουν να βρεθούν εκεί δημιουργικά. Μόνο όταν κατευθύνουν τη σκέψη τους προς το πώς θα είναι η σχέση τους μετά την επίλυση της σύγκρουσης, οι πρώην αντίπαλοι θα μπορέσουν να επαναπροσδιορίσουν τους εαυτούς τους και τον τρόπο με τον οποίο θα εργαστούν μαζί μετά από τις νέες διευθετήσεις.

Στις δικαιοδικές ομάδες, άτομα και από τις δύο κοινότητες συναντιόνταν συστηματικά για περίοδο πολλών χρόνων, επιδιόμβνοι σε παραγωγικό διάλογο για δύσκολα θέματα, παράγοντας αναλύσεις, προγράμματα και σχέδια τα οποία εγκρίνονταν από ολόκληρη την ομάδα. Οι ομάδες αυτές αντιμετώπισαν δυσκολίες και ορισμένες φορές έπεσαν στην παγίδα της καχυποψίας που χαρακτηρίζει την ευρύτερη κοινωνία, κατάφεραν όμως να δουλέψουν τις διαφορές τους και να καταλύσουν τα τείχη που τους χώριζαν. Η δουλειά τους αποδεικνύει ότι με τους κατάλληλους χειρισμούς στο κατάλληλο περιβάλλον με ανοιχτόμυαλα άτομα, είναι δυνατόν να αλλάξουμε το κύκλο αλληλοκατηγορίας και επίρρησης ευθυνών με αυτό της

αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατανόησης. Τίποτα δεν θα μπορούσε να είναι πιο κρίσιμο για το μέλλον της Κύπρου.

■ Επίδειξε διάθεση για πιο θετικές ενέργειες

Συχνά η πρόοδος στην επίλυση συγκρούσεων καθυστερείται όχι τόσο από το τι κάνουν ή λένε οι δύο πλευρές όσο από το τι δεν κάνουν ή δεν λένε. Παρόλο που τόσο οι Τουρκοκύπριοι όσο και οι Ελληνοκύπριοι μερικές φορές χρησιμοποιούν τη ρητορική της συνεργασίας, καμιά από τις δύο πλευρές δεν έχει τη συνήθεια να προσφέρει συγκεκριμένες εισηγήσεις για την εκτόνωση της έντασης. Η κάθε πλευρά φοβόταν να κάνει το πρώτο βήμα προς την οικοδόμηση εμπιστοσύνης. Κανένα όμως αδιέξοδο δεν μπορεί να ξεπεραστεί μέχρι μια από τις δύο πλευρές να κάνει την πρώτη χειρονομία συμφιλίωσης. Οι πλευρές που εμπλέκονται σε μισούγκρουση συχνά παραμένουν σε αδιέξοδο επειδή η μια περιμένει την άλλη να κάνει το πρώτο βήμα. Μερικές φορές και οι δύο πλευρές φοβούνται ότι αν η μια κάνει το πρώτο βήμα, η άλλη θα την εκμεταλλευτεί. Εάν κάθε πλευρά διατηρήσει αυτή τη σκληρή στάση, δεν θα αφήσει την άλλη να κάνει θετικά βήματα που μπορούν να χαλαρώσουν την κατάσταση και να οδηγήσουν σε ένα θετικό κλίμα για διαπραγμάτευση.

Το μέλλον δεν είναι ποτέ σίγουρο και οι επιπτώσεις των πράξεων κάποιου δεν είναι ποτέ προκαθορισμένες, εάν όμως δεν γίνουν βήματα από τη μία ή και τις δύο πλευρές που να προσφέρουν κάτι χρήσιμο στην άλλη πλευρά, τότε και οι δύο θα παραμείνουν αποτελεσματικές σε κινούμενη άμμο που θα τις τραβά συνεχώς προς τα κάτω. Το να παίρνει κανείς το ρίσκο μπορεί να οδηγήσει σε αθέλγητες συνέπειες, και μπορεί να είναι ακόμα και επικίνδυνες, αλλά αν κάποια από τις δύο πλευρές είναι διατεθειμένη να βρεθεί επί ξύλου κραμένη, σπάζει το αδιέξοδο και να ενθαρρύνει άλλες ευεργετικές κινήσεις.

Όταν οι συμμετέχοντες έχουν χάσει λίγο από το φόβο τους για τον άλλο, γίνεται πολύ πιο εύκολο για αυτούς να προωθήσουν ενέργειες που στέλνουν θετικά μηνύματα στην άλλη κοινότητα. Τα μέλη δικαιοδικών ομάδων είναι στην εξαιρετική θέση να δουν τις επιπτώσεις της σκληροπυρηνικής πολιτικής της κοινότητάς τους στην άλλη πλευρά και πώς αυτές γίνονται παιχνίδι στα χέρια

εξτρεμιστών. Γίνεται ξεκάθαρο το πώς ορισμένες πολιτικές και ενέργειες μπορούν να είναι επιβλαβείς για την επιτυχία των στόχων, για την προώθηση των οποίων δημιουργήθηκαν αρχικά. Είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε τη δύναμη που δίνει η προθυμία να προσφέρουμε το χέρι στον άλλο όσο και αν αυτός προσπαθεί να μας σπρώξει μακριά. Όταν κάποιος προσφέρει κλάδο ελαίας, ανοίγει ένα μικρό παράθυρο στο μέλλον, μέσα από το οποίο μπορεί να ακολουθήσει ο άλλος.

¹ Βλέπε Μπρουμ (1993) για περιγραφή του όρου 'συσχετιστική συναισθηματική ταύτιση' (relational empathy), ο οποίος αναπτύχθηκε προς εφαρμογή σε διαπολιτιστικά πλαίσια και στην επίλυση συγκρούσεων. Η ιδέα αυτή περιβάλλει την περισσότερη δουλειά που έγινε στα σεμινάρια στα οποία συμμετέχα ως συντονιστής.

8. ΔΙΝΟΝΤΑΣ ΜΟΡΦΗ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Φοβάμαι ότι όλες αυτές οι ομάδες που συναντούνται με τους Τουρκοκύπριους απλά εκτρέπουν την προσοχή μας από το πραγματικό πρόβλημα για το μέλλον μας, αυτό της Τουρκικής κατοχής της χώρας μας. Τι σημασία έχουν οι δικαιοδικές δραστηριότητες μπροστά στις 40,000 Τούρκων στρατιωτών;

Ελληνοκύπριος αξιωματούχος

Το μόνο μέλλον για την Κύπρο είναι αυτό της διχοτόμησης και τίποτα θετικό δεν μπορεί να προκύψει από αυτές τις συναντήσεις με τους Έλληνες. Αν δεν είμαστε προσεκτικοί, θα χάσουμε τα όσα κερδίσαμε τα τελευταία 25 χρόνια και οι θυσίες μας θα έχουν πάει χαμένες.

Τουρκοκύπριος αξιωματούχος

Είναι απίθανο ακόμα και οι πιο αφοσιωμένοι και πιστοί συμμετέχοντες από την αρχική δικαιοδική ομάδα να μπορούσαν από την αρχή να συνειδητοποιήσουν πλήρως τους ενδεχόμενους καρπούς της δουλειάς που θα έκαναν. Ήξεραν απλώς ότι ήταν το 'σωστό' ή ένιωσαν ωθούμενοι από την ανάγκη να κάνουν κάτι για τη συνεχόμενη στασιμότητα στο πολιτικό επίπεδο. Κοιτάζοντας πίσω, όμως, είναι δυνατό να εντοπίσουμε πολυάριθμους τρόπους με τους οποίους οι

πράξεις τους συνέβαλαν θετικά στην κατάσταση στην Κύπρο. Είτε συμμετέχει κάποιος ενεργά σε οργανωμένες δικαιοδικές συναντήσεις, δουλεύοντας σε τεχνικές επιτροπές με μέλη και από τις δύο κοινότητες, είτε αν απλώς έρχεται σε επαφή με την άλλη πλευρά σε προσωπικό επίπεδο, θα βοηθούσε να έχει κατά νου τον τρόπο με τον οποίο συνεισφέρει. Η επίγνωση αυτή βοηθά να προχωρήσει γνωρίζοντας ότι εκτός από τη προσωπική μάθηση που έρχεται με τη συνεργασία με την άλλη πλευρά, βοηθά να κτιστεί το μέλλον της Κύπρου.

Είναι δύσκολο να μετρήσουμε τα απτά αποτελέσματα των δικαιοδικών δραστηριοτήτων. Λόγων των περιορισμών που επιβάλλει η πολιτική κατάσταση, οι δικαιοδικές δραστηριότητες δεν οδήγησαν σε ευρείας κλίμακας δικαιοδικούς συνεταιρισμούς, ενιαία σχολεία, έργα που αφορούν ολόκληρο το νησί, προγράμματα ανταλλαγών για επαγγελματίες ή κοινά μέσα μαζικής ενημέρωσης, έργα τα οποία θα μπορούσαν να βοηθήσουν να θεμελιωθεί ένα πιο δυνατό μέλλον δικαιοδικής συνεργασίας σε κρατικό επίπεδο. Παρόλα αυτά, υπάρχουν τρεις συγκεκριμένοι τρόποι με τους οποίους οι δικαιοδικές δραστηριότητες είχαν άμεση και ορατή επίδραση.

Πρώτο, μέχρι τον Απρίλιο του 2003, αποτελούσαν τη μοναδική δίοδο διαμέσου του φυσικού εμποδίου της Γραμμής Αντιπαράθεσης. Χωρίς τις δικαιοδικές δραστηριότητες δεν θα υπήρχε ουσιαστικά επαφή μεταξύ των δύο κοινοτήτων για τριάντα χρόνια. Δεύτερο, η ύπαρξη τόσων δικαιοδικών ομάδων και η ασταμάτητη αξίωσή τους για περισσότερες επαφές, καθώς και η διεθνής υποστήριξη των προσπαθειών τους επηρέασαν τις αποφάσεις της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας, που οδήγησαν στην άρση των περιορισμών μετακίνησης το 2003. Παρόλο που πολλοί πολιτικοί παράγοντες έπαιξαν ρόλο στη λήψη της απόφασης αυτής, η αυξανόμενη παρουσία μιας ισχυρής αντιπολίτευσης (πολλά μέλη της οποίας είχαν ενεργή ανάμειξη σε δικαιοδικές δραστηριότητες) η οποία ευνοούσε την αύξηση των επαφών έπαιξε χωρίς αμφιβολία σημαντικό ρόλο στην απόφαση της τουρκοκυπριακής ηγεσίας. Τρίτο, μια προσεκτικότερη μελέτη του σχεδίου Ανάν για επίλυση του Κυπριακού δείχνει πως περιέχει αρκετές από τις ιδέες που είχαν αρχικά αναπτυχθεί στα δικαιοδικά σεμινάρια και εργαστήρια. Αρκετά από τα μέλη του προσωπικού των Η.Ε. που εργάστηκαν για τη συγγραφή του σχεδίου Ανάν είχαν ήδη

συμμετάσχει σε ένα ή περισσότερα από τα εργαστήρια αυτά και είχαν διαβάσει αναφορές και άλλων δικοινοτικών ομάδων, έτσι είναι φυσικό ότι βρέθηκαν οι ιδέες αυτές στο Σχέδιο Ανάν.

Πέρα από τις ορατές επιδράσεις τους στην επίλυση της σύγκρουσης, οι δικοινοτικές δραστηριότητες και οι διακοινοτικές επαφές έχουν προσφέρει ή έχουν την προοπτική να προσφέρουν με τρόπους οι οποίοι δεν είναι δυνατό να καταμετρηθούν. Μερικές από αυτές τις 'αφανείς' επιδράσεις είναι προσωπικού και ψυχολογικού επιπέδου, άλλες κοινωνικού ή πολιτιστικού και μερικές μπορεί να μην διαφάνηκαν καθόλου ακόμα. Το υπόλοιπο του κεφαλαίου αυτού θα δώσει έναν κατάλογο και θα περιγράψει αυτές τις λιγότερο ορατές επιδράσεις των προσπαθειών των κοινοτήτων να υπερβούν την Πράσινη Γραμμή στην Κύπρο.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Κατανοώντας τους φόβους, τις ελπίδες και τις ανησυχίες της άλλης κοινότητας.
 Με την απαγόρευση των επαφών μεταξύ των απλών Κυπρίων πολιτών, το φυσικό εμπόδιο της Γραμμής Αντιπαράθεσης δημιούργησε ένα ακόμα πιο ζημιογόνο ψυχολογικό φραγμό μεταξύ των δύο πλευρών. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων είχαν επιδεινωθεί από το 1955, με το ξεκίνημα της εκστρατείας της ΕΟΚΑ για 'ένωση' και τη αντίστοιχη ίδρυση της ΤΜΤ. Δεν μπορεί κανείς να εγγυηθεί ότι οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων θα είχαν βελτιωθεί αν οι δύο κοινότητες συνέχιζαν να ζουν μεικτά, αλλά είναι σίγουρο ότι οι δύο κοινότητες απομακρύνθηκαν περισσότερο η μια από την άλλη από τότε που εδραιώθηκαν οι διαχωριστικές γραμμές, πρώτα το 1963 και αργότερα το 1974. Ακόμα και κατά τις χειρότερες εποχές πριν από το 1974, υπήρχαν μερικοί άνθρωποι που διατηρούσαν στενές επαφές μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

■ Όσο ακόμα υπήρχαν τέτοια παραδείγματα συνεργασίας, η ελπίδα για ανάπτυξη καλύτερων σχέσεων γενικότερα μεταξύ των δύο συνέχιζε να ζει. Χωρίς, όμως, την επαφή, τόσο οι φόβοι, όσο και οι ελπίδες και οι ανησυχίες της κάθε κοινότητας για την άλλη δεν θα γίνονταν ποτέ γνωστοί. Οι δικοινοτικές δραστηριότητες παρέσχαν το μέσο για να κρατηθεί ζωντανή κάποια κατανόηση για την άλλη κοινότητα, ανοίγοντας σε μια μικρή ομάδα πολιτών ένα παράθυρο

προς το κόσμο της άλλης. Χωρίς αυτή τη διορατικότητα, θα ήταν αδύνατο να ληφθούν σωστές αποφάσεις για το μέλλον, ακόμα και αν αυτό το μέλλον θα ήταν η ζωή σε ένα διχασμένο νησί.

■ *Μειώνοντας το ψυχολογικό βάρος των γεγονότων του παρελθόντος.* Οι αναμνήσεις των επεισοδίων που συνέβησαν μεταξύ του 1955 και του 1974 κυριαρχούν στο μυαλό πολλών Κυπρίων. Όσοι έχασαν μέλη των οικογενειών τους, αυτοί που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και τους πόρους διαβίωσής τους, αυτοί που ήταν μάρτυρες σφαγών, βομβαρδισμών, βιασμών και άλλων ενεργειών βίας, ή που έζησαν ως πρόσφυγες, δεν μπορούν εύκολα να παραμερίσουν τις νοητές εκείνες εικόνες του τρόμου. Ακόμα και η νεότερη γενιά, που δεν βίωσε άμεσα τέτοια περιστατικά, τα ζει καθημερινά μέσα από τις διηγήσεις από τους γονείς, τα μαθήματα του σχολείου και τις συνεχείς ερμηνείες στις εφημερίδες, στα ραδιοφωνικά προγράμματα και τα τηλεοπτικά αφιερώματα. Το ψυχολογικό βάρος που επιβάλλουν οι εικόνες του παρελθόντος βαραίνει ιδιαίτερα στο μυαλό όλων των Κυπρίων, δημιουργώντας μια κοινωνική παθητικότητα. Το βάρος δεν μειώνεται με το πέρασμα του χρόνου, αλλάζει απλώς μορφή. Ο διαχωρισμός της Κύπρου μεγεθύνει τις επιπτώσεις του βάρους αυτού και οι δικαιοδικές δραστηριότητες προσφέρουν έναν από τους λίγους τρόπους ανακούφισης. Ο πόνος δεν μπορεί να σβηστεί, οι δικαιοδικές δραστηριότητες, όμως, αποτελούν έναν υγιή τρόπο χειρισμού του, ως συνάντηση ατόμων από την άλλη κοινότητα και με την αντιμετώπισή τους ως συνανθρώπων και κατοίκων του ίδιου νησιού, με την ανταλλαγή ιστοριών από το παρελθόν και ελπίδων για το μέλλον και με την οικοδόμηση ενός κοινού μέλλοντος

■ *Δημιουργώντας ένα ελεύθερο θήμα στο οποίο δύσκολα θέματα μπορούν να συζητηθούν παραγωγικά.* Δεν εξαντλούνται ποτέ οι συζητήσεις πολιτικών θεμάτων στην Κύπρο, αλλά οι περισσότερες από αυτές τείνουν να προκαλούν πόλωση στα θέματα αντί να βοηθούν στην επίλυση τους. Όταν οι πολιτικοί, οι εκπαιδευτικοί, οι δημοσιογράφοι, οι θρησκευτικοί ηγέτες και οι οδηγοί ταξί παρουσιάζουν τις απόψεις τους για θέματα ουσίας, η ρητορική τους είναι συχνά επιτηδευμένα προκλητική προκαλώντας εντονότερες απόψεις από την άλλη πλευρά. Θέματα ταυτότητας, παρουσίας, ασφάλειας, εδαφικής αναδιοργάνωσης και άλλα συναφή δεν μπορούν να συζητηθούν ρεαλιστικά

έξω από το δικοινοτικό πλαίσιο. Οι πιθανότητες να υπάρξει πρόοδος στην κατανόηση των θεμάτων αυτών εκ μέρους του κοινού είναι πολύ λίγες, εκτός και αν οι άνθρωποι έχουν την ευκαιρία να ακούσουν ανθρώπους και από τις δύο πλευρές, να μιλούν μεταξύ τους, και όχι ο ένας προς τον άλλο. Τα δικοινοτικά σεμινάρια που ασχολήθηκαν με τα θέματα αυτά έδειξαν ότι μπορεί να υπάρξει δημιουργικός διάλογος για τέτοια θέματα και ότι είναι ανάγκη να αυξηθούν οι συναντήσεις του είδους τώρα που οι επαφές είναι ευκολότερες. Μέσα από αυτά τα φόρουμ, είναι δυνατή η πρόοδος όσον αφορά τον προσδιορισμό μιας ομάδας εναλλακτικών λύσεων για τις περισσότερες ανησυχίες που κατευθύνουν το κυπριακό πρόβλημα.

■ *Παρέχοντας μία μετριοφρονα απάντηση σε προκλητικά γεγονότα.* Όταν τον Αύγουστο του 1996 συνέβησαν τα επεισόδια παρά τη Γραμμή Αντιπαράθεσης στη Δερύνεια, κατά τα οποία Ελληνοκύπριοι μοτοοικλετιστές εισήλθαν στη γραμμή απειλώντας να οδηγήσουν τις μηχανές τους «μέχρι την Κερύνεια» και κατέληξαν στο θάνατο δύο Ελληνοκυπρίων διαδηλωτών, η κατακραυγή και από τις δύο κοινότητες ήταν έντονη. Οι Τουρκοκύπριοι υποστήριζαν ότι Ελληνοκύπριοι είχαν δοκιμάσει να εισέλθουν σε έδαφος υπό τον έλεγχό τους και χρησιμοποίησαν το περιστατικό αυτό για να στηρίξουν τη θέση τους ότι αν δεν τους είχε σταματήσει ο τουρκικός στρατός, οι Ελληνοκύπριοι θα είχαν σφαγιάσει ξανά Τουρκοκύπριους. Οι Ελληνοκύπριοι, από την άλλη, τρομοκρατήθηκαν από το ξυλοδαρμό μέχρι θανάτου ενός Ελληνοκύπριου διαδηλωτή ο οποίος είχε πασει ανάμεσα στο συρματοπλεγμα και τη δολοφονία ενός άλλου που προσπάθησε να κατεβάσει την τουρκική σημαία και χρησιμοποίησαν τα γεγονότα αυτά για να υποστηρίξουν το επιχείρημα τους ότι οι Τούρκοι είναι 'βάρβαροι'. Η ρητορική και στις δύο πλευρές ήταν ακραία και ασυμβίβαστη. Κανένας δεν σταμάτησε για να αναλύσει τι οδήγησε στα γεγονότα αυτά και καμιά από τις δύο πλευρές δεν ανέλαβε την ευθύνη που έφερε για την πρόκληση των περιστατικών. Ίσως το μόνο πλαίσιο μέσα στο οποίο υπήρξε λογική συζήτηση των προκλητικών γεγονότων ήταν οι δικοινοτικές ομάδες. Μέσα σε αυτή την κοινότητα, υπήρξαν προσπάθειες να γίνει κατανοητό γιατί τα γεγονότα κατέληξαν εκτός ελέγχου, πώς μπορεί να έγιναν αντιληπτά από την άλλη κοινότητα,, πώς η

μονόπλευρη ρητορική λειτουργούσε βλαβερά σε σχέση με το σκοπό της κάθε κοινότητας όπως και για την εικόνα της Κύπρου στον έξω κόσμο και πώς θα μπορούσαν να αποφευχθούν τέτοια γεγονότα στο μέλλον. Οι συζητήσεις αυτές δεν μπορούσαν τότε να πραγματοποιηθούν εντός δικοινοτικού πλαισίου, ωστόσο άτομα και ομάδες με δικοινοτική εμπειρία συναντήθηκαν και πρόσφεραν μια μετριοπαθή φωνή ως απάντηση στην κατά τα άλλα ακραία και κλειστή συζήτηση των κατηγοριών και της επίρρησης ευθυνών. Η φωνή τους δεν ήταν αυτή που καλύφθηκε περισσότερο στον τύπο, βοήθησε, όμως, σε κάποιο μικρό βαθμό τραβηχθεί η Κύπρος από τη θανάσιμη απειλή του πολέμου. Είναι πιθανό να υπάρξουν και άλλα προκλητικά επεισόδια στην Κύπρο και η ανάγκη για άτομα με δικοινοτική εμπειρία που μπορούν να σκεφτούν και να μιλήσουν μετριοπαθώς είναι σημαντικά για να αποφευχθεί μια αρνητική αλυσίδα βίας.

■ *Παρουσιάζοντας στο γενικό πληθυσμό την εναλλακτική λύση από το φόβο για έναν πόλεμο.* Οι συγκρούσεις στην Κύπρο, όπως εκείνη της Δερύνειας τον Αύγουστο του 1996, και μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπως αυτή των Ιμίων νωρίτερα τον ίδιο χρόνο, θα μπορούσαν εύκολα να είχαν κλιμακωθεί σε καταστάσεις πλήρους στρατιωτικής σύρραξης, που θα ήταν καταστροφική για το λαό της Κύπρου. Η πιθανότητα ενός νέου πολέμου είναι κοινό θέμα συζήτησης για το λαό της Κύπρου και η ανησυχία που προκαλούν τέτοια σενάρια επισκιάζει την καθημερινή ζωή του. Οι άνθρωποι και των δύο κοινοτήτων ανησυχούν για το πώς ένας τέτοιος πόλεμος θα μπορούσε να επηρεάσει τη ζωή των παιδιών τους και το μέλλον της Κύπρου. Μερικές φορές, η ανησυχία τους φτάνει σε σημείο παθολογικής ανησυχίας, που διατατάσσει τη ροή της καθημερινότητας πολλών πολιτών και εμποδίζει την επίτευξη προόδου. Ίσως να μην υπάρχει τρόπος να εξαλειφθούν εντελώς οι φόβοι αυτοί, ιδιαίτερα λόγω της απουσίας επίλυσης του προβλήματος, ωστόσο όσοι συμμετέχουν στις δικοινοτικές δραστηριότητες μπόρεσαν να κερδίσουν κάποιου είδους ανακούφιση από την έντονη ανησυχία τους μέσα από τους ανθρώπινους δεσμούς που δημιουργήσαν με τον 'εχθρό'. Παρόλο που ο φόβος ενός πολέμου δεν εξαλείφθηκε, επιτεύχθηκε παρόλα αυτά μια ισορροπία για πολλούς από τους συμμετέχοντες όταν είδαν πόσο πραγματική είναι η δυνατότητα για ειρηνική

συμβίωση. Επιπλέον, δόθηκε η ευκαιρία στον ευρύτερο πληθυσμό της Κύπρου να δει μια εναλλακτική εικόνα του μέλλοντος. Το γεγονός ότι τόσο άνθρωποι συναντιόνταν και εργάζονταν μαζί διαμέσου των κοινοτικών γραμμών έδινε κάποια ελπίδα ότι τα χρόνια που θα έρχονταν θα μπορούσαν να φέρουν κάτι εκτός από πόλεμο.

■ *Παρέχοντας σημάδια ελπίδας στη διεθνή κοινότητα.* Η έλλειψη προόδου στις διαπραγματεύσεις στην Κύπρο τα τελευταία χρόνια άφησαν ορισμένα μέλη της διεθνούς κοινότητας απογοητευμένα και αποθαρρυσμένα. Όσο οι προσπάθειες ειδικών αντιπροσώπων, ειδικών αντιπροσωπειών, αποστολών εξέτασης των πραγμάτων, προσπαθειών «ύστετης πίεσης», τακτικών συνομιλιών, άμεσων συνομιλιών, διαπραγματεύσεων σε απομόνωση και άλλων προσπαθειών να βρεθούν οι ηγέτες των δύο κοινοτήτων στο τραπέζι των συνομιλιών παρέμεναν άκαρπες, οι περισσότεροι από τους διεθνείς διαπραγματευτές και μέλη διπλωματικών αποστολών απεκόμισαν μια αίσθηση απελπισίας για την πιθανότητα εξεύρεσης μιας βιώσιμης λύσης. Οι δικοινοτικές δραστηριότητες παρέσχαν μια ανάσα καθαρού αέρα ανάμεσα στην αδιάλλακτη ρητορική των αξιωματούχων και στην έλλειψη προόδου στις διαπραγματεύσεις. Τα γεγονότα στο Λήδρα Πάλας παρουσίασαν μια διαφορετική όψη των Κυπρίων, απεικονίζοντας ένα λαό που επιθυμεί το διάλογο, τόσο για το παρελθόν όσο και για το μέλλον, και που μπορεί να συνεργαστεί παραγωγικά. Ήταν μια ακτίδα ελπίδας που έδινε στους ξένους διπλωμάτες λόγο να συνεχίζουν τις προσπάθειες τους. Εξάλλου, οι διπλωμάτες είναι και αυτοί άνθρωποι και λίγοι άνθρωποι παραμένουν αισιόδοξοι απέναντι σε ένα συνεχές αδιέξοδο. Οι συμμετέχοντες στις δικοινοτικές δραστηριότητες επιδείκνυαν ξανά και ξανά ότι σε ένα κατάλληλο περιβάλλον οι δύο κοινότητες θα μπορούσαν να μάθουν να εμπιστεύονται η μια την άλλη και να δουλεύουν μαζί για ένα κοινό μέλλον.

■ *Διακόπτοντας το κύκλο της αμοιβαίας επίρρησης ευθυνών και των αλληλοκατηγοριών.* Για να υπάρξει πρόοδος, ο κύκλος της αμοιβαίας επίρρησης ευθυνών και των αλληλοκατηγοριών (βλέπε προγενέστερη ανάλυση) πρέπει να διακοπεί. Ίσως το μόνο μέρος μέσα στο οποίο ο κύκλος αυτός έχει διακοπεί είναι οι δικοινοτικές ομάδες. Μέσα από αυτό το πλαίσιο, άτομα και από τις δύο κοινότητες συναντιόνταν τακτικά για κάποιο χρονικό διάστημα ορισμένων χρόνων, επιδιό-

μενα σε παραγωγικό διάλογο σε δύσκολα ζητήματα, παράγοντας αναλύσεις, εργασίες και σχέδια με την υποστήριξη ολόκληρης της ομάδας. Οι ομάδες αυτές πιθανόν να έχουν υποπέσει σε δυσκολίες και κατά διαστήματα μπορεί να έχουν πέσει στην παγίδα της καχυποψίας που χαρακτηρίζει την ευρύτερη κοινωνία, πέτυχαν όμως να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους γκρεμίζοντας έτσι τα διαχωριστικά τείχη ανάμεσά τους. Η δουλειά τους αποδεικνύει ότι μέσα στο κατάλληλο περιβάλλον και με ανοικτόμυαλα άτομα είναι δυνατό να σπάσει ο κύκλος της αμοιβαίας επίρρησης ευθυνών και των αλληλοκατηγοριών και να αντικατασταθεί με αυτόν της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατανόησης. Τίποτα δεν θα μπορούσε να είναι πιο κρίσιμο για το μέλλον της Κύπρου.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΕΔΑΦΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΛΥΣΗ

Παρά το πώς φαίνονται συχνά τα πράγματα, τόσο στους Κύπριους όσο και στους ανθρώπους έξω από την Κύπρο, θα έρθει η μέρα που οι δύο πλευρές θα φτάσουν σε ένα διακανονισμό του προβλήματος. Μετά από τόσα χρόνια – κυριολεκτικά, μετά από τόσες γενιές - η επίλυση θα αποτελούσε όχι μόνο λόγο για εορτασμούς αλλά και λόγο για αυτούς που οικοδομούν την ειρήνη να δουλέψουν ακόμα πιο σκληρά. Κατ'ακρίβειαν, ο ρόλος των δικαιοδικών δραστηριοτήτων θα είναι ακόμα πιο ουσιαστικός, λόγω της ευκολότερης επαφής και των κοινών έργων, ενώ η ανάγκη για συνεργασία θα είναι απαραίτητη. Με πολλούς τρόπους, οι δικαιοδικές επαφές δεν εστίασαν την προσοχή τους τόσο στην επίτευξη λύσης όσο στην προετοιμασία του λαού για τη ζωή μετά τη λύση.

Όταν και εφόσον επέλθει 'λύση' στο Κυπριακό πρόβλημα, αυτοί που έχουν την εμπειρία των δικαιοδικών επαφών θα επιτελέσουν κρίσιμο ρόλο στα ακόλουθα:

■ *΄Πώληση΄ μιας πολιτικής συμφωνίας.* Δεδομένης της ανομοιότητας των θέσεων μεταξύ των δύο πλευρών στο Κυπριακό πρόβλημα, είναι φανερό ότι θα πρέπει να γίνουν πολλοί συμβιβασμοί για να επέλθει συμφωνία. Ορισμένοι από τους συμβιβασμούς θα γίνουν σε τομείς που η πολιτική ηγεσία της κάθε κοινότητας είχε υποσχεθεί από καιρό ότι δεν είναι προς διαπραγμάτευση. Ο μεγαλύτερος φόβος πολλών Κυπρίων και πολλών διεθνών γνωστών στρατηγικής είναι ότι

όταν οι ηγέτες των δύο κοινοτήτων καταφέρουν να φτάσουν σε κάποια συμφωνία θα δυσκολευτούν πολύ να την 'πουλήσουν' στο λαό τους. Οι εθνικιστές και στις δύο πλευρές θα αποκαλέσουν τη συμφωνία 'ξεπούλημα' στην άλλη κοινότητα και θα τους κατηγορήσουν για 'ενδοτισμό' σε κύρια θέματα. Όταν έρθει αυτή η στιγμή, θα χρειαστεί να ακουστούν οι φωνές που θα επιβεβαιώνουν το λαό για την ανάγκη συμβιβασμού. Τα άτομα των δικοινοτικών ομάδων είναι από τους λίγους που κατέχουν την πείρα της οικοδόμησης συναίνεσης με την άλλη πλευρά και ίσως είναι οι μόνοι που καταλαβαίνουν την ανάγκη συμβιβασμού και αποδοχής. Αν οι φωνές των εξτρεμιστών είναι οι μόνες που θα ακουστούν ως απάντηση σε μια συμφωνία, τότε θα είναι αμυδρές οι πιθανότητες υποστήριξής της από το λαό.

■ *Δημιουργία συνεταιρισμών.* Όταν επιτευχθεί μια συμφωνία μεταξύ των δύο κοινοτήτων και υπογραφεί και γίνει αποδεκτή από το λαό της Κύπρου, θα υπάρξουν επιτέλους ευκαιρίες για επιχειρήσεις και οργανισμούς να δημιουργήσουν συνεταιρισμούς. Η επιτυχία των συνεταιρισμών αυτών θα είναι κρίσιμη για την πλήρη εφαρμογή της συμφωνίας. Κάποιες επιχειρηματικές συνεργασίες θα έχουν κίνητρο το κέρδος. Οι περισσότερες, όμως, προσπάθειες θα γίνουν προς ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στις κοινοτικές γραμμές και θα απαιτούν την πρωτοβουλία ατόμων αποφασισμένων, που αντιλαμβάνονται τη σημασία των σχέσεων αυτών και που θα είναι αφοσιωμένοι στην επιτυχία τους παρά τις δυσκολίες που ίσως προκύψουν. Οι πρωτοβουλίες αυτές θα είναι δύσκολο να αναληφθούν από οποιουσδήποτε πολίτες. Ορισμένοι θα αναλάβουν έργα με τη συμμετοχή της άλλης κοινότητας τα οποία μπορεί ποτέ να μη φέρουν εις πέρας λόγω των αμφιβολιών τους για τα αποτελέσματα, λόγω του φόβου για αρνητική αντίδραση από τους συναδέλφους τους, ή από αβεβαιότητα για το πώς να συνεχίσουν. Ορισμένοι πιθανό να αρχίσουν τέτοιου είδους συνεταιρισμούς και να τα παρατήσουν με την πρώτη δυσκολία. Ορισμένοι άλλοι θα αντιμετωπίσουν συγκρούσεις τις οποίες δεν θα μπορούν να χειριστούν, αφήνοντας τις συγκρούσεις να κλιμακωθούν. Οι συμμετέχοντες σε δικοινοτικές δραστηριότητες, ιδιαίτερα αυτοί που ήταν μέρος της αρχικής ομάδας, οι οποίοι έχουν αποκτήσει αρκετή πείρα με το πέρασμα του χρόνου, είναι τα ιδανικά άτομα για να προωθήσουν τέτοιου είδους συνεργασίες. Έχουν τις απαραίτητες

γνωριμίες με την άλλη κοινότητα, γνωρίζουν τα θέματα τα οποία χρειάζονται προσοχή σε τέτοιου είδους συνεργασίες, έχουν ήδη στο μυαλό τους ένα μεγάλο κατάλογο πιθανών εργασιών και προγραμμάτων, έχουν ήδη το κίνητρο για να αρχίσουν τέτοιου είδους έργα, είναι ευαίσθητοι στις ανησυχίες της άλλης κοινότητας, γνωρίζουν τους παράγοντες που μπορεί να επιφέρουν κάποιου είδους σύγκρουση, έχουν τα απαραίτητα προσόντα για να αντιμετωπίσουν μια σύγκρουση ή διαφωνία, έχουν τα εργαλεία για την επίλυση διαφωνιών, γνωρίζουν τη δυνατότητα επίδρασης στην ευρύτερη κοινωνία και είναι ίσως οι πιο αφοσιωμένοι στην επιτυχία τέτοιων συνεργασιών.

■ *Πρωτότητας της ταυτότητας του 'οικοδομητή της ειρήνης'.* Ο λαός της Κύπρου, μετά από δεκαετίες διχασμού, βρίσκεται σε ένα σταυροδρόμι. Η γενιά που έσπειρε τους σπόρους της διχόνοιας δεν κατάφερε ποτέ να κάνει τα βήματα προς ένα θετικό επαναπροσδιορισμό της σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Ως αποτέλεσμα, η πρόοδος έχει παγώσει και το μέλλον εκκρεμεί. Τα τελευταία χρόνια, οι ειρηνευτικές ομάδες που δημιουργήθηκαν σε επίπεδο πολιτών υπόσχονται πολλά για το μέλλον. Ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων και στις δύο κοινότητες άρχισε να απλώνει το χέρι προς την άλλη πλευρά σε μια προσπάθεια οικοδόμησης εμπιστοσύνης που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αληθινές συνεργασίες. Στις συναντήσεις τους, έκαναν αρκετά από τα βήματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω και για τα άτομα και τις ομάδες αυτές, αναπτύσσεται μια νέα ταυτότητα, αυτή του 'οικοδομητή της ειρήνης'. Η ταυτότητα αυτή είναι ενός ατόμου πιο θετικού και ρεαλιστικού για το παρελθόν, του ατόμου που βλέπει μπροστά και γνωρίζει την αλληλεξάρτηση που υπάρχει μεταξύ των κοινοτήτων, που βοηθά στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης και επουλώνει πληγές. Οι προκλήσεις είναι ακόμα πολλές και ο χρόνος εξαντλείται. Θα είναι, ελπίζουμε, δυνατό να περιγράψουμε την ταυτότητα του 'οικοδομητή της ειρήνης' με πιο συγκεκριμένους όρους και αν ικανοποιητικός αριθμός ατόμων από την κάθε κοινότητα μπορέσουν να εξομαλύνουν τις διαφορές τους και να επαναπροσδιορίσουν τη συλλογική τους σχέση, ο λαός της Κύπρου θα βρίσκεται στο δρόμο της διαπραγματευσης μιας συμφωνίας που θα τους επιτρέψει να ζήσουν παραγωγική ζωή, τόσο ξεχωριστά όσο και σε συνεργασία μεταξύ τους σε τομείς, στους οποίους τους συνδέει που η αλληλεξάρτηση τους δίνει.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΑΠΟ ΒΕΤΕΡΑΝΟΥΣ

Είναι πάντοτε χρήσιμο να μαθαίνουμε από αυτούς που προηγήθηκαν. Μερικές φορές οι συμβουλές των 'βετεράνων' των δικαιοδικών δραστηριοτήτων μπορούν να βοηθήσουν να αποφευχθούν λάθη του παρελθόντος και να ακουστούν ενθαρρυντικές φωνές από αυτούς που αντιμετώπισαν δυσκολίες στο παρελθόν, βοηθώντας να κρατήσουμε ζωντανή την επιθυμία μας να συνεχίσουμε τη συμμετοχή μας, ακόμα και όταν τα πράγματα είναι δύσκολα. Στο τετραμερές σεμινάριο που έγινε τον Ιούλιο του 2001 στο Μπριζ του Βελγίου, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν μερικούς από τους πρωτεργάτες της επαναπροσέγγισης στην Ελλάδα, την Τουρκία και την Κύπρο, να δώσουν συμβουλές σε αυτούς που πρόσφατα είχαν αρχίσει να συμμετέχουν σε δικαιοδικές και δια-εθνικές δραστηριότητες. Ο κατάλογος που ακολουθεί απαριθμεί περιληπτικά τις εισηγήσεις που δόθηκαν από την ομάδα του Μπριζ:

- Κατανοήστε ότι γίνονται θεμελιώδεις αλλαγές στην περιοχή. Δεν είναι πλέον προς όφελος της Ελλάδας και της Τουρκίας να διατηρούν ανταγωνιστική σχέση. Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως πλήρους μέλους και η υποψηφιότητα της Τουρκίας για ένταξη έχουν καθορίσει την τροχιά προς την ειρήνη μέσα στο διαφιλονικούμενο τρίγωνο.

- Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η επαναπροσέγγιση δεν είναι αντιστρέψιμη. Οι αρχηγοί της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι αφοσιωμένοι στη βελτίωση των σχέσεών τους και ακόμα και όταν οι κυβερνήσεις αλλάξουν, είναι απίθανο να ανατραπεί η διαδικασία.

- Κάντε ότι μπορείτε για να θέσετε υπόψη των αντίστοιχων αρχών ο καθένας τι έχουμε κάνει με τη δουλειά μας. Να θυμάστε ότι πάντοτε οι εκλεγμένοι αξιωματούχοι απαλλάσσουν τους εαυτούς τους από τις διαθέσιμες πληροφορίες και υπάρχουν αυτή τη στιγμή πολλές παρεξηγήσεις παραπληροφόρηση για την αξία των δικαιοδικών εργασιών στην Κύπρο. Χρειάζεται να ενημερωθούν κατάλληλα.

- Εντατικοποιήστε το συντονισμό των πρωτοβουλιών των πολιτών με αυτές της επίσημης πλευράς και βοηθήστε τους αξιωματούχους να μάθουν από την εμπειρία μας. Παρόλο που 'πραγματική δουλειά' χρειάζεται να γίνει στο επίπεδο των πολιτών για να επιτευχθεί ειρήνη, είναι οι αρχές που θέτουν τους όρους για την ειρήνη και αυτές που

θα υπογράψουν τις συμφωνίες με τις οποίες θα πρέπει να ζήσουμε. Δημιουργήστε επαφές με άτομα της εξουσίας και θρέψτε τη σχέση μεταξύ των ομάδων πολιτών και των κυβερνητικών αξιωματούχων.

■ Μη ξεχνάτε ποτέ ότι η επαναπροσέγγιση γίνεται για να στηριχθεί η κοινωνία των πολιτών (όχι η εξουσία). Μην την προσωποποιείτε συνδέοντας την με κάποιο συγκεκριμένο αξιωματούχο. Τα άτομα αυτά, παρά τη διορατικότητά τους δεν μπορούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες και άσχετα με το ποιος είναι στην εξουσία, η πίεση για βελτίωση των σχέσεων πρέπει να εστιάζεται στους πολίτες και στις ομάδες πολιτών που είναι αναμειγμένοι στις δικαιοδικές δραστηριότητες.

■ Προσπαθήστε να ξεφύγετε από έμμονες ιδέες και κάντε μια προσπάθεια να κατανοήσετε την οπτική γωνία της άλλης πλευράς. Είμαστε όλοι βυθισμένοι στις μεροληπτικές εκδοχές της ιστορίας μας, αλλά μέχρι να ακούσουμε τον άλλο και να βρούμε τρόπο να μπούμε στο νόημα της σκέψης του, δεν μπορούμε να κάνουμε και πολλή πρόοδο.

■ Αποφύγετε να απαντήσετε σε σημεία που δεν χρειάζονται ή δεν αξίζουν απάντηση. Στην κουλτούρα μας τείνουμε να μιλάμε ενάντια σε ό,τι ακούμε και νιώθουμε την ανάγκη να διορθώνουμε όποιον λέει κάτι με το οποίο διαφωνούμε. Αυτό επιτρέπει στον άλλο να στραφεί εναντίον μας. Αγνωώντας το πρόσωπο που λέει κουτά πράγματα μπορούμε να σπρώξουμε τη συζήτηση προς ένα πιο θετικό διάλογο.

■ Βρείτε το κατάλληλο λεξιλόγιο που θα ικανοποιεί την εκάστοτε ανάγκη. Ορισμένες φορές περιορίζουμε τον εαυτό μας χρησιμοποιώντας όρους που προκαλούν αρνητικές αντιδράσεις από τους άλλους. Αν ο όρος που θέλετε να χρησιμοποιήσετε προκαλεί δυσκολίες, αλλάξτε τον. Αφήστε να προσδιοριστούν οι προσπάθειες σας από το τι κάνετε παρά από το τι αποκαλείτε τα πράγματα.

■ Αναφέρετε γεγονότα, όχι δόγματα. Πολύ συχνά παρουσιάζουμε την προπαγάνδα που έχουμε ακούσει ως την αλήθεια, ενώ είναι συνήθως διαστρέβλωση των πραγματικών γεγονότων, που σκοπό έχει να εξυπηρετήσει μια συγκεκριμένη οπτική γωνία.

■ Θυμηθείτε ότι με την ανάμειξή σας σε δραστηριότητες επαναπροσέγγισης επιτελείτε το πιο πατριωτικό έργο που θα μπορούσε

κάποιος να επιτελέσει. Τίποτα δεν απαιτεί περισσότερο θάρρος και γενναιότητα και τίποτα δεν συνεισφέρει περισσότερα στο μέλλον της πατρίδας μας, από τα βήματα προς μια εφαρμόσιμη ειρήνη.

■ Θυμηθείτε ότι το να βρείτε χορηγούς απαιτεί χρόνο και προσπάθεια. Κανένας δεν θα ψάξει να σας βρει και να σας ρωτήσει τι χρειάζεστε. Υπάρχουν αρκετές πηγές χρηματοδότησης για αξιόλογες προσπάθειες και μέρος του χρόνου σας θα πρέπει να αφιερώνεται στο να κάνετε επαφές με αυτά τα άτομα και οργανισμούς.

■ Είναι πολύ χρήσιμο να θυμάστε ότι η ζωή λειτουργεί σε κύκλους: έτσι και η επαναπροσέγγιση έχει τα πάνω και τα κάτω της. Θα υπάρξουν δύσκολες στιγμές που θα νομίζετε ότι δεν έχει σημειωθεί καμιά πρόοδος. Θα υπάρξουν ανατροπές. Παρόλα αυτά θα πρέπει να συνεχίσετε να εργάζεστε ακόμα και σε δύσκολες περιστάσεις και πάνω απ' όλα να μην απελπίζεστε ποτέ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέχρι που ο άνθρωπος άρχισε να κτίζει γέφυρες πάνω από ποταμούς, φαράγγια και άλλα φυσικά εμπόδια, τα ταξίδια ήταν πιο περιορισμένα και οι ομάδες περιορίζονταν στην επικράτεια που προσδιόριζαν ως πατρίδα. Δεν υπήρχαν πολλές ανταλλαγές προϊόντων και υπηρεσιών, κυρίως λόγω της μεγάλης προσπάθειας και του χρόνου που απαιτείτο για να αξίζουν τέτοιες εξορμήσεις. Οι γέφυρες άλλαξαν κυριολεκτικά την πορεία της ανθρώπινης ιστορίας, επειδή άνοιξαν δρόμους επικοινωνίας, επιτρέποντας την ελεύθερη ροή όχι μόνο των υλικών αγαθών και προϊόντων, αλλά και των ιδεών και του πολιτισμού. Προώθησαν ακόμα το σχηματισμό συμμαχιών, επιτρέποντας έτσι σε μικρές κοινότητες να συγκεντρώσουν πόρους για να εμπλουτίσουν τη ζωή τους και να συνασπιστούν για να προστατευτούν από στρατούς εισβολής.

Στις γέφυρες δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε καιρό πολέμου, όταν αρκετή προσπάθεια αφιερώνεται στην καταστροφή γεφυρών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τον εχθρό, για να σταματήσει η προώθηση των στρατευμάτων του. Συνεπώς, μετά τον πόλεμο, οι γέφυρες πρέπει να ξανακτιστούν για να συνεχιστεί παραγωγικά η ζωή. Μερικές φορές οι γέφυρες κτίζονται βιαστικά στην προσπάθεια να ξαναρχίσει η κυκλοφορία όσο πιο σύντομα

γίνεται, όταν όμως οι πόροι είναι διαθέσιμοι δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι καλύτερα να αντικατασταθεί μια κατεστραμμένη γέφυρα με μια άλλη που θα είναι γερή ώστε να αντέξει στο χρόνο και που θα εξυπηρετήσει σωστά το σκοπό της.

Τα γεγονότα των δεκαετιών του 1950, του 1960 και του 1970 κατέστρεψαν τις γέφυρες μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στην Κύπρο. Τα γεγονότα αυτά ανέτρεψαν επίσης το κοινωνικό τοπίο. Η Πράσινη Γραμμή έγινε βαθύ φαράγγι χωρίς συνδετικό πέρασμα. Είναι καιρός να κτιστούν νέες γέφυρες και με συμμετοχή σε παραγωγικές δικαιοδικές επαφές γίνεστε οι αρχιτέκτονες, οι πολιτικοί μηχανικοί και οι εργάτες που απαιτούνται για το έργο αυτό. Το σχέδιο δεν είναι απλό και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εργάτες είναι πολλές. Θα χρειαστεί πολύς χρόνος και πολλή προσπάθεια. Το αποτέλεσμα, όμως, θα είναι νέες δίοδοι μεταξύ των δύο κοινοτήτων που αλληλεξαρτούνται και που χρειάζονται τρόπους να οικοδομήσουν αμοιβαία τρύπηση και να εργαστούν μαζί παραγωγικά.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Anastasiou, H. (2000). Negotiating the solution to the Cyprus problem: From impasse to post-Helsinki hope («Διαπραγματεύσεις για τη λύση του Κυπριακού προβλήματος: Από το αδιέξοδο στη μετά-Ελσίνκι ελπίδα»), *The Cyprus Review*, 12(1), 11-33.
- Attalides, M. A. (1979). *Cyprus: Nationalism and international politics*. (Κύπρος: Εθνικισμός και διεθνής πολιτική) Edinburgh, UK: Q Press.
- Bolukbasi, Suha. (1998). The Cyprus dispute and the United Nations: Peaceful non-settlement between 1954 and 1996 («Το Κυπριακό πρόβλημα και τα Ηνωμένα Έθνη: Ειρηνική μη-συμφωνία από το 1954 μέχρι το 1996»), *International Journal of Middle East Studies*, 30, 411-434.
- Broome, B. J. (2004a). Reaching across the dividing line: Building a collective vision for peace in Cyprus («Επικοινωνία διαμέσου της διαχωριστικής γραμμής: Κτιζοντας ένα συλλογικό όραμα για την ειρήνη στην Κύπρο»), *International Journal of Peace Research*, 41(2), 191-209.
- Broome, B. J. (2004b). Building a shared future across the divide: Identity and conflict in Cyprus («Κτιζοντας ένα κοινό μέλλον κατά μήκος του διαχωρισμού: Ταυτότητα και σύγκρουση στην

Κύπρο»). Στο: Rueyling Chuang and Mary Fong (Επιμ.), *Communicating Ethnic and Cultural Identity (Επικοινωνία Εθνικής και Πολιτιστικής Ταυτότητας)* (σσ. 275-294). Rowman and Littlefield, Εκδότες.

■ Broome, B. J. (2003). Responding to the challenges of third-party facilitation: Reflections of a scholar-practitioner in the Cyprus conflict («Αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις των ξένων οργανωτών: Σκέψεις ενός ακαδημαϊκού και επαγγελματία για το Κυπριακό πρόβλημα»), *Journal of Intergroup Relations*, 26 (4), 24-43.

■ Broome, B. J. and Murray, J. S. (2002). Improving third-party decisions at choice points: A Cyprus case study («Βελτιώνοντας τις αποφάσεις τρίτων σε σημεία επιλογής: Η περίπτωση της Κύπρου»). *Negotiation Journal*, 18 (1), 75-98.

■ Broome, B. J. (2001). Participatory planning and design in a protracted conflict situation: Applications with citizen peace-building groups in Cyprus («Ομαδικός σχεδιασμός και προγραμματισμός σε παρατεταμένες καταστάσεις σύγκρουσης: Εφαρμογές με ειρηνευτικές ομάδες πολιτών στην Κύπρο»), *Systems Research and Behavioral Science*, 18, 1-9.

■ Broome, B. J. (1999a). Greek and Turkish Cypriot university students have more in common than expected («Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι φοιτητές βρίσκουν περισσότερα κοινά σημεία από ό,τι θα αναμένετο»). *Washington Report on Middle East Affairs*, 18(6), 82-83.

■ Broome, B. J. (1999b). Inter-communal contacts help build links for the future of Cyprus («Οι δια-κοινοτικές επαφές βοηθούν να κτιστούν γέφυρες για το μέλλον της Κύπρου»). *Washington Report on Middle East Affairs*, 18(6), 69-71.

■ Broome, B. J. (1998). Overview of conflict resolution activities in Cyprus: Their contribution to the peace process («Γενική επισκόπηση των δραστηριοτήτων επίλυσης συγκρούσεων στην Κύπρο: Οι συμβολή τους στη διαδικασία ειρήνευσης»). *The Cyprus Review*, 10(1), 47-66.

■ Broome, B. J. (1997). Designing a collective approach to peace: Interactive design and problem-solving workshops with Greek-Cypriot and Turkish-Cypriot communities in Cyprus («Σχεδιάζοντας μια συλλογική προσέγγιση στην ειρήνη: εργαστήρια συμμετοχικού σχεδιασμού και επίλυσης προβλημάτων μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων στην Κύπρο»). *International Negotiation*, 2(3), 381-407.

Broome, B. J. (1993). Managing differences in conflict resolution («Χειρισμός διαφορών στην επίλυση συγκρούσεων»). Στο: D. J. Sandole and H. van der Merwe (Eds.), *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application (Θεωρία και Πρακτική Επίλυσης Συγκρούσεων: Ενσωμάτωση και Εφαρμογή)*, σσ. 95-111. Manchester University Press.

■ Broome, B. J., & Chen, M. (1992). Guidelines for computer-assisted group problem-solving: Meeting the challenges of complex issues («Οδηγός επίλυσης προβλημάτων μέσω υπολογιστών: Αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις πολύπλοκων θεμάτων»), *Small Group Research*, 23, 216-236.

■ Burch, O. (1990). *The infidel sea: Travels in north Cyprus (Η άπιστη θάλασσα: Ταξίδια στο βόρειο τμήμα της Κύπρου)*. Southampton, England: Ashford, Buchan & Enright.

■ Burton, J. W. (1969). *Conflict and communication: The use of controlled communication in international relations (Σύγκρουση και επικοινωνία: Χρήση ελεγχόμενης επικοινωνίας στις διεθνείς σχέσεις)*. London: MacMillan.

■ Calotychos, V. (Επιμ.). (1998). *Cyprus and its people: Nation, identity, and experience in an unimaginable community, 1955-1997 (Η Κύπρος και οι άνθρωποί της: Έθνος, ταυτότητα και εμπειρία σε μια πέραν της φαντασίας κοινότητα, 1955-1997)*. Westview Press.

■ Clerides, G. (1989). *Cyprus: My deposition (Κύπρος: Η Κατάθεσή μου)*. Nicosia: Alithia Publishing.

■ Collier, M. J. (1998). Researching cultural identity: Reconciling interpretive and postcolonial perspectives («Ερευνώντας την πολιτιστική ταυτότητα: Συμφιλιώνοντας τις ερμηνευτικές και τις μεταποικιακές θεωρίες»). Στο: D. V. Tanno & A. Gonzalez (Επιμ.), *Communication and identity across cultures (Επικοινωνία και ταυτότητα στους πολιτισμούς)*, (σσ. 122-147). Thousand Oaks, CA: Sage.

■ Denktash, R.R. (1982). *The Cyprus Triangle (Το Κυπριακό Τρίγωνο)*. London: Allen & Unwin.

■ Diamond, L. & Fisher, R.J. (1995). Integrating conflict resolution training and consultation: A Cyprus Example («Ενσωμάτωση της εξάσκησης και της συμβουλευτικής της επίλυσης συγκρούσεων: Ένα Κυπριακό Παράδειγμα»). *Negotiation Journal*, 11, 287-301.

- Doob, L.W. (1974). A Cyprus workshop: An exercise in intervention methodology («Εργαστήριο για την Κύπρο: Άσκηση στην παρεμβατική μεθοδολογία»). *Journal of Social Psychology*, 94, 161-178.
- Durrell, L. (1957). *Bitter lemons of Cyprus (Τα πικρά λεμόνια της Κύπρου)*. Boston: Faber & Faber.
- Fisher, R.J. (1997). *Interactive conflict resolution (Συμμετοχική επίλυση συγκρούσεων)*. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Hadjipavlou-Trigeorgis, M., (1998). Different relationships to the land: Personal narratives, political implications and future possibilities («Διαφορετικές σχέσεις με τη γη: Προσωπικές διηγήσεις, πολιτικοί υπαινιγμοί και μελλοντικές πιθανότητες»). Στο: Calotychos, Vangelis, επιμ. *Cyprus and its People: Nation, Identity and Experience in an Unimaginable Community, 1955-1997 (Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, ταυτότητα, και εμπειρία σε μια πέραν της φαντασίας κοινότητα, 1955-1997)*. Boulder, CO: Westview. σσ. 251-276.
- Hadjipavlou-Trigeorgis, M. (1993). Unofficial inter-communal contacts and their contribution to peace-building in conflict societies: The case of Cyprus. («Ανεπίσημες δικαιοδικές επαφές και η συμβολή τους στην ειρήνευση σε κοινωνίες με σύγκρουση: Η περίπτωση της Κύπρου») *Cyprus Review*, 5(2), 68-87.
- Hitchens, C. (1997). *Hostage to history: Cyprus from the Ottomans to Kissinger (Όμηρος της Ιστορίας: Η Κύπρος από τους Οθωμανούς στον Κίσινγκερ)*. New York: Verso Books.
- Joseph, J.S. (1997). *Cyprus: Ethnic conflict and international politics (Κύπρος: Εθνικές συγκρούσεις και διεθνής πολιτική)*. McMillian Press.
- Koumoulides, J.T.A. (Επιμ.). (1986). *Cyprus in transition: 1960-1985 (Η Κύπρος σε μεταβατικό στάδιο: 1960-1985)*. London: Trigraph.
- Lasán, D. B. (1997). *Case studies on a post-conflict peace building strategy (Μελέτες για στρατηγικές μετασυγκρουσιακής ειρηνευτικής προσπάθειας)*. Manila, University Publishing House.
- Markides, K.C. (1977). *The rise and fall of the Cyprus Republic (Η άνοδος και η πτώση της Κυπριακής Δημοκρατίας)*. New Haven: Yale University Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society (Πνεύμα, εαυτός και κοινωνία)*. Chicago: University of Chicago Press.

- Mirbagheri, F. (1998). *Cyprus and international peacemaking (Η Κύπρος και η διεθνής ειρήνευση)*. London: Hurst & Company.
- Mitchell, C.R. (1981). *Peacemaking and the consultant's role (Ειρηνευτικές προσπάθειες και ο ρόλος των συμβούλων)*. Westmead, UK: Gower.
- O'Malley, B. and Craig, I. (1999). *The Cyprus conspiracy: America, espionage and the Turkish invasion (Η Κυπριακή συνωμοσία: Η Αμερική, η κατασκοπεία και η τουρκική εισβολή)*. St. Martin's Press.
- Pierides, G.P. (1998). *Tetralogy of the times: Stories of Cyprus (Τετραλογία των καιρών: Ιστορίες από την Κύπρο)*. Μετάφραση από τα Ελληνικά: D. E. Martin and S. G. Stavrou. Nostos Books.
- Richmond, O. (1998). *Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the U.N. (Μεσολάβηση στην Κύπρο: Οι κοινότητες της Κύπρου και τα Ηνωμένα Έθνη)* Frank Cass Publishers.
- Stearns, M. (1992). *Entangled allies: U.S. policy toward Greece, Turkey, and Cyprus (Μπερδεμένοι σύμμαχοι: Η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών προς την Ελλάδα, την Τουρκία και την Κύπρο)*. New York: Council on Foreign Relations Press.
- Stoddard, P. H. (1986). An experiment in track two diplomacy («Πείραμα στη διμερή διπλωματία»). Στο: D.B. Bendahmane & J.W. McDonald (επιμ.), *Perspectives on negotiations (Προοπτικές για τις διαπραγματεύσεις)* (σσ. 139-143). Washington, DC: Foreign Service Institute, U.S. Department of State.
- Talbot, P. (1977). The Cyprus seminar («Το Κυπριακό Σεμινάριο»). Στο: M.R. Berman and J.E. Johnson (επιμ.), *Unofficial diplomats (Ανεπίσημοι Διπλωμάτες)* (σσ. 159-167). New York: Columbia University Press.
- Tanno, D. V. and Gonzalez, A. (1998). *Communication and identity across cultures (Επικοινωνία και ταυτότητα μεταξύ των πολιτισμών)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Theophanous, A. (1996). *The political economy of a federal Cyprus (Η πολιτική οικονομία μιας ομόσπονδης Κύπρου)*. Nicosia: Intercollege Press.
- Thubron, C. (1975). *Journey into Cyprus (Ταξίδι μέσα στην Κύπρο)*, Penguin Books.

ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

Κυπριακή Επιτροπή Φούλμπραϊτ

<http://www.fulbright.org.cy/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

<http://www.ec-eu-delegation.com.cy/>

Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής
(ΕΛΙΑΜΕΡ)

<http://www.eliamer.gr/>

<http://www.ksg.harvard.edu/Kokkalis>

Ειρήνη-Κύπρος Ιστοσελίδα

<http://www.peace-cyprus.org/>

Τεχνολογία για την Ειρήνη

<http://www.tech4peace.org/>

Ίδρυμα Τουρκικών Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών (TSEV)

<http://www.tesev.org.tr>

Δικοινοτικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης

<http://www.unopsptmu.org/>

Πρεσβεία των Ηνωμένων Πολιτειών
<http://www.americanembassy.org.cy/bsp.htm>

ΕΠΙΛΥΣΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

Συμφωνία: Διεθνής Αναθεώρηση Ειρηνευτικών Πρωτοβουλιών
<http://www.c-r.org/accord/index.shtml>

Πέρα από τη Απόρριψη: Βάση Γνώσεων στο Διαδίκτυο
<http://www.beyondintractability.org/iweb/index.htm>

Κέντρο Κάρτερ
<http://www.cartercenter.org>

Ομάδα Διαχείρισης Συγκρούσεων (CMG)
<http://www.cmgroup.org/>

Ένωση Ερευνών Συγκρούσεων
<http://www.colorado.edu/conflict/>

Ιστοσελίδα Καταλυτών Επίλυσης Συγκρούσεων
<http://www.crcvt.org/>

Πτυχιακό Πρόγραμμα Πανεπιστημίου Τζόρτζ Μείσον για την
Επίλυση Συγκρούσεων
<http://www.web.gmu.edu/departments/ICAR/>

Ινστιτούτο Πολυεπίπεδης Διπλωματίας (IMTD)
<http://www.imtd.org/>

Διεθνής Σύνδεσμος για τη Διαχείριση Συγκρούσεων
<http://www.iacm-conflict.org/>

Ινστιτούτο Ειρήνης Ηνωμένων Πολιτειών
<http://www.usip.org>

Σπόροι Ειρήνης
<http://www.seedsofpeace.org>

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διαπολιτιστικές Σχέσεις
<http://www.interculturalrelations.com>

Δωρεάν διεπιστημονική πηγή στο διαδίκτυο, σχεδιασμένη για ανθρώπους ανά τον κόσμο που μελετούν, διδάσκουν, εκπαιδεύουν, ή

που ασχολούνται με την έρευνα στον κλάδο της διαπολιτιστικής επικοινωνίας, της ψυχολογίας των πολιτιστικών ανταλλαγών, της ανθρωπολογίας του πολιτισμού, της διαπολιτιστικής εκπαίδευσης, της διαπολιτιστικής φιλολογίας, των κοινωνιογλωσσικών επιστημών, TESOL, των διεθνών επιχειρήσεων και άλλων συναφών κλάδων.

Ινστιτούτο Διαπολιτιστικής Επικοινωνίας (ICI)

<http://interculturalpress.com/shop/index.html>

Το ICI προσφέρει πηγές, συμπεριλαμβανομένου και ενός μεταπτυχιακού προγράμματος στη διαπολιτιστική, πολυπολιτισμική διεθνή εκπαίδευση, καθώς και εξάσκηση και εκπαίδευση για την πολυπολιτισμική παιδεία.

Σελίδα Διαπολιτιστικού Τύπου

<http://www.interculturalpress.com/shop/index.htm>

Πηγή για βιβλία, βιντεοκασέτες και άλλες εκδόσεις που χρησιμοποιούνται σε εκπαιδευτικά προγράμματα διαπολιτιστικής επικοινωνίας.

Κύκλωμα Διαπολιτιστικής Επικοινωνίας

<http://www.webring.org/cgi-bin/webring?ring=intercultural;list>

Το δικτυακό αυτό κύκλωμα περιέχει λινκ για σελίδες σχετικές με τη μελέτη της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, με στόχο τη μόρφωση για τη διαφορετικότητα των πολιτισμών και την προώθηση της ειρήνης, της ανέχειας των διαφορών με βάση τη φυλή, την εθνικότητα, τη σεξουαλική προτίμηση, την ηλικία, τη θρησκεία, τα πιστεύω ή τις ικανότητες.

Η Διδασκαλία της Ανοχής

<http://www.tolerance.org>

Η σελίδα λειτουργεί ως μέρος του Νότιου Νομικού Κέντρου Φτώχειας και περιλαμβάνει τα χρονολογικά αφιερώματα «10 τρόποι να πολεμήσετε το μίσος», «εξερευνήστε τις κρυφές σας προκαταλήψεις», «αποδομήστε τη μεροληπτική γλώσσα» και «ερευνήστε την κρυμμένη ιστορία» (συμπεριλαμβανομένων 'κουίζ για να μετρήσετε τις γνώσεις σας και τις υποσυνείδητες προκαταλήψεις σας).

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ο Μπέντζαμιν Τζ. Μπρουμ είναι καθηγητής στο Κρατικό Πανεπιστήμιο της Αριζόνα. Διδάσκει τάξεις στη διαπολιτιστική επικοινωνία, στην οργάνωση ομάδων, και στην επίλυση συγκρούσεων. Συχνά προσφέρει παρουσιάσεις σε διεθνή συνέδρια, και οι εργασίες του έχουν παρουσιαστεί σε πολλά ακαδημαϊκά ημερολόγια. Μέσα από την έρευνα του και τις εργασίες εφαρμογής που οργανώνει έχει ταξιδέψει σε μέρη όπως το Μεξικό, την Ελλάδα, την Τουρκία, την Κύπρο, σε πολλές χώρες της Ευρώπης και με αριθμό φυλών ιθαγενών στην Αμερική. Από το 1994-1996, λειτουργούσε από τη θέση του Ανώτερου Απόφοιτου Φούλμπραϊτ στην Κύπρο, προσφέροντας σεμινάρια, εργαστήρια και εκπαιδευτικά προγράμματα σε θέματα επικοινωνίας, ενδοομαδικών σχέσεων και επίλυσης συγκρούσεων. Από τότε που επέστρεψε στην ακαδημαϊκή του θέση στις Ηνωμένες Πολιτείες, ταξίδεψε στην ανατολική Μεσόγειο αρκετές φορές για να οργανώσει και να διευκολύνει εργαστήρια και σεμινάρια σε σχέση με την επαναπροσέγγιση στην Κύπρο μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

Ο καθηγητής Μπρουμ αφιέρωσε την ακαδημαϊκή του καριέρα στην ανάπτυξη και εφαρμογή κατάλληλων πολιτιστικών διαδικασιών για την ανοικοδόμηση ομοφωνίας σε πολύπλοκες προβληματικές καταστάσεις. Ο στόχος του είναι να βοηθήσει ομάδες να καταλάβουν και να επιλύσουν δύσκολα θέματα που αντιμετωπίζουν. Πιστεύει ότι υπάρχει δύναμη στην πολυμορφία, ότι υπάρχουν ευκαιρίες που μπορούν να κερδηθούν μέσα από συγκρούσεις και ότι μέσα από εποικοδομητικό διάλογο αντλείται ελπίδα για την ανάπτυξη βιώσιμου μέλλοντος για την ανθρωπότητα.

«Η οικοδόμηση γεφυρών κατα μήκος της Πράσινης Γραμμής αριθμεί πολλά χρόνια επαφής και συνεργασίας μεταξύ Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι έχουν συχνά συναντηθεί υπό δύσκολες συνθήκες και έχουν ξεπεράσει πολλά εμπόδια στο έργο τους. Το βιβλίο αυτό συνοψίζει τη σοφία των πρωτοπόρων στις δικαιοδικές δραστηριότητες και θα αποτελέσει πολύτιμο οδηγό για όσους κάνουν ένα απλό ανθρώπινο βήμα επικοινωνίας με τους γείτονές τους στην «άλλη πλευρά» της γραμμής κατάπαυσης του πυρός. Είναι ευχάριστο να αναφέρουμε πως ο συγγραφέας χρησιμοποίησε ως μέρος του τίτλου του βιβλίου του τη φράση «Κτίζοντας Γέφυρες» επειδή το 1978, όταν ξεκινήσαμε τη συνεργασία μας, καταγράφηκε σε έκδοση του UNDP η κοινή μας δήλωση πως «κτίζουμε γέφυρες» και πως «αυτό μπορεί να μας καθοδηγήσει ώστε να καλύψουμε τουλάχιστον τη μισή απόσταση». Έχουμε γνωρίσει το Μπέντζαμιν Μπρουμ μέσα από αριθμό καινοτόμων εργαστηρίων που συντόνισε την τελευταία δεκαετία και το βιβλίο του αντανakλά τόσο τη θερμή κατανόσή του για τις δύο κοινότητες στην Κύπρο, όσο και τη δέσμευσή του για δημιουργία συνδετικών κρίκων ανάμεσα σε άτομα που διαχώρισε μια σύγκρουση».